



# कलम रौ उस्ताद

---

राजस्थानी रचनावा रौ गुटकी

---

---

लेखक

---

---

गणसलाल व्यास 'उस्ताद'

---

---

संपादक

---

---

विजयदान देया

---



---

साहित्य अकादेमी

---

*Kalam Ro i Ustad* A selection by Vijaian Detha  
of (the late) Ganeshlal Vyas *Ustad s* Rajasthan  
verse Sahitya Akademi New Delhi (1984) Rs 20

---

© साहित्य अकादेमी

---

परी संस्करण १९८४

---

---

साहित्य अकादेमी

---

मिर मुबारम

---

रवीन्द्र भवन ३५ फीरोजशाह मार्ग नई दिल्ली ११० ००१

---

---

दुर्गा दत्त

---

ब्लॉक V-बी रवीन्द्र सरावर स्टेडियम कलकत्ता ७०० ०२६

---

२६ एल्डाम्स रोड [दुर्गा मठ] तनमपेट भद्राम ६०० ०१८

---

१७२ मुम्बई मराठी ग्रन्थ संग्रहालय मार्ग दान्तर मुम्बई ४०० ०१४

---

---

माल बीम रिपिया

---

---

छपाई

---

भारती प्रिन्स दिल्ली ११० ०३२

---





राजस्थानी रै इकडकी कवि 'उस्ताद' री जलम सवत् १९६४, चैत सुद सातम । पोकरणा वामण चद्रभाणजी व्यास 'गुडोळजी' री गवाही । कविता अर सगीत री कोड बाप री ओळ हाथें लाग्यो । भणाई री छाप तो मुळगी ई नी लागी, पण उस्ताद रै नामून री छोगी तो माडे बधग्यो । चाकरी रै मिस राज मे पाये रै निमत भणाई तो गणेशलाल तीजी-चौथी किलास मे ई फिट्टी कर दीवी, पण मन मतें पोय्या वाचण रै कोड मे विणी भात री खामी नी राखी । पिताजी रै सागें मुम्बई सिधाय़ा रेस रा घोडा ई फेरचा । सातरी असवारो मीखी । पण सागें रा मागें ग्यान री अखूट तिसणा रा तुरग ई बडगडा सोकड मचावें हा । भात-भात रा भाटा भाग्या तो ई ग्यान रै उफाण उतार नी आवण दियो । जिणरै परताप अगरेजी भासा री आट अर लकव माथें रीझ 'वॉम्बे-क्रॉनिकल' रै समचार-सम्पादक बी सी हारनीमैन उस्ताद नै आपरै पाखती काम करण री मौको दियो । अर उस्ताद अगरेजी इक्-बार मे दाछट काम करचो । 'वॉम्बे-क्रॉनिकल' टाळ उस्ताद 'प्रिसली-इंडिया' मे ई कलम घिसी । पण बेंडी कलम घिसाई उस्ताद रै आखरा री काण परवाण नी ही । जोधपुर रै पाखती फिटकासणी गाव री हुवालदारी अर मारवाड रै 'नाबे' ठिकाणा री कामदागी रै मजाग उस्ताद री आख्यां अक नवो ई चानणी व्हियो । सामती इत्याव अर आक्स रा साप्रत परवाडा निजरा भळक्या । देस री आजादी रै घूसा री भणक समचै कमाई रा सै पपाळ छिटकाय इण अवळें-ऊजड मारग रासा पणकारी सो विणी रै पाल्या नी ढव्यो । पछें तो सन् १९३० रै उपरात व्यावर, अजमेर, जाळोर, मिवाण अर जोधपुर जेळ ऊपरा जेळ । जेळ मे समाजवाद, साम्यवाद, विकासवाद इत्याद अवखी ग्यान माथीडा रै गळें उतारणा री आफळ परवाण बी 'अणभणियो' माणस 'उस्ताद' रै नाब देखता देघता चावो व्हैगो । सन् १९३८ मे मारवाड लोक-परिसद री थापना व्हिया उस्ताद, जैनारायणजी व्यास 'माट-साब' रै गाथें जुडग्यो । उण वगत रै इक्वारा उस्ताद आपरी कलम री घणी ई कामण परचायो । काई लेख अर काई कवितावा । कठा दर कठा बस्योडा

उस्ताद रा गीत बानी-बानी अलग जगावण लागा । मेवट बँडा ई समरय जोधारा  
 भरोस मन् १९४७ मे आजादी आया सरी । जैनारायणजी व्यास रँ घोरा बरघा  
 उस्ताद राजस्थान जन-मप्रब विभाग मे नौररी कीवी । लगोलग अट्टारह बरम  
 उण चाकरी मे तल्लीज्यो । अर २६ अक्टूबर १९६५ मे हिडक्या रँ ओठावँ उणरी  
 ललल सदावत सायत व्हेगी । उणरी ती बल्ल-बल्ल मिटगी, पण राजस्थानी री  
 बरम फूटगी । हिन्दी, उर्दू सारू ई बम हाण नी पडी । वी राजस्थान अर राज-  
 स्थानी री अकल इबडकी गिमी ही ।

जीवता थका ई उस्ताद री अणूती मगा ही के वारी कवितावा म्हारँ अर कोमल रँ  
 गथा सवादन होय छपँ । पण म्हाग अभाग के बागी मगा पार नी पडी । समाया  
 रँली उस्ताद आपरी सगळी रचनावां री अमोनक बमीयत म्हनँ अर कोमल नँ  
 नूपण सारू आपनँ वेटा नँ छेदली भुळावण देवणी ई नी पानरघा । म्हँ किणी प्रका-  
 सत पोथी के छप्योडी कवितावा सू ओ सग्रे तयार नी करघी । हाथा लिख्योडा  
 के लिखायोडा मूळ पाना सू ई अँ कवितावा टीपी । सजोग री बात के इण सग्रे  
 री घणकरी कवितावा 'जन-कवि उस्ताद' म छपी । पण म्हँ अक ई आकडी इण  
 नकलन मे भेळी नी तीवी, जिण री मूळरचना म्हारँ पावती नी ही । मिळाण अवस  
 छप्योडी रचनावा अर पोथ्या सू करघी । कुठोड पीड अर सुमरोजी वेद, कँवता  
 नाज अर सकी आवँ के 'जनकवि उस्ताद' तकात छप्योडँ पोथी-पानडा हदभात  
 छोटा । समझ अर छपाई री छोटा । अरय री अनरय व्हे जँडी छोटा । पण मूळ  
 कवितावा मू मिळाया टाळ वारँ मुद्ध भरप री वेरी घणी दोरी पडै । म्है उस्ताद रँ  
 दोनू वेटा—इन्दर प्रकास अर यजमोहन री अणूती जस मानू के वँ कँवता पाण  
 भजेज उस्ताद री सँ रचनावा जरुरत परवाण म्हनँ कोड सू मभळाय दी । आ म्हारी  
 सेरँ अर अखूट हेमाणी है ।

चरजीव विनय जैन री हदभात गुण मानू के वी इण पोथी री डोळ-वणाव कोड-  
 मोद मू सारघी । जिण लाग, मैणत अर उछाव सू मन लगाय बगत इनायत करघी,  
 वी फगत उणनँ ई छाजे ।

---

विगत :

---

कविता

---

---

मुख्य	१३
आ जन कवि री जुगवाणी	३६
अरे बुझागड !	४१
काका ! कूक्या काण नही है	४२
मजला दाण घनै पग मेन	४४
पाखण्ड री परघै घनी रे	४५
जीवण आगै	४६
आ दीवट आगै ले जाही	४७
पिण आगै-आगै जाचो	४८
कठण काम री जे कोचो	५०
बदा मेणत री जे बांन	५१
सबळा मू लट मर जाणो दे	५२
बग्या नै तोंडी	५३
धू जाणी	५४
बिळिया विगन बराट	५५
बाइयो बाज	५७
धुरे रे नगारो	५७
जुग पमवाही ओन्ही	५६
लान घरा री आण फिर	६०
पग-पग मेव मभाळ रे	६१
भुजा री मेळो बट चाहीज	६२
भरम रे भर-जाळ नै तोंड	६३

---



---

६३	झिरमिर आभी पावसै रे
६४	हलम बिना घोरा में धन बंद धीजै
६५	अनघन रा कीड़ा मर जासी
६६	घोरा री धरती जाग
६७	आगै हल भई
६७	जागौ जागौ जी साईना
६९	ऊपर उठ जासी
७०	नव जुग री नोबत बाजी
७१	बीर बिछड़ग्या बंदलचा यार
७२	मोटा री मपीणौ
७२	अबळी गत
७२	बचाता जाय
७३	जीणौ धै तो जाग रे
७४	अलोक मती ऊध रे
७५	सायण दिया जगा दे
७६	भेळौ भुजबल घबै पघारौ
७६	हाथ खडै ज्यू हान
७७	मुलक थारौ गाठ बध्यौ धन मार्ग
७८	जन-जन रै मन हेत चाहीजै
७९	घूड उडावौ
८१	पग धरिया पैली तोल
८२	भई सोच समझ नै चाली
८४	जनता जुग समझण नै लागी
८५	मुलक रा टावर अया उदास
८५	सुध-बुध री सूरज ऊगौ
८६	घटग्यौ जीवन तणौ करार
८७	मरजाद बंदल देसी
८८	उण भव री कुण बात पिछाणै
८९	परगत जीवन नै परणाम
९०	घोड़ी आपरी सुध भूल
९१	करमा री लकीरा नै
९२	भूल भरम री डर भागण नै

---

समझ जगत म सार	६२
म्हे आया अक्ल बतावा नै .	६३
कमतरिया री राज जमाणी पडसी	६५
साधिया जागण री दिन आयो	६६
औसर बीत्यो जाय	६७
माथी मागै सौ मिट जावै	६६
अब मूरख री देखौ पाणी	१००
मत जा साथी पथ पुराणै	१०१
गई काल मे तत नही रे	१०२
जुग री मोटचारी साथी चढी रे उछाल्ले	१०२
झूम-झूम नै गावू	१०३
साथै हरख मिधावू	१०४
कमरा बधी बधाई राखी	१०६
परण्या डरै मती	१०५
खानो वोहरा सू मत घाली	१०६
म्हनै फोडा मती घाल	१०७
निबती	१०८
मरदा आगै होलौ	१०६
कविराजा इणरी ग्यानी दो	११०
जागौ जागौ रे कमतरिया	११३
हे मारवाड रा करमा	११४
रण गाथा	११६
मत भूलै रजवाडी भाई	११६
निजर निरालौ राजस्थान	१२०
जिगमिग जनभ्यौ राजस्थान	१२१
जागौ रे जागौ लोकडा	१२४
गुरधर माय	१२५
गाडोल्या नै बतलाऊ ह	१२६
जाग अंसिया	१२७
माया देणा पडमी	१२८
दग्ग देखनै	१२६
हाली आपरी अक्ल म्हारा देस	१३०



'उस्ताद' माथें लिखण सारू कलम उठावता ईं सिरेंपोत री वा जूनी ओळू, वोजळी ज्यू सळावा भरें। आख्या मीच् तौ पळकें। आख्या खोनू तौ भळकें। सन् १९४० के ४१ रें लग्नगं री बात। कदास सातवी क्लास मे भणतौ। डी आर. सरमा री हाट सू पोयी वपरावण खातर खाथो-खाथो चालतो ही। सोजतिये दरवाजें रें माय मेला गाडी री पटरिया लावता ईं अक गोरा-निछोर मोटघार री खर-खर गळ काना भणकी

जागण री दिन आयो साथिया, जागण री दिन आयो

आखती-पाखती चार-पाचेक छिडा विछडघा मिनख ऊभा उणरें साम्ही टग-टग जोवें हा। आपरी मस्ताई मे हाथा रा फटकारा देवती वी अकली ईं अकण ठोड ऊमो आकरी ढाळ मे गावती ही। इक्कगी धोळी घोती। धोळी ईं कुडती। बटण खुल्पोडा। लावी अर पतळी डील। तीखी नाक। जगती आख्या। काथी बतरीमी। म्हें बगनी ब्ह्योडो उणरें पतळें होठा भीट गडाय निरखण लागी। सूता वेलिया नें जगावण खानर वकार री झळ चालू ही। तर-तर भीड बघण लागी।

अणछक जगजगता बोया नें घुमाय वो मोटघार ओळू-दोळू भीड कानी भाळघो। तठा उपरात गावती गावती ईं घकें बघण लागी अर लारें भीड ईं टुळवण लागी। साचाणी, अवें तौ जागण री वेळा-गुळ आयगी। जद अँडो कामणगारी आज घोळें-वेपार जगावण नें आयो तो जाग्या ईं सरमी। ओ डकें री चोट जगावें तो गाडी ऊप मे घोरावण बाळा ईं खमखरी खाय जागला। अवस जागला। कविता री कडिया रें ओळावें उणरें मूडें जागें घीरा झरता हा

अव तरवारा भीटी हुपगी, घोडा ठाकर वेच दिया  
मोटर सू कवळी तन पडग्यो, दारू जतर खेंच लिया  
रणवका राहा चित लागा, गुरगा बाम जमाणी  
मरदारा राज गमायो, साथिया जागण री दिन आयो

मिनखा रा अडबडता रेना जुडचा नाठी जलूस घणग्यो । लवूरा भरनी झळ रें उनमान उणरी वाणी चालू ही । जलूस रो घट लगोलग वधतो जावें हो । के इत्ता मे अणछव 'पुलिस-पुलिस' रो सळवळ सुणीजी । भीड कानी-कानी विखरगी । राज रा सवार पाधरा उण मोटचार रें पाखती पूगा । किडकिडिया चावनं दवण रो सानी कीवी । पण वो तो आपरी धुन मे ई मगन हो । वो विणरी सुणें ? वो तो सूता मिनखा सारू अलख जगावण नें भीसरचो हो

वरावरी रो आज जमानो, कुण छोटो नें कुण मोटो  
दो हाथा री खाय मजूरी, वो निकमा सू नित मोटो

ज्या निकमा-निठाला सारू उणरी वकार ही, वारा रयामभगत हाजरिया उणनं अदोनो राखण मारू खपिया । कोई उणरी वाडूडो झाल्यो । कोई उणरा लटिया अपडचा । तगतगाय अक तागा मे माडें न्हाक्यो । सगळा असवार रीछा री गळाई उणरें दौळा व्हेगा । कोई माई रो लाल उणरी हिमायती करण सारू धकें नी वध्यो । पण उणरें दाक्षतं गळा री वाणी अवखी वेळा मे ई उणरो सादो नी छिटकायो । वत्ती पाण लागी ।

अणगिण हाथा रे विचाळें देखता-देखता राज रा सवार उणनं हाका-धाका धीगाणें आपरें सार्थे लेयग्या । वो सूता मिनखा नें अलख जगावण री जुगत कीवी पण वें सोरें-सास जागणिया कद हा । वें आप-आपरी ठोड झेरा खावता रह्या अर राज रा प्यादा उणनं माडें अपडनं लेग्या । होळें-होळें उणरी वकार ई हेवा मे विलायगी—जागण रो दिन आयो साधिया, जागण रो दिन आयो ।

पण हाल ती क्षिप्तमाशिल काळी-वोळी रात ही । सूरज ऊगण मे हाल खासी वेळा ही । दिन ऊग्या तडकं मतें ई लोग जागेंला । उण मोटचार रें अदीठ ब्हिया लोगा री पलका उघडो । गळगळी मुरपुर सुणीजी—उस्ताद नें अपड लेग्या, उस्ताद नें अपड लेग्या ।

पण उस्ताद ती अपडीजण रें हेवा ही । उण सारू वा जोखा री नवादी वात नी ही । उणरें ती अलख जगावण री आखडो ही । जेळ ती उण खातर च्यारू घामा विचें घणी सिरें ही । वो जेळ मे मुगत हो अर वारें पेंखडीज्योडो । उण जनकवि रो बाडाळी किणी रो डाण नी मानती—नी ठाकर-ठेठरा रो, नी राव-उमरावा रो, नी रण वका रो, नी अगरेजा रो, नी धरम-धजिया रो अर नी ईस्वर-परमेस्वर रो ।

आज ती गळि-गळियारें नेता अडयडें । पण वा दिना सूरज री किरणा, मोघ्योडा ई दोरा लाघता । आज रा नेता ती फूल-माळ्यावा वधाइजें, ककू गुलाला वूरीजें । वारें काना जैजैवारा रा रीठ उडें । पीवण नें अपटा दूध-मळाई । खावण नें घदमा माखण-मिसरो । सोवण नें गदरा । भोगण नें नी नी 'है जैडा अमोलक भोग । ओळू-दोळू अणगिण अपछरावा चवर डुळावें । ह्पाळी हावडिया गीता

हुलरावै । आरी मसा परवाणै सूरज चंदरमा ऊँ अर आथै । विरखा वसत यारी सानी समचै नाचै । पण वा दिना नेताजी री ठोड दस नवरिया मे नाव दरज व्हेतौ । वै फिटोळ, घोवाडिया, नागा अर रल्लेट वाजता । माथै जरवा री फटकारा उडती । लटिया ताणीजता । गेडिया भाणीजती । धुर-धुर री धुरकारा । धौळी टोपी देख्या लोग पूठ फोरता । आसरी देवता भोत आवती । आज तो नतावा रै चरणा लोग पलका बिछावै, पण वा दिना मुणतो जकी ई कानो लेवती । गावड खुजावती अर नीचै भाळती । वगत-वगत री माळ । दिनमाना री काळ सुगाळ ।

ओखाणै ई कथीजै के दो तो माटी रा ई भूडा व्हे । इण नौ-कूटी मारवाड री भख लेवण, सारू वा दिना दो अपरबळी डाकी अर डेण राचता हा । दोना री माहोमाह गळजोडो । अक डाकी तो ही देसी राजा अर दूजो डेण हो परदेमी अगरेज । नौ-कूटी मारवाड री रैयत माथै दोनू राखसा री रगावग जीभा लपलपावती ही । चात्रग छळगारी अगरेज राणा, महाराणा, उमराव, राजा अर नवावा रै पडदें आपरो थाट बधावणी चावती अर वै मूछाळा मारू गोरा री छतरछीया तळें आपरो ठाणै नेगम चालू राखणी चावता । आपरो स्वारथ पोखण सारू बडिये-बडिये दोन् अक दूजा री सहाय करता । गळजोडो अमर राखण सारू अणहूता बळाप करता । जोघाणै रै सिरै गढ वा दो घणिया री आकस अर गाव-गाव नै ढाणी-ढाणी मदछकिया ठाकर-ठेठरा री पावडै पावडै घणियाप । अलेखू ऊखळा बिचाळें माथी, पछै झिगदीजण मे खामी ई किसी ही । काल-विरसू री औ नूवो इतिहास आज तो दत-कथा ज्यू लखावै, पण वा दिना तो आ इज चरड-घाणी चालती ही । अणगिण लाठा तळ बिचरोजिया किमो तिल सावत रैवती ? अक दूजा सू डयाळ दोनू डाकिया स् पडपण सारू जकी ई आपरै आपै खपती, जूझळ दरसावती, वो जूझार ही ।

वा गिणिया जूझारा मे उस्ताद री ई अक अमर नाव । समझण जोग समझ वापरिया उण जूझारू कवि रै आगै फगत दो ई काम सिरै हा—जेळ सू छूटचा पाछी अलख जगावणी अर अलख जगाया पाछी जेळ । नागोरी गैणा[बेडी-हथकडी] री झणकारा उण री नडी-नडी नाचती । सचळी रेवणो उणरै वस री वात नी ही ।

आ जनकवि री जुग वाणी  
आ कदै न चुप रह जाणी  
कोई लाख जतन कर हारै  
वा समचै साच सुणाणी

कवि री काया रै वरदान उणरै कठा जनता री जुगवाणी उफण्या ई सरती । आपरो कुवाण भला वा कद छोडती । वा तो चोट लाग्या पळापळ चमकै । निरण पेदा भळाभळ दमकै । वा तो कठ मसोसिया गरजै । झाला बिचाळें सरसै । उस्ताद नै

विणी र अदीठ हाथा बाळण जागडी अंडी ई गुटकी मिळी ही । जिण गुटकी र परताप समझ वावड्या वो जौवियो जित ई आपरी घत अर आपरी कालाई नी छोडी ।

विणी घर-गवाडी बेटो जलमै तो थाळ पुरे । बघाई रो गुळ बेंचोजे । कुटम र सालम मापुरस री गुटकी दिरीजे के बधती ऊमर परवाणे वो सदगुण सीखे । भणै गुणै । सातरी बमाई करे । बढेरा रो जस बघावे । भढी-माळिया चुणावे । गैणो गाठो घडावे । धो खाड जीमै अर नित चीकणी आगळिया चळू करे । आपरी घर भली अर आपरो बडू वो भनी । पाधरै मारग जावे अर पाधरै मारग आवे । सुख री नीद भूवे अर सुख री नीद जागे । दूजा री कळजळ सू वाई तल्लो मल्लो । आपरी खाचो नै आपरी ताणो । जिणरी टाकी माथी वैसे, मा ई उडावे । न्यारा घर न्यारा न्यारा वारणा । मरै मा ई वळै । जीवै सो धूपटा मचावे । आप-आपरा करम फळै । दूजा रै हाथा नी माथो लागे नी वारी । अ ई बडरा रा अमोनक बोल अर आ ई सापुरमा री सदा सुहागण सीख । इण आदू अर खरी सीख सू टळै अर ऊजड चाने वो वपूत अर कुमाणम ।

छपना काळ रै आठ बरसा उपरात मवत १९६४ री चेत सुद सातम नै पोकरणा रै घरै चदरभाण ध्यास री गवाडी अेव अंडा ई वपूत अर कुमाणस छोह री जलम ब्हियो । थाळा री वणझणाट गाजी । नाव बाढीज्यो गणसलाल ध्यास । पण आपरै गुणा परवाण उस्ताद रै नाव बाजिंदो ब्हियो । मगीत अर काव्य री लकव बाबल री ओळ उणरै अतस साचरी । वा दिना भणाई री धूसी बाजती । हाथोहाथ राज री चाकरी अर राज म पासो । गणसलाल ई भणण सारू पाटी बरतो झाल्यो । पण घर गिरस्त रै खबोच्या रा उण डेडरा नै ठेठ बाळपणै ई अथाग समदर री राम जाणै कीकर झमकी पड्यो क उण आदू छोलरिये उणरो जीव अमूझण लागो । तद वो डेडरो अेक नवा ई सुर म डरडाटा करण लागो के इण खबोच्या म सुख सू जीवणा बिचे समदर रै हिवोळा डूबणो घणो वतो अर घणो सिरै । राज री जडिया उखेलण बाळा कुमाणस नै भला राज रै सीर सू कद सताख व्हेतो । पछै राज री पोसाळा उण भणाई री वाई भ्यानो ? कदास तीजी, चौवी के पाचवी पोथी भणता ई वा गुणकारी भणाई वो पिटी कीवी । मन उगट्या नाक री डाडी तणो आदू धूम मारण छोडणो तो हाथ री बात ही पण मन जाण्यो नवो मारग सोधणो सैल काम भी हो । काची ऊमर अर कवळी समझ । ठेठ आतरै मुमई जाय घुडसवारी सीखण सारू मन डुळायो । पण घाडा री पूठा तणो ओ वेग उणनै ठाये ठिकाणे कदास ई पुणावे । उणरो तो मारण ई दूजो हो । उणरी तो मजल ई दूजो ही । नामी सवारी सीध्या उपरात वो घोडा री पूठ छिटकाई । पाछो वो ई पोकरणा री वास अर पाछो वा ई ह्याई । पण ताखडा तोडतो उणरो अचपळो मन विणी अेक छूटे बघणी नी चावतो हो । तठा उपरात वो गोरी निछोर, फबतो पूठरो मोटधार आपरै कवळै हाथा घणा ई भाटा भाग्या । इदीर जाय मील

मे मजूरी कीवी। रेलवाई री चाकरी चढ़ची। मोटरा री रोडरी मे आख्या फाडी। फिटकासणी रै गाव हवालदारपणी अर नाणे रै ठिकाने कामदारपणी ई करची। प्रिसली इडिया अर बाबे नॉनिकल रै छापा हद-भात घोटा घुमाया। इकबारी हुनर री हठोटी सीखी।

भात-भात रा भाटा भाग्या, समझ वापरणा रै समर्च अेक जगमगतो उगास उगरे हीये नित-हमेस झडूका भरती के गोरा री गुलामी रा पेंखडा तो आपरे हाथा ई तोड बगावणा पडसी। देसी रजवाडा अर परदेसी गोरा रै दोबडे दावणा, फगत आप-आपरे सुख सायत री वात सोचणी तो मोटो जुलम है। इम मरम री अेलम होवता ई उणने आपरे पगा चालण साह मारग भिळग्यो। मजल री सोय व्हेंगी। पण मजल ताई पुगावण वाळो वो मारग अणूतो ऊजड, अवखो अर सूळा पायरघोडो। पण गुलामा नै तो इणी अवखे मारग चाल्या आजादी री मजल हाथे लागे। दूजी कोई डाडी नी ही। अेक ई मारग अर अेक ई मजल ही। अर उण मजल ताई पूगण मारु उण जनकवि री जुगवाणी मे फगत अेक ई भुळावण ही

आजादी रै बाग नै जूझार पसीनो पाजो रे

सिर साटे जद मतीरा ई दोरा हाथे लागे तद आजादी री तो वैडो सपनी ई कठे पडची ही। इण खातर उस्ताद री तो पैली अर छेहली वकार ही—सिर सोदे री साख मपूता, पूरी किण विध होसी सूता। गळी-गळी सू अंडी वकार दर वकार मुण्या आजादी रा मूरमा वद सचळा रैवता

लोही सू नदिया कर राती-मूरा नर न्हावे छै काती

पण मारवाड रै दोबडे दावणा इण अवखे मारग सिरैपोत हालणो हदभात दूभर ही, इण खातर पगा नै हेवा करण मारु मारवाड रै काठे ब्यावर अर अजमेर री रणखेत की ढाळें ही। सन् १९२८ के २६ रै पाहै उस्ताद अजमेर री गळिया आजादी री बाकियो बजायो। उठे केई घायल अेकठ होय धमाल मचावण मडपा। गोरा री आघण उक्कळण लागी। वा मूरमा साह जेळ री सीली ओवरिया टाळ दूजो वासी ई बिसी ही। जेळ अर दमन रै आवस मूरमा री मेळी तर तर बघण लागी।

पोसाळा री गुणकारी भणार्ई छाड्या उस्ताद रै ग्यान री तिमणा वत्ती चेतन व्ही। ग्यान रै उगास टाळ अधारी नी लोपे। अर काळें-वोळें अधारे यका कठे ई की नी सुझे। नी आजादी री मारग अर नी आजादी री मजल। ग्यान रै आखरा टाळ आतम-सगतो नी साचरे। जेळा री धिधक्ती ओवरिया रै परताप ई उस्ताद री अतस ग्यान री ऊंची उडाणा भरती। वो दिन-दिन हर धक्के सूरज की न की वत्तो आजाद होवण दूकै। कालेजा री भणार्ई विचे उस्ताद नै जेळा रै लेवडा राज-



स्थानी, हिंदी, उड़दू अर अगरेजी रो घणी बंभी ग्यान ह्वियो। च्याह भासावा माथे उणरी सारीमी धणियाण ही। सबद अर भामा तो मतं चनायनं उणरी हाजरी साजता। आपरी लिंगन री हूस जेळा रै मगसं चानगै वो विकटर ह्यू गौ, वाल्सेयर, रुसी, कारलाइल, हीगल, मारक्स एजित्स, लेनिन, गोरकी अर वेग्त इत्याद प्रचंड लेखका री पोथिया री आखर-आखर पपोठ लियो। पोथिया री सार जडाव री जात उणरै हिवटै जडग्यो। साहित्य, इतिहास, अरथ मास्तर, राजनीति अर तत्व-ग्यान तो जागै उस्ताद री सरणो ई झाल लियो व्हे। उण रै जाणिया गुणिया वारी महातम सवायो बधग्यो। साथै रा वेलिया नै काई अजमेर, काई सिवाने काई जाळीर अर काई जोधपुर वो गूढ पाथिया री मरम दाछट समझायतो। जैनारायण जो व्यास धुराधुर रै गरळै ग्यान खळवावतो, इणी खातर उणरी उस्ताद नाव पड्यो। पछे तो अेक ई नाव अर अेक ई बतळावण—उस्ताद अर उस्ताद। अर खुदोखुद टीपणा रै नाव री ठोड जदकद कवितावा म वो उस्ताद नाव री छाप देवतो। कवितावा रै हेटे खुद आपरै हाथा लिखतो—उस्ताद री कलम सू। कंडो ई धुरधर विद्वान उणनै उस्ताद रै नाव बतळाया पूरो मादीजतो। पण म्हाटा उस्ताद नै कदै ई इण बतळावण सू गुमज नी ह्वियो। वा ई यिरता वा ई लुळताई, वो ई सालसपणो अर वा ई ग्यान री अमिट तिसणा। लिछमी री धुरकारघोडो उस्ताद मुरसत री अणूतो साडको हो। धन-मपत रै मापे वो निपट कगली ग्यान, विद्या अर कविता री इकडकी कुबेर हो।

स्वमजीवी इक्वारनवोस रै आगे वो आगरा री सडका ई खासी भली मापी। पण अेकण ठोड रुपनै जीवणो तो वो जाणतो ई नी हो। आपरी जलम भाम मे धूणी जगाया टाळ चानणो नी व्हे। सेवट री बाजी सन् १९३८ म आगरै री जमना री वासो छिटकाय वो पाछो जोध्राणै आय धमक्यो। मारवाड हितकारिणी सभा, 'नवयुवक मंडळ' अर 'मारवाड लोक' परिसद रै जत्या स्त्री जैनारायण व्यास अर उस्ताद रै सागै आजादी रा सूरमा कानी-कानी घमरोळ मचावता। ठाकर-ठेठरा अर राजावा री दारु उतरण ढूको। गारा री काळजी फडका चढण लागो। ठिकाणै ठिकाणै गल्ली गळियारा उस्ताद रा गीत जणा-जणा रै कठा गूजण लागा के रजवाडा री डोळ कोरी छोरा रोळ है। धन धरती रा आ घाडेतिया सू डरण री अंगे ई जरुत कोनी। अे सगळाई अण-घड टोळ है। सगळी सरम पगात्य न्हाक राळी है। आ मदछकिया रा जतर दारु खेंच लीधा है। यारी भोटी अर काटीज्योडी पात्या सू डरपी मती। खेत खळा स वाडेत्या लेयनै झडपी। गिणती रा तिणका है। हाकरता चुगलो। टाग माथे टाग धरनै सूवणिया अे माह धरती माथे अणूता वाझ है। आनै थड्डी देय अळगा गुडावो। आ मूम-सेठिया अर आ रळियार राजविया रै परताप हाल ताई अगरेजा री सान बच्योही है। जडा मूळ स उखाड फेंको। अंदे तो आ घाडविया रै धूड-भाजनै न्हाकण सारु पगत मूठी रेत चाहीजै। आरौ ओ इज

भाजनी है अर इत्तौ इज भाजनी है। उस्ताद रै गोता री घोखा परभात फेरचा रे  
मिस गूजण लागी

धूधूकारी मच्यौ जगत मे, जना भाखर धूजै  
मोट्यारी घर मच्यौ उछाळी, बूढा नै कुण वृझै  
ओ परिहै घुल्लायौ घोळ, साथी बाची टिकै न शोळ  
बदा हिम्मत री जै बोल, बदा मैणत री जै बोल

साखा रै बढळै उस्ताद आपरी कविता रै आखरा सेत-सेत मे खीरा जगाया के  
सगळा पडखाबुवा नै बत्तीम तेवड जीमाय थें क्यू पेट रै गाठा देय अघभूखा सूबो ?  
दूजा तीं सै सपत खरचण बाळा है अर थें सपन निपजावण बाळा हौ। थारा हाथ  
हेम सू जडिया थका हैता ई थें क्यू भूग्या मरी ? ठाली निक्का, माल-मलीदा  
उडावै नै थारा टीगर वासी टुकडा नै तरमै। अबै तो सोचौ रे करसा-कमतरिया के  
थें क्यू मुडदा सीस उचावौ, थें क्यू निक्का मोझ उठावौ ? आळस बिया पीदया री  
जमारी बिगड्यौ नै धवै ई पीही दर पोढी री जमारी बिगडैला। जागो अर उछाळी  
करी। सै दुनिया री आस थारै माथै अटकयोडी है। हजुरा री वाता बिलायगी। अबै  
राज दातळा री है। अबै राज हथोडा री है। अबै दातळो नै हथोडी धन अर धरती  
री धणियाप करै ना। अक छोटी गुर अबै बारै हाथै आयग्यौ के मजूरी करै उणरी  
माल अर जमी उणरी जिणरी खडवाळ। हवा रै रेसा-रेसा ओ मत्तर सुणीजै के  
बिना मजूरी जीवै वारौ सेत खपाणौ पडसी। उस्ताद रै पैली करसा अर कमगरा नै  
अडी नेक अर खरी सीख देवणियो मिळ्यौ ई कद हौ

सपत सेग मजूरा री है, जमी जोतवा बाळा री  
अै ईस्वर राजा देस बिणज, सै ठग बिदिया ठाला री

राजा, राव, उमराव, ठाकर-ठेठर अर फिरगिया विर्च ई उस्ताद नै करम,  
धरम, ईस्वर, आतमा अर परमातमा साह ई कम खीज नी ही। इतिहास नै  
मथिया उस्ताद री मथानी फगत ओ इज माखण हाथै आयौ के धरम करम अर  
ईस्वर रा जूना सस्कार बिणमिया टाळ रजवाडी ताकत री डर नी मिटे। भाग,  
करम अर ईस्वर री जाळी कट्या ई इण सामती अडवा री पोल निगै आवैला :

भोपा भूत सू भरमाय, भोळप धन कमायौ  
बामण बढ भणनै, भूत नै भगवत बणायौ  
नग नग मूज घड, पडपच सीखवा सेवणी रे  
पग पग पूज मत, पाखड री परधै घणी रे

भात भात री आपमाथा, मिसाला अर रूपक रा दीवा झुपाय-झुपाय उस्ताद

अबूझ मानखा री आख्या घणो ई चोतणी करचो । इण भरम रै भवर-जाळ नै तोडण री सीख दीवी के भोळी माणस तो भाटा नै पूजै अर पीर पुजारी चढावी जौमै । आ दिसा-सूळ पेटू भणिया नै मरघा ई आगीवाण मत बणावी । बेपीदै पयाळा घरकाय देवैला । आ बाळणजोगडा खीरा नै मत पोखी, अ थारै ई झूपा लाय लगावैला । धरम अर रीत-पात रा अै राज फगत ठाला रा सगळा काज सुधारै । अध विस्वाम, धरम अर रुढ़िया रा माळी-पन्ना उतार उतार वारी काळस चौडै करचो । आख्या मे आगळिया खसोल-खमोल परतख साच सू भेटका कराया । स्यार रा तबोडा देय सूता मानखा नै जगावण रा कळाप कीधा । घोदाय घोदाय पगा बाल करचा । ईस्वर, धरम, राजा, ठावर अर करमा री ठागो समझावो

पिंडतजी रा पोथी पाना, ठग विद्या रा ठागा है  
साधू पडा जग गाई मे जुतिया माठा ढागा है  
अै ओझा अक्कल री सीरा नै, खाई म खडकासी  
वरमा री लकीरा नै, कायर सीस झुकासी  
पिण सुळङ्ग्या सबळा नै सुभ मारग मिळ जासी

खुद उस्ताद मन माडै किणी री काण के सकौ मान्यो तो मान्यो पण उणरी कलम नी किणी री काण राखी अर नी किणी सू डरयी । काळस पोतणिया रै मूडै वा निसक वाळस पोत्पी । आ बात अखरै के परिवरतन, काति के उछाळी बढूक री नाळ सू आवै । पण बढूका मतै ई नी चालै । कलम रा आखर बढूक चलावण वाळा हाथा नै उकसावै तद वै बढूक धामै । भूटका करै । इण खातर उस्ताद री दीठ म कलम री महातम हथियार सू बेसी हो । अर उस्ताद रै हाथा ताजिदगी औ हथियार नी छूटी । बज्रोड खामचाई अर मुयराई मू बौ इण हथियार नै बरत्तौ । प्रतिबद्ध साहित्य री अँडी बानगी अर अँडी अमोलक आव बिरळी ई लाधै के बहु-जन भूखी, गिणिया खावै, धणिया नै घाडेत दवावै । धन-धरती धणियाप किणी री, कुण खोदै कुण खावै ? अडवा री भौळप, क्रोडा री लालच, हजारों री हाट जमावै । काम करावै करार प्रमाण नै चहौजै उतरी मिळ जावै । उस्ताद रै नैणा री मोट इज अँडी ही के अंक चरै चौरासी पीसै, उण घर समता किण विध दोसै ? उस्ताद री आस्था नै फगत अँक इज परभातिगो तारी निगै आवडो के धन-बळ री धणियाप घुडिया वरगभेद री जड आपै ई कट जावैला । अवै औ अरटियी घणा दिन नी चालै के जन रा खायक तो खेंखारा करै अर जन रा भीडू मुडदा धीमै । अवै आ निकमी बाता रा दिन ढळग्या

हुनर मजूरी निपज बधावै, निकमा लूटै खरचै खावै  
जलजै अणगिणिया री आह्म, अणभणिया री आळम भागै

ओघड उस्ताद रै हीयें धन-मपत सान् सपनै ई ममता नी जागी। धन तो पगत मिनख री जरूता पोछै। पण ओ इज नाकुछ धन जद अपरवळी होय पावडे-पावडे आपरा किरतव रचावै तद अक दिन अवस इणरी पोल उघडघा गरै

धनबळ जद जन रो मुख चुगलै, तद आ भोम अगारा उगळै  
जन भावी रो भुजग भेरवी, रगत पिवै माया भय मागै  
रै मोटियार। सभळ वध आगै, आगै रै माटी जीवन आगै

ओ काळ रो अघड अंगुगत हालै, पाछ पगत्या लारै सिरखण बाळा आपै ई आपरी मौत भरैला। जीवन वा हीनपुन्या नै छिटकाय आगै बर्धला—आगै अर वळै आगै। उस्ताद रो मोटी भुळावण ही वे भाई होळै हाली पण आगै हाली। लारै भाळघा की सावो लागै नी। गई काल में तत रो लवलेस ई कोनी। पाछी पग कुदरत सू अवळी है। चालतो ढवै सी मरै। वामोसा रो भोळावण, पाडै रो पूछ झाल्या काम नी सरै। जकी ई मूवा वाप रै किरणियो लागै, उणरा टावर भीजे। पाछी सिरखै जिणरी हूतवाळ अवहरै। जिणी मायै किरियावर कोनी। जिण नै जीवन रो लाग है वो जुग रै गायै चालै। जूना जूमार बिडदाया सूरापणी नी चढै। पैला देस अर समाज नाव रो पडपच ई कठै हो ? पगत कुळा रो ममता रो नाती हो। माहोमाह कट-बढता। भूल नै घोळ्या भावी रो पाठ याद नी च्छै। बडेरा रै जूनै मारवा गडारा पडगी, नवै पथ रा पग-मडणा माडो। बडेरा नै चितारया के बारा बखान करघा नवी पीछी रो आराण नी बर्धै। काल रै सूरज आज उजास कडै ? लटघोडो लाटो घडो घडो नी लटै। बीत्योडे सूरज उस्ताद नै कदै ई उजास निगै नी आयो। उणरी निजर सदावत उगूण रो रातौड सान्ही तवयोडी रैवती। रात रै काळै-बोळै अघारै ई उणनै झळ दिस कानी परझळती उजास निगै आवतो। उण उजास अर उण रातौड रो वो घणो ई बिडद बखानियो। लाल धजा रो घगी ई आण-दुआई घमकाई। डावै मारग [वाम-मथ] धवै वधण सारू वो बलम रो डाग लोणा नै घणा ई उछेरघा—आगै—आगै अर वळै आगै। उस्ताद री कवितावा मे आगै रो अरथ पगत ओ इज हो के इणी डावै मारगिये धकै हाल्या मनचीती मजल पगत्या चापैला। हा, इणी डावै मारगिये केळ झवूकै, फूल हसै अर सूरज आपरी किरणा रै खारै पथ उजाळै। पण स्तालिन रै फोट व्हिया क्रुस्चेव रै मूढै रण सूरज रै उजास रो जकी काळम उघडघो उण सू घणा ई बुझागडा री आख्या बूरीजगी। उगूण दिस री रातौड मगसी लखावण लागी। वा दिना म्हारै अर कोमल मायै उस्ताद रो जीव अणहूती हो। घणी ई बाता-बिगता च्छैती। काव्य अर साहित्य रो चरचा हालती। क्रुस्चेव रै धमार्क केई वजर काना रा बीडा झडग्या। केई वजर माया भवण्या। भ्हे चित-ब्यास होय उस्ताद नै पूछ्यो ओ काई व्हियो उस्ताद ?

उण बेळा पीजरै रोडघोडा मिध री गळाई, इबलगी पछियो पळेदया उस्ताद कमरा मे अठी उठी मार चवारा देवती हो। उण सू अक ठोड जम्यो नी रईजती। हालता-हालता उणनै वेई बाता उपजती। आ उणरी जूनी घत ही। पण उण दिन हाली री खयावळ आवरी अर वत्ती ही। आठ्या री रातीऽ बेर रै गीरा ज्यू जगती लखाई। अवस भाग री सूदी मापे सू बवणी बे तिवणी जमायी व्हेता। सूदी तणा अक ऊडा निस्कारा रै उपरात उस्ताद हालती-हालती ई बोल्हो—आज तो इणरी पडूत्तर म्हारै पायनी ई कोनी। वगत री समझ ई सबसू तिरै अर निवेवळी व्हे। थोडो नेहचो गखो। गिदळघोडो पाणी वगत परवाण अवस नितरैला।

‘पाणी नितरै वळै काई, पाणी तो उतरग्यो। आगै-आगै वघता सेवट इण मारग अर इण मजल रा अँ परवाडा उघडघा। वळै वठा लग आगै उछराला?’

उस्ताद रै पतळै होठा अक झीणी मुळव साचरी। कैवण लागी—इण मारग अर मजल री कठै ई माठ नी हे। ओ मारग नी माम्की थावँ अर नी पकिंग। आगै री मजल ती अनत है। सात्ताणी, इण राज री रगत अँडी नी जाणी ही। पण वगत री ठोकरा जद जार री राज ई नी टिक्यो तो अँ राज ई गपिदा पावैना। आगै हालणी तो ‘समझ’ री धरम है।

पण आगै लारै री मोय व्हे कीसर? कठै ई आगै रै भरम-भरम दिहावळी मानखी साव ऊजड ई तो नी भर्ब? वेई दिना उपरात आ सत्ता उस्ताद रै तिर-मळ हीये घाण-मघाण रा घिराळा भरती मेवट कविता रै जाखरा इण भात परगट व्ही.

अरे बुझागड

धारा जतर जोतम अणुम

कोरी फाड उधेड वेंतणी, कम सीणी है

जग लखग्यो पिडताई री परधं पोची, पीदै तीणी है

कोरी अक्कल सू घमरोळ भाडण वाळा नित्रमा-ठाला री उस्ताद रै अतस तुम जित्ती ई मोल नी हो। हीरा होमण वाळा अर मिरतू रै भोग लगावण वाळा तूझा-गडा साह उणरी दीठ अगे ई कुरव-कायदो नी हो। वो सदावत थोया बुझागडा री खिखरा उडाई।

उस्ताद री प्रतिबद्ध कविता री सबसू मोगी मगती अर तिरै गुण ओ इज ही के वो सीख, सदेम अर चेतावणी री समचो पैला आपीआप सारू पछै खलका खातर। वो कविता नै पैला आपरै आचरण मे वरती अर भली भात पतवाण्या उपरात पछै उणरी सिरजणा कीवी। जद आपरी सीख रै मारग आपरा पग ई नी हालै तद दूजो कुण उण मारग आडो लेय धकै वघैला। जात पात, ऊच-नीच री मोथी झाटी नी कूटतो। आपरी सीख मुजब बैडी ई हाली हालती। जद इज तो

पुराण-पथी पोकरणा चामणा री गधाडी जलम लेय वी दूजी जात में वा दिना गाजा-वाजा व्याय रचायो, ज्या दिना वैंडी सपनी आयोडो ई खोटी हो।

राजनीति में सदावत अगवाणी व्हेता थका ई ऊचा पद अर नामून सार वी सपन ई हर नी करती। जीवती रैवण सार जीवण री जुगाड ती हर मानखा रै निमन व्हेणी चाहीजै। उणसू बेसी री लाळसा छूत री मादगी है। उस्ताद नै ती आपरें आनै जकी फरज निभावणी हो, वो निभाया ई सतोख व्हेती। फरज री लीक सू टळणी उणरें बस री बात नी ही।

अकल री हदमात उजागर व्हेता थका ई उस्ताद नै जीवियो जिते वदै ई आ बात समझ में नी आई के लोग-वाग धन-सपत जोडण सारू क्यू इत्ता कळाप करे? ज्ञापळिया भरें। सचें व्हियोडी सपत नै चोरी मानण वाळो उस्ताद वदै ई सपत वधावण खातर मन नी डुळायो अर नी वैंडी ममता जगाई। फगत जरूता पोखण खातर ई नाणा री दरकार। उण सू बेसी उणरी फुनरका जितो ई महातम कोनी। उस्ताद कवीर री गळाई औघड माणस अर औघड कवि हो।

वो सदावत इण बात सारू इचरज करती के लोग-वाग वित्त-मवेसी वधावण सारू अफाळा करें। माया जोडण खातर अस्टपोर थुंडें, सत्ता सारू पडपच पाळें अर ऊचा ओहदा खातर तिकडम करे पण भूल-चूक सू ई उणनै कोई अंडी मिनख नी मिळयो जको अकल वधावण री चावना राखें। हर कोई समझवान बिचें धनवान वणण सारू ताखडा तोडें। अगरें समाज धनवती सगळें पूजवाण पण समझवाण री कठें ई पूछ कोनी—ओ कैंडी विवेक अर आ कैंडी व्यवस्था। समझ री परख फगत धन-सपत रें परवाण। पण उस्ताद री कविता में तो उस्ताद री विवेक हो। उस्ताद री व्यवस्था ही। ठोड-ठोड उणरी कविता में धनवती धाडेतिा सू ई माडा अर धन री जोरावरी सबसू माडो जोरावरी। इण री अतकाळ अखरें। सुखरी समझ री उजास उणरें आखरा-आखरा जगमगें। माया सपत सारू तो वो पूरो सतोखी हो पण समझ रें वधापा खातर उणनै वदै ई सतोख नी व्हियो। उणरी ती घडी-घडी आ इज भुळावण ही के भई सोच समझनै हाली। जगत में सार चीज फगत ममस है। मुध-बुध री मूरज ई सत्रसू सानरी मूरज है।

समझ अर अकल री अस्टपोर डोल घुरावणिया उस्ताद री निजर में मिनघा-देह री मंगत अर हाथ रें हुार री मोल ई कम नी हो। मिनख री परसेवो ई उणरी दीठ साचैला मोती हा। लिछमी नै प्यारी फगत पुरसारथ। हाथ बिना आखी दुनिया री चाळचोळ में आवगी हडताळ ई पड जावै। मिनख री मरजाद फगत मंगत अर मंगत। जकी ई दो हाथा री मजूरी खावें वो निकमा सू नित मोटी। दो हाथा री मजूरी ई सबसू निरें रतन अर हेमाणी है। उस्ताद रें सबद कोस में कामधेण री अरथ ई मिनख री मजूरी हो। रत आयोडो रेत नै फगत पुरसारथ ई बाल्ही व्हे—उस्ताद री फगत आ इज अमोलक सीख ही। वीरता री ठोड मंगत

नै बिडदावण वाली बी नवी चारण ही । रगत फुहारा री ठोड पसीना रै टपका री  
महातम समझावणियो बी पैलो गरु ही ।

सूता लोगा नै जगावण खातर उस्ताद धणा ई लालरिया लिया । तरळा  
तोडचा । बी ऊधता अवूझ लोगा नै वकार-वकार नै बैवती के बाने जीवण री  
गरज व्है तो जागै । किणी माथै किरियावर री ठोसो कोनी । मौत मोटी ऊध अर  
ऊध मौत री छीलर सरूप । ऊध री आख्या हमेस अधारी व्है । जाग्या अधारा मे ई  
की न की मूझै । जागण री दूजो नाव ई उजास है । कबीर अर उस्ताद री भीट  
जागण री सारीसो महातम ही ।

सुखिया सब मसार है , खावै अर सोवै  
दुखिया दास कबीर है , जागै अर रोवै

कबीर अर उस्ताद रै जागण मे बगत री फेर ही । जे कबीर री देळा-मुळ  
उस्ताद जलमती तो बी दूजो कबीर व्हैती अर उस्ताद री देळा-मुळ जलमिया कबीर  
दूजो उस्ताद व्हैती । आनरी नीद खुल्या बी ई उस्ताद री गळाई लोगा नै जगावण  
सार पाछ नी राखती के जीणी व्है तो जागी रे भाया । अलोक ऊध्या मौत सू  
साम्हेळो व्हैला । सुणौ अर भचकै जागी, नवजुग रा नोवत-नगरा धुरै । जाग्योडा  
जन-जीवण री तो बात ई न्यारी

जाग्योडो जन जीवण मागै, कसणा मिनख मिजाजी

जको जीवै जागै बी उछालै चढै । मूर्ख सी बिछावणै मरै । अर जाग्योडो जन-  
बळ अकासा तीणी पाडै । अग्यान री धूधाड हटता ई इलम उछालै आवै । पलका  
खुल्योडो मानखो जूनी गडारा भागै अर नका पग-मडणा माडै । सतगरवा री  
गळाई उस्ताद मानी मे नी समझाय डाकै रै धडिगै वकारै के घर मजला बघती  
जा सागै, हेर नवी पगडाडी आगै ।

अकल मिनख री सगती माथै उस्ताद नै अगै ई बिस्वास नी ही । उणरै भरोसा  
री साण मघ, समूह, समाज अर देम माथै टिक्योडो ही । अक छोट भला ई किस्ती ई  
मोटी व्हो, वा रेत मे रळ जावै । अक छोट मे नदी री वेग कद समावै ? छोट री  
अकण सागै रीठ पडै जद नदिया रा गैगाट उडै । समदरा री पेटो भरोजै । छोट सू  
छोट जुडचा सगती सावरै । उस्ताद इणी समूह-सगती री उपासक ही । अक सू  
अक रै जोडै जुत्या इग्यारै व्है ।

अडवा री अकल लाखा नै उपजै तो सारा नै पथ बतावै ।

गिणिया मिनखा री मूडो नी भाळ उस्ताद अणगिणत री पूरी लेखो जाणती  
ही । उलळै अणगिणिया री आडग तो अणभगिया री आळस भागै ।

अकेल मिनख रा दो हाथ भलाई राजा रा व्हो के भलाई ईस्वर रा, वै घणा  
हाया मू भिडिया हारे। थाकै। उस्ताद रो खराखरी डिड बिस्वास ही

ओड मिनख हल हाथ धरे जद, बजर मयीजें उगळें फेण

भेळप अर भाईचारा वास्तै ई उस्ताद आपरी कविता मे जाणै जित्तो सख  
पूरघो के भेळप रा भाग मोटा। भाईचारा मे ई सपत अर लिछमी रो वासो।  
समता रो ससार भरघो-तरघो रैरै। भेळप रो हुकार मुण्या धरती धूजै। आभा रो  
सीवण उवडै। फूट गे तो सपनो आया ई करम फूटै।

लारला अर धकना जीवण मे उस्ताद रो अगै ई आस्था नी ही। परगत जीवण  
खातर तो उगरो पग पावडै प्रणाम हो। पण पूरवला जलम रो गागरत मे आपरो  
धूक ई विरथा गमावणी नी चावती। इण भव रो तो उणसू अक ई बात अछानी  
नी ही, पण उण भव रो बात तो ऊठी जठा सू ई झूठी। जीवै सो जुग रो गत  
जागै।

विकास अर अनुभव रो कडी दर कडी जुड्या ई मिनख समाज रो साखळ  
तर तर बधै।

ग्रथि ग्रथि के अनुभव धन मे, पूरित इस युग का आचल है  
सोने का युग तो आगे है, युग मानव का वेग प्रवल है

भौतिकवादी दीठ रो हिमायती व्हैता थका ई उस्ताद विणी भात रो विरता  
रो थान थापणी नी चावती। वो परिवरतन रो धाकड पुजारी ही—सदाबद परि-  
वरतन साची, भाग नही जीवण नै बाची।

नवै विचारा नै अगेजता थका इ उस्ताद मे कट्टरपणा रो सबलेस ई नी ही।  
भावना रो कट्टर व्हैता थका ई वो विचारा रो कट्टर नी ही। लाल धजा रो आण  
फेरता-फेरता ई जद उणरो रग भगमो पडण दूवो तद आ बात वैवण मे ई वो  
राब-रत्ती सक्ती नी खायो के मिनख पूजणी लत रो पडग्यो, मार्क्सवाद मे थाणी।  
सूत्रवाद रो धूसो मुणता ई वो पुरजोर सबदा मे कह्यो के बध्यो है सूत्रवाद रो  
सोर। लगतौ अर खटतौ ई अक हिन्दी रो नमूनी वळै

मार्क्सवाद यदि महाभूत का गतिवाहन है  
विधि विधान मे जीवन का पथ निर्माता है  
तो कवि तुम से आज हमारा प्रश्न गहन है  
मार्क्सवाद क्यों आत्म हनन के पथ जाता है

जिण धत अर तरंग मे जकी भामा बखडी मे आ जाती, उण मे कविता रा  
आखर दाछट खळकता बेवता, जाणै भाखर सू क्षरणो डळधो। भलाई राजस्थानी



कमगर मुगत कमाऊ गारी  
 किण री सरत, किण री कपारी  
 गाडी किण री, किंगी सागडी  
 कुया जणसी करण कवारी  
 आ मरवण कुती सरमिस्था  
 जीवै है, पायाण नही है

अवै आ गगती किणी रै लारै आयोडी नी गिणीजै । आ आपोआप री पूरण इकाई है । मेहदी राख्ये हाया हृदभान मणत करणी जायै । आपरै पगा कमाई करै । जद-कद टेम मिलै, पूरख मूरमलै । निरख-परख अर चाखनै आपरो जीवन साथी चुगै । अवै जुग माथै है, मूरज माथै है अर चरणा नळै अवचळ धरती री अनत मुक्काई है, पछै किणरी डर अर किणरी डाण ? जे राम सीता री है तो सीता राम री है । अगन-परग री गचळकी काहता ई मरजादा री घर हाकरता धूड भेलो । माहौमाह अत्र दूजा माथै बिम्बारा करघा ई साथ निभेला । मकौ के देम री खुडकी ब्हिया राम, राम रै मनै अर सीता, सीता रै मनै । किणी रै माथै किणी री घनिपाप कोनी । मरद-नुगाई रै तोल जोय मारू अवै अक ई पायगी अर अक ई भरण व्हेला । जे समदर किणी मरीणै तुनै तो आज री सगत्या किणी मरीणै तुनै । आभै री बीजळिया किणी वधणै वधै तो अ सगत्या अवै किणी वधोवडी मे वधै । जे सळावा भरती बीज किणी अक खूटै बाधी चरै तो अ अचपळी दामनिया अक खूटै अर अक ठाण ऊभी चरै । कोसा दर कोसा झाला रा लवूरा भरती काति री लाय कनाता ताण्या वख मे आवै तो अ मरवण-कुतिया किण रै झाली झिलै ? अ तो यू ई कवारी करण जिणती धूमर रमैला ।

समदर तोलै झाल कनातै  
 वा अवकल जासी अणखातै  
 अणुजुग री कमतरणी मरवण  
 चांद उडै के चरखी कातै  
 बीजळिया नै बाध राखनै  
 वै वधणा, वै ठाण नही है  
 काका कूक्या बाण नही है  
 बीती उण म प्राण नही है

अवै आ बीज किणी पोट म नी वधै । आभै उडती आ कुरजा माथै किणी रै घोवा धूल नी भ्हाकीजै । औरता री आजादी री अँडो जवर आगीवाण तो दूजो लाध्या ई पतियारी व्हे । औरत नै फगत प्रीत अर रळिया री खुणखुणिमी समझण

वाळा प्रेमी जकौ बाहेली री अन्नका मे अळूअण अर उणरी पलका मे तुकण टाळ  
दूजी बोई गागरत नी जाणै वानै उस्ताद काई ठीमर, ठावी अर मीठौ ओळवी  
दियो

अलबा मे उलझेगा कैसे ?

नातिकाल है नाश चाहिए, मिट जाने की प्यास चाहिए  
सर्वनाश स पीछे हट कर, जीवन का रस लेगा कैसे  
अलको मे उलझेगा कैसे

उस अलको वाली से कह दे, चुवन नहीं बाह का बल दे  
आधा अंग अचेतन होगा, आधे अंग लड़ेगा कैसे  
अलको मे उलझेगा कैसे

उठो समय से कदम मिलाओ, दोनों मिलकर बढ़ते जाओ  
युग की प्रसव वेदना के क्षण, केवल प्यार चलेगा कैसे  
अलको मे उलझेगा कैसे

हिन्दी का छायावादी कवि आपरी गैलीजती आख्या उवाह धोरा है इण आक  
खेजडा री छोया तौ निरखै के इणरी कंडौ अर काई चानणौ है ? इण पार, उण  
पार अर मझधारा गुचळविया खावण वाळा आळ जजाळी कविया नै कंडी  
सातरी सानी मे समझाया

क्यों वहु चढी मझधारो मे, क्यों अटकू पडे किनारो मे  
जब पार महोदधि करना है, क्यों हूडू बल पतवारो मे

जाग्रत जीवित मानव का मन, अनवरत उदित बढ़ता जीवन  
है चक्र इसी जीवन रख के, क्या बाटू इन्हे प्रकारो मे

दो जुगा है साधा विचाळै जीवन है जोग विजोग, प्रेम, चुवन, आलिंगन अर  
वितवन री राडी-रोवणी अगै ई नी रोय उस्ताद जीवन री कंडी मरजाद बताई

पौरुष को भूचाल चाहिए, काल नहीं तत्काल चाहिए  
विद्युत विरणा के आरोही जीवन को स्वरताल चाहिए

निसाणा री आख टाळ, जिण भात उरजण नै आपरे आखती-पाखती अर  
ऊपर-नीचे दूजो की निर्म नी आयी, उणी भात उस्ताद नै रजवाडा री दोवडी  
गुलामी टाळ नी मुघ, नी आगद, नी मौज, नी प्रेम, नी अलबा, नी चुवन, नी

आलिंगन, नी मझधार, नी फूल अर नी वमत की निगै नी आवती। आजादी अर फगत आजादी टाळ वो सै की भूतयोडी हो। अर इण भात सै की भूतया ई निसाणें तीर सधैं।

उस्ताद रै उनमान अलख जगावणिया अनेखू 'नरसिंघा' रै परताप गाव-गाव रै बाडा-फिळा लाय चेतन व्ही तो गोरा री करार पिघळण दूकी। राव-उमराव, राणा, महाराणा अर नवाबा रै माथे री छतर पिघळता ई वारी सै जवराई दोळें बैठगी। जुग पसवाडी लीन्हो। बदळाव रा बाक्या वाजण लागा। भेळप रा भाग जागा। झिर-मिर झिर-मिर अत आभौ पावस्यो। देस री लगाम देमवासिया रै हाथा। अवैं किण बात री खामी अर खोट। जुग-जुगातर री गुलामी बिणस्या आजादी रा नोखत-नगरा चौडै-धाडै वाजण लागा—धडिग-धडिग। अणणिण जागती आख्या री सपनी सूरण व्हियो। उस्ताद नै ई इणी मपना री उडीक हो। आख्या री जोत सुफळ व्ही। अवैं तो—जन री धन, जन री पुरमारथ, जन री सेंग भलाई है। अवैं तो हाकरता—मारग मवळा सट वण जासी। दुख-दाळद भागैला। आभै नवा बधाऊ दौडण लागा। दूधा ममद भरीजैला। बखिया पाड अन-धन निजैला। जन री जीवन सवैला। नवै जुग रा नवा भागीरथ दुख दाळद रै थळ सुख री गगा सारवैला। बूटै-बूटै अघारी बिणसैला। ठोड-ठोड परझळती सूरज दीपैना। आजादी री चानणौ अँडो इज व्हे। हाट-चोवटै, गळि-गळियारा अर चानण-चौक आजादी री धूसी बाज्यो पण बाज्यो। नाचण वाळै पगा कीडिया चेंटण लागी। आप-आपरे पगा री तासोर। आप-आपरी समझ री फेर। नोबत नगरा रै डाकै धमाधम नाचणिया, लोगा री निजरा चढग्या अर आजादी रा सूरमा टग-टग जोबता रह्या। उण धमचक रै बिचाळै ई उस्ताद रै नैणा नवी समझ साचरी। अर उण नवी समझ रै समचै ई जागती आख्या रै सपना री पोखाळो व्हेगी। उस्ताद री गळगळी वाणी री मतै ई सुर बदळ्यो

दरप देखनै, दरद दब्योडी फूट पड्यो, जद भरग्या नैण  
किसी खाड री कोर ले आया, सेंग मुलक नै म्हारा सेंग

'सैण' मबद री अँडो प्रयोग तो किणी रै बैरी-दोखिया सारू ई नोज व्हे। साचाणी, ओ तो राज करणिया लोगा री रग बदळची पण राज री रगत नी बदळी। पूजी रै पजा रगत चूसणिया कोरा-मोरा हाथ बदळचा। निघणिका माथे धन-बळ री हान वो ई ठोसी अर ठोर। धन री धीगाई घुडी कठै? अगरेजा रै मिघाया मूम-मेठिया नेगम आपरी हाट जमाई। काई सोच्यो अर काई व्हियो

गुलामी सू छूटी मुलक री जवानी  
किसी पाळ चढना, किमी ढाळ ढळगी

पण उस्ताद नै तो जिण पाळ चढणीं हो, उणी पाळ चढतो रह्यो। किणी दूजी ढाळ नी ढळ्यो। वाहेला रै घडी-घडी समझाया आपरें आजाद मुनक री चाकरी सारू बी राजी तो व्हियो पण नवी मुघ-बुघ री नवी चानणो व्हिया उणनै आ बात अछेरी घणी ई लागी। मन माडै री चाकरी आज छोडू बाल छोडू करता-करता ई बी सोळें वरस इण घरखी में पदचोडी रह्यो। नी रह्या झरयो अर नी छोड्या सरयो। भरम री भीबगोटो तो बढळाव री घमचक ढवता ई मिटग्यो हो। भाया री मोड तो माथै ई सोहै अर पगा री जूतिया पगा मे ई छाजै। सरडी माथै ऊन नी गोरा छोडी अर नी काळा छोडणी चावै। आजादी री मूरज तो ऊगो पण परवास री अती-पती ई कोनी। कुण जाणै कठी विलायग्यो? जको वरदान बाना मुणोजै, आख्या नी दीसै वो कंडो-काई सुख लावै।

अमर जोत मे कीडा पडग्या, जन भारग अधरावण लागी  
अजर कळप रा पाना झडग्या, जन जीवन मुरझावण लागी

राज री रगत नी बढळी तो बाई, उस्ताद री वाणी अर समझ तो ठाणै ही। कवि रै जमारे उणनै तो आपरी फरज निभावणी ई हो। आजादी रै नोबत-नगारै नाचण बाळा पगा री गसकी देखता पाण जुगवाणी री सुर बढळग्यो। राग बढळगी। वा नी किणी री आंक्स मान्यो अर नी मानै। सिंधा री दहाडा ई जद नी डरपी तद म्याळ मिन्ना रै घोरका आ कद डरण बाळी

आ जनकवि री जुगवाणी  
आ कदै न चुप रह जाणी  
कोई लाघ जतन कर हारै  
वा समचै साच मुणाणी

धरती माथै सूवणियो क्यू साकड भीडो भुगतै। समझ री सेजी फूट्या उप-रात कंडो सकी। आजादी री मूरज तो भला ऊग्यो, पण दरमण सारू दूखता नैणा नै उजाम रा दरमण कठे व्हिया? बागी ओरिया ती उणी भात अधारी है। उस्ताद रै आळावै अणगिण कठा अेक नवी ई सवाल खदबदावण लागी

इण दिस पही न मुख री झाई, राज बढळग्यो म्हानै बाई

इण सवाल रै आबरा ई इणरी पडूतर के देस रा गिणिमा ऊजळ धोलधा अणगिण मानखा साथै घात करग्या। आजादी रै नाव पगत आजादी री रामत माडी। उणरो उजात नवा धीग-धाडविमा रै कोठारा अडार्ण पडयो कचबबै। आ कंडो आजादी आई? पूत-पितर मे छिनाळी मच्च्यो अर चारू दिस बरबादी छाई। बध-बध भरम री वाता उफण्या भरम हदी चोट नद लागै। निजर-नारदा रा अ

नित नवा-नवा नेग । धरम-धज परमिट-पधिया रा अ पळवता तेग । कुण कैव  
 व्याव भूडो । मामा री व्याव नै मा पुरमगारी, जीमो वेटा रात अधारी । जवर  
 रळियार-रासो मच्यो । सूखा काठ डूवै अर तिकडम रा सैतीर तिरै । मूढ मिनख  
 पिडता नै हाकै अर कळावत नै भाड उछेरै । अपराधी न्याव करै अर भोळी जनता  
 कठघरै ऊभी । सूरज गळग्यो अर अधारी जीतायो । ठग राजी पण जन री मन  
 सीजै । आखी लोक लडचो पण जात पुजीजै । आ धवळी टोपी तो जवरी धूळ  
 उडाई । काई औ दिन देखण सारू ई उन्मादी देस-भगत मैत-मैत आपरा सिर  
 दीन्हा ? काई इणी आस री खातर वै सतग्यानी साधक मुळ्या । वै रजधानी  
 रिडमल रुलचा । सै बुगला आज वापू रै नाव पळै । कोइया कचन कमावै । जलम  
 री वाझ गोदचा पूत रमावै अर सात-सपूता री मा अस्टपोर हीजरै । पल-पल  
 उडीकता ज्या सपना सारू इतरा दिन देस रा सपूत तडफा तोडता हा, वै इण रुळै  
 राज मे सडण लागा । घोर खाचणिया रै माथे मुगट छाजै अर जका आफळ-आफळ  
 आथडिया वै अछूत वाजै । अस्टपोर अरट खडण वाळा रै खाधी आयगी, तिरस री  
 दाझ वारा गळा दाझै अर निक्मा-छाला दोनू टक मापडै नै बिना तिरस माडै  
 इमरत खळवावै । पण उस्ताद री जागती आख्या वळै सपनी साचरची के सेवट  
 री वाजी औ इन्दाव ई उयलैला । तिकडम रा नाणा तूटैला । डोकरिया रै नाव  
 री ढाल कितरा दिन ढाकादूमो ढाकैला । अवै ई चेतो । डोलक रै समचे नाचता  
 ढवो । निरुमा पून मत पसारो । लोभ रै मिस साचाणी रतन गिटग्या तो खराखरी  
 जीव सू जावोना । न्हाया सो ई पुन्न विचारो । घणा दोड्या धरै पधारी । दिन  
 आथमग्यो अवै रावळी रामत सावटी तो आछो । बिरया भाखर-वळती री क्यू  
 इचरज लावी । धारै पगा लाय लागी, धावी तो धावी । जुगवाणी रै आखरा डोल  
 री पोल खोल्या ई जनकवि नै नेहचो न्हियो । जरवा सू नी दवी तद बुचकारचा  
 बंद दवती ।

मेवट उस्ताद रा आखर फळ्या । उणरा बोल चवडै आया । धवळी टोपी रा  
 चारू धाम देखता-देखता घुडग्या । उण उयलघडा मे नी जवरी वच्यो अर नी  
 झोणो । पण जूना ओखाणा सोरै-मास झूठा नी व्है । भूत मरै अर पलीत जागै ।  
 फगत टोपिया री रंग बदळ्यो, वारी रंगत नी बदळी । फगत रावळिया बदळ्या  
 पण रामत उण सू ई माडी । औ डोल उण सू ई पोली । पण आ भगवी अर राती  
 टोपिया री धूळ उडावणियो अर इण डोल री पोल खोलणियो आज कठै ? इण नवा  
 रळियार-रासा री सिरजणा सारू म्हारै काळजै तीन खामिया भूडै ढाळै रडवै—  
 पैली खामी उस्ताद री, दूसी खामी उस्ताद री अर तीजी खामी उस्ताद री । कित्ता  
 बरमा सू उस्ताद री पाट हाल ताई मूनो, साव मूनो लखावै । कठै ई म्हारी मोट  
 मोळी तो नी पडगो । पण म्हारी मोट री म्हनै पूरमपूर पनियारी है । उण पाटै वंठण  
 वाळा पूतळा सारू सादी तीन हाथ रै खोळचै पूणी चार हाथ री वाळजी चाहीजै ।

वो उस्ताद री ई काळजो हौ जकौ उणरै साथै ई बिलायग्यो। वो काळजो आपरै खपता आपरै फरज बिणी भात री की खामी नी राखी तो अपा ई उण काळजिया नै बेरणी ज्यू बीघण मे बिणी भात री कठै ई की कोताई नी बरती। चाकरी री अस्टपीर तळतळावण अर छीजत। पावियो राजेन्द्रसकर भट्ट निदेशक रै गुमेज उणनै मणाबद तळियो। की काम-धाम नी करण देवती। नी नी छै जेडी अणहूती खोडीलाया। उस्ताद आपरै बेली मंत्रिया नै घणा ई प्रतिवेदन खरडिया पण वारै काना जू तकात नी सळवळी। कवितावा बिचै ई प्रतिवेदना म उस्ताद घणी बेसी वगत खपायो। चाकरी री चरडघाणी वाळो तो अेक दूजो ई भारत हौ। जकी पगार राज सू मिळती वा विद्या अर लोक-बळा भायै ई खरच छै जाती। बजार री उधार उस्ताद जीवियो जित्तै ई नी मिटी। बाच्या दुख रै सागै इचरज ई कम नी छैला के हाल ताई उणरा डीकरा बच्चोडा लेहणा री भरणी भरै। अेक बेली रै कागद मे उस्ताद आपरो बिखो दरसावता लिख्यो के कळा, साहित्य अर चाकरी रै पेटै लूटीज्या उपरात ई म्हारी कविता नी लूटीजी। म्हारी ओ ई मोटो ध्यावस है।

तुम सत्ता से मरने का मार्ग बनाते हो  
मैं मिटकर जन का, जीवन मग सिखा सकता हू  
तुम जीते हो मरने के भय का भार लिये  
मैं कोटि कठ मे, जीवन गीत गुना सकता हू

जका चेला-चाटिया रै मूडै आपरै 'उस्ताद' री बतळावण थूक सूखती, बे देखता-देखता सिघासण रा गदरा रगदोळण मडिया सौ उणरै 'राडी-रोबणा' री की गिनरत ई नी कीवी। इण डाम री चरडकी उणरै काळजै जीवियो जित्तै ठाढी नी ह्लियो। वो फिन्नूर सेवट मरणा रै उपरात ई उस्ताद रै भेळी दागीज्यो। मेक्सिम गोरकी, मायाकुवस्की अर वरतोल्ड ग्रेहन रै जोड रा खोळिया री म्हा अगै ई गिनरत नी कीवी, माळ-सभाळ ती मोटी बात। आखौ समाज अमर बेल ज्यू उण साथै पायरघोडी रह्यो पण वो तो आपरो धुन अर घत मे ई सदावत मगन हौ।

समझे कुछ, मैं क्यों जीता हू  
अमृतमय हू, विष रीना हू  
पय मीधा है, चक्र नहीं है  
घरा फोड़ कर जल पीता हू

सत्ताधारिया रै छळ प्रपच अर पागड नै भाडतां कवा उस्ताद समाज रै निर्माण अर विकास गारु गोन अर निरत-रूपक ई घासा लिख्या। रिमज्रिम, बावतरो, जाझरवी, राग्यो, घरती-उतरण रै सागै बघाऊहा जेहो खातीनी ध्यात

उस्ताद री कलम सू रचीज्यो । जिण नै अलेखू मिनख देखनै जाणै जिस्ता मोदी-  
ज्या । बधाऊडो राजस्थानी साहित्य मे एक नवी अर अबोट भेंट ही । राजस्थान रै  
जूनै ख्याल चदरमेण अर अमरसिप राठोड री लकव रै सागै पेरिस नै इटली रै  
अपिरा री मरोड । आ दोना रै मेळ उस्ताद रा 'निरत-गीत-नाटक' अेक नवी सरूप  
लेय साम्ही आया । बधाऊडा मे खेती रै हाडतोड कदीमी हलीला नै विग्यान री  
नवी हठोटिया रै ढाळै पजावणा री सीख है । गीता री धुना बाणी अर साखिया री  
ढाळ व्हेता थका ई नवी लखावै । उस्ताद नै जूनी धुना री पूजती जाणकारी ही ।  
परपरा रै साथै नवी रचना सिरजण री उस्ताद रै पेरवा अेक हृदभात हठोटी ही ।

साहित्य अेक अँडो कळा है, जिणरी रचना री आवगो माध्यम बोल-धाल री  
भासा ई है । पण साहित्य मे, खासकर कविता मे बरनीज्या भासा फगत भासा ई  
नी रैवै । की न की इदक बण जावै । अर कविता मे भासा री ओ इदक-पणी ई  
उणरी खरी वसोटी है । कविता मे रमीज्या सबद आपरो कदीमी आपो उतार अेक  
नवा ई रस अर मरम रै निमत बणै । कविता मे सबदा रै माथ अरथ नी व्हे, सबदा रै  
पाण अरथ ज्ञापीजै । ऊचा अर अमर कविया री भात उस्ताद री कविता री ओ ई  
सिरै गुण के बी सबदा रै माथ झिवाळ नी करनै, सबदा रै पाण आपरो अतस  
दरमायो । उणरी कविता मे जडिया उपरात वा कदीमी सबदा री सरूप ई बदळग्यो

नखता नेड बसासा ढाणी । बघै बीजळी कद गुदडी मे । भूमडळ रा बधिया  
फाटै । पाणी भू पक्वान है । हिळमिळ हुळस पसोनी मेळ । हिळमिळ हरख री दे  
हात । भुज-भेळप सू बमै उजाड । भेळो भुजवळ बघ कटावै । वास लडग्या, बळै  
डूगर । झकाळ्या री वकझक बणी आज गीता । सिरमिर आभो पावसै । तारा री  
पडताळ । रग-रग रगत उछाळा खावै । घरती धोणो है । कपडो कीणो है । उदबुद  
बाता । निवळा-नाथणी । मील-मुसायब । जीवण झोलो । चढी उछाळै । जळ-  
जीवण जिजमान । अन-धीणै घनवान । रगत फुहारा ऊर सरबर । मरचोडी पूत  
जिणै कोनी । गिटिया सू रतन गळै कोनी । भात-भात रा रतन जडाव उस्ताद री  
कविता मे जगमगै ।

उस्ताद रै सुभाव अर उणरी कविता री निकळक खरापणी के दोन् ई निपट  
अबोट हा । भेळ अर दोगलापणी कोसा आतरै । घट मे सो ई मूडै अर पेटै सो ई  
आखरा । उधाडो भाड हो, कँडा ई धीग रै मूडै-मूड पाघरी खळकाय देतो । घरम  
अर ईस्वर सू ई नी डरघो जको मिनख-बदा सू काई डरतो । मिनख रै खोळियै  
उणनै मिनख री साचेतो उणियारो मिळचो, इण खातर दिखावटी बेवला लगावण  
री उणनै कदै ई जम्त नी पडी ।

उस्ताद रै सुभाव री अेक इदकाई वळै न्यारी इज ही । ढळती ऊमर, माथं  
चादी री राळी तो अबस पायरग्यो पण उणरी अतस विगत वरसा री मसाण नी  
बग्यो । आपरै आपा मुजब जीवण रा सै खेडा उणरै हिवडै कायम हा । इणी

खातर वो टावरा भेलौ अबूझ टाबर, मोटचारा भेलौ मोटचार, कविया भेलौ कवि, विद्वाना भेलौ विद्वान अर गिवारा भेलौ गिवार हो । जिणरी जेडौ ठरकी अर माजनी व्हेती उणनै उस्ताद रै ओळखै आपरी वंडी ई छिव निगै आवती । वो पैला मिनख ही, पछि की दूजो हो । इण खातर वो वंडा ई मिनखा रै भेलौ रळमिळ जातो । हद भात लुळताई व्हेता थका ई वो झुकणी कदै ई नी जाण्यो । नी उणरी बकनाळ कदैई खोळी व्ही अर नी उणरै विचारा रै कदै ई सूळी लाग्यो । पण अनत कुदरत अर भान-भात री अणगिण भावनावा सू पूठ फोर उस्ताद राजस्थानी कविता नै छळ-प्रपची नेता अर पाखडी सत्ताधारिया रै कूडाळिया सू वारै नी जावण दी । आ अडिग प्रतिबद्धता ई उणरी लाठी सगती अर कमजोरी दोनू ही । उणरी कविता फरेदी अर लवाळी नेतावा री खेरी नी छोडची । छेकड अक दिन म्है अर कोमल हीमत करनै खराखरी कह्यो—उस्ताद, अवै आ उजल-धोलचा वाहेला नै बिसरावो । इण सू वेसी आपरी कलम सारू आ मे तत बोनी । आपरै आपरा री मरजाद घणी लाठी है । केई नवा चाद अर केई नवा मूरज हेरणा है । जैपर छोड गाव चालो । अठा सू बीटा गोळ करो, नीतर ओ फितूर आपरी लारी नी छोडे ।

उस्ताद कमरा मे चकारा देवती रह्यो । लारै बालाजोडी मारघोडी । मुळकतो थकी बोल्थो—हा, अवै बीटा गोळ करघोडा ई समझो । गाव आयो क आयो । जे चार-पाच महीना साथै रैवण री उकरास जुड्यो तो म्हनै पूरी विस्वास है के म्हारी कविता कठै री कठै पूण जावैला । इस्तीफी दिपोडी है । मजूर व्हेता ई पाघरी घोरुन्दै । पूरी तेवडली ।

पण किणी अदीठ तेवडण वाला रै तो की दूजो ई तेवडघोडी हो । अक इस्तीफी अंडो व्हे के किणी रै बिता दिया ई लप अजाण्यो कबूल व्हे जावै । उस्ताद रै आचो अत इज घणी हो । नेठाव री तो कबकौ-केवडौ ई नी जानती । हिडकिया री सुइया सात ई लगाई, बाकी सारू आह्लाणो करयो । पण अठै किणी रै हीया री हुरडाई नी चालै । राजस्थान मरकार सू पैली मौटा राज री फरमाण आयग्यो । सुगता ई आखै राजस्थान जागै पटकी पडी । २६ अक्टूबर १९६५, सूरज री उगाली जाणै ऊगता पाण ई सूरज आयमग्यो । रात साथै रात उलळगी । उस्ताद आपरी आदत परवाण मरण मे ई आचो करग्यो । जीवियो जित्तै मरण सारू पावडै पावडै जूझ्यो अर मरघा आखरा री खोळ अमर व्हेगी । कविता री कडिया उणरी रू-रू दीप । राजस्थानी कविता उणरी कलम री परस पाय अमर सुहागण व्हेगी । उणरी कविता मे जडघा अलेखू सत्रद उण पैनी नी तो किणी कवि री कलम बरतीज्या अर नी सोरै-सास धरै ई बरतीजै । बोल-चाल री वाणी री रमती आसण छोड अंडा अणगिण सबद उस्ताद री कविता रै घुर पाटै जमग्या अर जमता ई वारै कदीमी सरूप री अरथ अर वारी ओळख ई वदळगी ।

डोगळ रै डोनर हीडै जुद्ध, बीरता, धरम अर भगती घणी ई माल्ही—नी



नी व्हे जेडो अवघी अर अवळी ठोड । गिगन रें मोरवें अर मूरज रें मोडें । उस्ताद राजस्यांनी रो पैलो अर छेहनी कवि हो जकी जुद्ध, वीरता, धरम, भगती अर प्रेम रा जूना मिणिपा छिन्काय आपरें आग्ररा नवा अमोलक मोती वीध्या—मैगन रा, परसेवा रा, समझ रा, समता रा अर भेळप रा । वीर नायका री ठोड वरमा, कमगर, कामेतेण अर मजुरा नै ढोल-ढमका रें डावें घघाया अर बिडदाया । वारी जस गायो । टागर-ठेठर, राव-उमराव अर सामना री उणरी कलम कुजरवो ई कुजस कीन्हो । नवा जुग री नवी कविता री अपटा-अपटा नेग चुकावणियो वो पैलो ई चारण हो । मरघा उपरात, मुरग अर अपछरावां लारें धोवा घोवा धूळ उछाळ, इण जुग मान मरोड सू वो जोवण री जुगन जगाई । नवी वरगत रें पैल पत्रकारें ई राजस्यानी कविता रें अंडी पाण लगाई के वा किणो जुग नी उतरें अर नी बंडी पाण वळें किणो रें हाया लागे । उग कामणगारा री कलम री अंडी ई कामण हो । वो माडघा जठें ई आग्ररा री माठ थरपीजगी ।

अेक ओळ हाल ताई म्हारें हिवडें आरी घाल्योडो । घराघरी वरम अर मुद्दी तो याद नी पण किणो अेक टाणें जेपर मे अेकर लाठी मजमी जुडघो । गाव-गाव सू लोग अेकठ व्हिया । म्हारें गाव रें वरमा री अेक वम ई उण टाणें जेपर गो । मळा जेडो लाठी अर जवर मळी हो । उस्ताद सू भेटका व्हिया माहोमाह पिछाण वराई । घणकरा वरसा उगरें नाव सू वाक्य हा । म्है वेई वळा उस्ताद री कवितावा वाचनं सुणाई हो । उण दिन साप्रत उणरा दरमण व्हिया । उस्ताद रें पडूत्तर मुजव वें तो दरमणा साटे दरमण हा । भिडता ई उस्ताद रें मूडें कविता सुणण री ममा दरसाई । मोठ-मरजाद तो उणरें नेडाकर ई नी निमरी हो । अळगो तालर जाय वो सगळा नै कवितावा सुणाई । सगळा ई कविता सुणनं अणूता राजी व्हिया अर उस्ताद ई कविता सुणाय राजी व्हियो । राजी व्हिया म्हारी तिसणा वत्ती चेतन व्ही । दूजें दिन सगळा ई कोडाया-कोडाया जन-मप्रक निदेसालय पूगा । अेक रूख री छीया तळें मडळी जमी । उस्ताद रें हिवडें रा आखर खर खर गळ सू वारें शरता हा । गाव वाळा नै आणद आयो पण आयो ।

तेजा माराज कह्यो—आ पुरसगारी तो जवरी । धापण री ठोड तर-तर वत्ती भूय जागें ।

अनजी भडियार रें घाळो ई खत अर उण सू ई धोळी वत्तीमी । वावो मुळकतो थवो वूझघो—ओ उस्ताद अठें काई करे ?

म्है अर उस्ताद दोनू अेकण सार्गें जवाय दियो—राज री नौकरी ।

अनजी वावो मूडो मस्कौर बोल्हो—सात घोवा धूळ वगावो इण नौकरी रें । आने तो आज ई अपारें गाव ले चालो । किता टका मिळें ?

म्हारें मूडें यू ई गचळकी निवळग्यो—आठ सोव रिपिया तो मिळता ई जेवा ।

उस्ताद लिलाड रै हाथ लगाय कह्यौ—कठै पडया आठ सौ ? चार सौ रुपल्ली नीठ भरै पडै ।

बाबा री आख्या ऊबी लिलाड मे चढ़गौ । उस्ताद री हाथ झाल आपरै साम्ही तगतगावतौ कैवण लागी—थानै म्हारी सौमन । अवार ई चालौ । बस्ती नै काई भार । आप जैडा पाच कवि छटावा तौ ई थोड़ी बात । आ चाकरी थानै छाजै कोनी । अवं तौ म्हा करसा भेळा ई घोटा घुमावौ । बीस वरमा री ती म्है अकली ई लिखत कर दू । कमाई थोड़ी घणी तौ सुक्यारथ लागै ।

उस्ताद री आख्या जळजळी व्हेगी । गळगळा सुर मे नीठ बोलीज्यौ—आज म्हारी कविता री साचेली मोल भरपायो । अवं म्हनै की नी चाहीजै । विज्जी अर कोमल वरसा सू घोदावै । हथीकी आवूला ।

बाबो उस्ताद मू हाथ मिळाय वाचा लिया । आपरै गळै हाथ धरायो । आज तौ दोनू ई इण ससार मे कोनी । अनजी बाबो चार-पाचेक वरमा पैली ई देवलोक व्हियो । अत्रै कुण विणनै निवतौ देवै ? उस्ताद थका वौ मिळतौ जणा ई बूझतौ के उस्ताद कद आवैला ? पण आऊ-आऊ करता थका ई उस्ताद री ठौड उस्ताद री सुणावणी आई । आकाम वाणी म् । सुण्या बाबो ई म्हारै सामै ठळाक ठळाक रोयो । आवसिये कठा नीठ बोलीज्यौ—बिचाळै ई दगो देयग्यो । आपरै वाचा री थोड़ी घणी ई पत नी राखी । थारै उस्ताद सू अंडी आस नी हो ।



## आ जन कवि री जुग वाणी

आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी  
काई लाख जतन कर हारै  
वा समचै साच सुणाणी

कोई मार कूट धमकाई  
धन कुरव धाम ललचाई  
सौ जुग रा जुलमी खपग्या  
इण करी नही सुणवाई  
आखडिया सौ आखडिया  
इण माथै धूस जमाणी  
आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी

जद जन रै पग बेडी ही  
जनता गाडर जैडी ही  
राजा री जोर जमावण  
अगरेज फौज नैडी ही  
जद कठै दबी जरवा सू  
अब किण रै हाथ दवाणी  
आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी

जद गोरी हुकमत अडती  
सडवा पर गोळ्या झडती  
जेठा मे चौखट चडिया  
भोरा री खास उघडती

पिण 'जै भारत' घुरराता  
नरमिघ जुत्योडा घाणी  
आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी

तरवार चली इण लारै  
उण जुग जन री पी बारै  
जद इण पर जुलम जतायौ  
पात्या पिघळी फटवारै  
धन धरती रा धाडेती  
धीगाई धरी अडागै  
आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी

आ चोट लग्या चमकै है  
निरणा पेटा दमकै है  
फाटा गाभा नै रण रा  
झण्डा गिणती गमकै है  
इण रा घण टावर जाणै  
विपता मायै मुस्काणी  
आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी

आ भूना समझावैना  
ऊजड खडता पालैला  
पूठै, इण घडी अगाडी  
हाली, हालै, हालैना ।  
जुग जुग इण री भावी है  
सिलगाणी वळै वणाणी  
आ जन कवि री जुग वाणी  
आ कदैह न चुप रह जाणी

गायक इक दिन मिट जासी  
पिण अँडा गीत बणासी

जन जन रै कठा रममी  
 पीढी दर पीढी गासी  
 आ काया तौ कवि री है  
 पिण जनता री जुग वाणी  
 आ जन कवि री जुग वाणी  
 आ कदैह न चुन रह जाणी  
 कोई लाख जतन बर हारै  
 आ समचँ साच सुणागी

## अरे बुझागड़ !

अरे बुझागड़ !

धारा जतर जोनस अणुवम  
 बोरी फाड़ उधेड वैतगी, कम सीणी है  
 जग लखग्यो पिडताई री परचँ पोची, पीद तीणी है

अरे मानखा !

इण जुग जीवण री गत वेगी  
 पिण क्यू डिंगभिग थारा पगल्पा, मन हीणी है  
 डरप मती, दो हाथ मजूरी कामधेण, घरती धीणी है

अरे मूरमा !

जुग झाटक री धमक मुणी जद  
 घर क्यू न्हाटै, कमर खुली क्यू, रग छीगी है  
 भिचक मती, जीवण सारू पग-पग लडणी मरणी जोणी है

अरे जवानी !

मर नारी री नम क्यू निवगी  
 साल रगत री गरमी निठगी, मुर झोणी है  
 भूल मती, हमरत पैली मागर मथणी है, बिस पीणी है

अरे सुगायक ।

नवें मिनख रें मादै गुर मे  
जन मैणत री राग सुणा, जद परवीणी है  
उलझ मती, जन रें जीवण मे साचो धन, कपडो बीणी है

अरे बुझागड ।

धारा जतर जोतस अणुग्रम  
कोरी पाड उधेड चैतगो, कम सीणी है  
जग लखग्यो पिडताई री परधै पोची, पीदै सीगो है

३१ १ १९५६

काका ! कूक्यां कांण नही है !

काका ! कूक्या काग नही है  
बीती उग मे प्राण नही है  
जाग्ये जुग जीवन री निजरा  
ओ जीवग रामाग नही है

अगन परख री उदबुद बाता  
जुग रळग्या, सुणता समझाता  
सैस जुगा मतवती सीता  
डूब गई मरजाद निभाता  
अणुबळ मुगत समै री सगत्या  
अब इतरी अणजाण नही है

काका ! कूक्या काण नही है  
बीती उण मे प्राण नही है

साथै हाथ कमाता खाता  
सुख दुख सरखी भार<sup>†</sup> बटाता  
कद कुरजा पर धूड करैली  
भुज मैणत सू<sup>\*</sup> बचती राता

दपतर मीन सीव रा डेरा  
 सजा सज्या मसाग नही है  
 काका ! कूक्या काण नही है  
 बीती उण मे प्राण नही है

समदर तोने झाळ कनातै  
 दा आवल जासी अणखातै  
 अणुजुग री कमतरणी भरवण  
 बाद उडै के चरखी कातै  
 बीजळिया नै बाद राखलै  
 वे वधणा वे ठाण नही है  
 काका ! कूक्या काण नही है  
 बीती उण मे प्राण नही है

इण जुग नारी आप इकाई  
 भरडी मँणत करै कमाई  
 टेम मिळै पूरख सू रमने  
 निरख पख नै करै सगाई  
 नर नारी री नेह समरपण  
 मितर पड्यो प्रमाण नही है  
 काका ! कूक्या काण नही है  
 बीती उण मे प्राण नही है

कमगर मुगत कमाऊ नारी  
 बिण री सपत बिण री क्यारी  
 गाडी बिण री किसी सागडी  
 कुत्या जणसी करण क्वारी  
 आ भरवण कुती सरमिस्था  
 जीवै है पाखाण नही है  
 काका ! कूक्या काण नही है  
 बीती उण मे प्राण नही है

कळ ट्रेक्टर खडता हळ व्हाता  
 करडा दिवस रंगीली राता  
 भगे भीड आपडती रमनी  
 भरवण पळ्यो वेळ बापाका



इण जुग 'स्वाहा' मिद्ध सुद्ध हे  
 माथै पर सैनाण नही है  
 बाका ! कूक्या काण नही है  
 बीती उण मे प्राण नही है

आ सीता वो राम बरैला  
 जो पूरी विसवास बरैला  
 जिण पुळ साजन परख मागली  
 मरजादा री घर बिखरैला  
 जुग माथै पग धरती धण रै  
 तन पर नर री डाण नही है  
 बाका ! कूक्या काण नही है  
 बीती उण मे प्राण नही है

१० x ६३

## मजला ढाण धकै पग मेल

मजला ढाण धकै पग मेल , चोट पडै हसतै मुख झेल  
 गैद बणा बिधना रा भाखर , होणी री छाती पर खेल

आ आभै तक्ती मोल्चारी , आ सखरी काया सुध सारी  
 धणी तात सी तणती नाडा , तप्पी रगत तिरसी रण क्यानी  
 ठोकर दे होणी नै कहसी , भारग रा पाखाण उखेल  
 मजला ढाण धकै पग मेल , चोट पडै हसतै मुख झेल

तन साजौ पुरसारथ जागै , जद उमगा बुद्ध मगळ भागै  
 मन ज्याज बधणा सू छूटा , जुग री जोवन बधसी आगै  
 जोत जगैली पण जावन री , तातौ रगत बगैला तेल  
 मजला ढाण धकै पग मेल , चोट पडै हसतै मुख झेल

परगत पथै सग असवारी , खेता सायण पिलगा प्यारी  
 नर सागै चदरमा चढसी , कमगर मुगत कमाऊ नारी  
 करसी भरसी नै खुल रमसी , तन मन बधणा अळगा मेल  
 मजला ढाण धकै पग मेल , चोट पडै हसतै मुख झेल

ऊबड खावड सडव अजाणी, सेंजोडै बघसी जिंदगानी  
तडफडतौ जाग्यौ जुग - जोवन, नखता नेड बसासी ढाणी  
भू बघणा रा तार तूटसी, जीवण नवी बणासी गेल  
मजला ढाण घर्क पग मेल, चोट पडै हसतै मुख झेल

## पाखण्ड री परघै घणी रे !

घग घग धूज मत, दो हाम रे धन रा घणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परघै घणी रे

भोपा भाड भौळप भारखड री लख सवाळी  
निबळी नायणी, जूना जुगा मे चान चाली  
रग रग रोग वणगी, बात बूझागड तणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परघै घणी रे

आखर आक री आगै, जगत मे जोत जागी  
वामण साद मुल्ला मौलवी री भूख भागी  
लग लग लोभ सू, जन माल री कटगी अणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परघै घणी रे

भोपा भूत सू भरमाय, भोळप धन कमायो  
वामण बंद भणनै, भूत नै भगवत बणायो  
नग नग सून घड, पडपच सीख्या सेवणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परघै घणी रे

निरणै लोक होम्पौ अन्न - धी जद आख छोली  
रघड धरम रै पाखण्ड सू, तरवार तोली  
ठग ठग गीर कीन्हौ, राज री रगत वणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परघै घणी रे

लूटण लोक जद राजा धरम, मिर लोभ चढग्यौ  
बघगी फौज, जन रै जीव, धन री बोझ बढग्यौ



घनबल जद जन री सुख चुगलै , तद आ भोम अगारा उगलै  
 जन भावी री भुजग भैरवी , रगत पित्रै माया भख भागै  
 रे मोटियार । सभल बध आगै , आगै रे माटी जीवण आगै  
 ओ आयी दो जुग री साधौ , जीणौ बूँ सी कमरा बाधौ  
 अनुगत चलै काळ री अधड , पाछ पगा नै जीवण त्यागै  
 रे मोटियार । सभल बध आगै , आगै रे माटी जीवण आगै

२८ १२ ५३

## आ दीवट आगै ले जाही

ओ रे भाया ।

रुक मत भाई , झुक मत भाई

ऊजड खडती आधी आई

दो झटका दे आ ढळ जासी , आ गळ जासी रेत चढाई  
 रक्ता पैली आप मरली , जीव जठा लग आगै जाही

ओ रे बेली ।

थक मत भाई , बक मत भाई

वाट कठण , काया कुम्हळाई

अडब रगीला काळा भूरा पीळा जागै वाट बटाही  
 थू सागै आगै बध जुग रै , जीवण दे जीवण रै ताही

ओ रे सुगणा ।

तक मत भाई , छक मत भाई

नवी कठै है दरग सडाई

जन जाग्या जुग री गत सत्रळी , सुलझी मुघ नव जीवण लाही  
 घर मजला जीवण जोडै बध , दीवट लेलै पय बताही

ओ रे उरजण ।

डर मत भाई , मर मत भाई

दिन दिन दीस मजल सवाई

आ घारी काया पड जासी , पण बे जीवण चाल घटाही  
 नित आगै बधती जिन्दगाणी , आ दीवट आगै ले जाही

दग दग तोप सू, बीपार री चादर तणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परधै घणी रे

परलो मीख जन - बळ, सँस जुग सिक्कियो कजावै  
हुपग्यो कठण ममझचो, खेत सारो बाड खावै  
जुग जुग जूझता, इन्याव री कटसी कणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परधै घणी रे

जुग जुग जूझ, घरती धन निठाला निजर कीन्हा  
चुग चुग चामडी रा वेस, मुगणा नोच लीन्हा  
मग मग भल मत, धन - धान री भैणत मणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परधै घणी रे

कमगर देख औ ससार, दो दळ माय वटग्यो  
मादै मिनख रे अग्यान रौ, धूधाड हटग्यो  
डग डग डोल मत, तरवार आ बेली तणी रे  
पग पग पूज मत, पाखण्ड री परधै घणी रे

३ ५ १९४६

## जीवण आगै

रे मोटियार ! सभळ वध आगै, आगै रे माटी जीवण आगै  
जाग्यो जन बळ मारग भागै, जूण आथडै, समद उलाधै  
ताव चढै जद उथल पुथल रौ, जोवन भिडकै, जीवण जागै  
रे मोटियार ! सभळ वध आगै, आगै रे माटी जीवण आगै

मिनख जूण री कथा पुराणी, खलव भरचो खायव रै पाणी  
पिण जद जुग पसवाडो पलटै, घरती घग घग घूजण लागै  
रे मोटियार ! सभळ वध आगै, आगै रे माटी जीवण आगै  
हुनर मजूरी निपज वघावै, निक्का लूटै खरचै खावै

उलडै अणगिणिया रौ आडग, अणभणिया रौ आळस भागै  
रे मोटियार ! सभळ वध आगै, आगै रे माटी जीवण आगै

धनबल जद जन री सुख चुगलै , तद आ भोम अगारा उगलै  
 जन भावी री भुजग भैरवी , रगत पिवै माया भख मागै  
 रे मोटियार । सभल बघ आगै , आगै रे माटी जीवन आगै  
 ओ आयो दो जुग री साधो , जीणो ब्रह्म सौ कमरा बाधो  
 अणुगत चनै काळ री अघड , पाछ पगा नै जीवन त्यागै  
 रे मोटियार । सभल बघ आगै , आगै रे माटी जीवन आगै

२८ १२ ५३

## आ दीवट आगै ले जाही

ओ रे भाया ।

रुक मत भाई , शुक मत भाई

ऊजड खडती आधी आई

दो शटका दे आ ढल जासी , आ गल जासी रेत चढाई  
 एकता पैली आप मरैली , जीव जठा लग आगै जाही

ओ रे बेली ।

यक मत भाई , वक मत भाई

बाट कठण , काया कुम्हळाई

अडब रगीला काळा भूरा पीळा जागै बाट बटाही  
 यू सागै आगै बघ जुग रै , जीवण दे जीवण रै ताही

ओ रे सुगणा ।

तक मत भाई , छक मत भाई

नवी कठै है वरग लडाई

जन जाम्या जुग री गत सवळी , सुळझी सुध नव जीवन लाही  
 घर मजला जीवन जोडै बघ , दीवट लेलै पय बताही

ओ रे उरजण ।

डर मत भाई , मर मत भाई

दिन दिन दीसै मजल सवाई

आ थारी काया पड जासी , पण के जीवन चाल घटाही  
 नित आगै बघती जिन्दगाणी , आ दीवट आगै ले जाही

## पिण आगै आगै हालौ

भई धीमा मुधरा चाली  
पिण आगै आगै हाली

आगै हाल्यो मिनख जिनावर  
पगा ऊभ हाया खातो  
आगै हाल्यो मूढ सिक्कारी  
गिडका पर लाठी वातो  
ओ जुग जुग हालै मानखो  
जीवण रौ नाव उछाळी

भई धीमा मुधरा चाली  
पिण आगै आगै हाली

आगै हाल्यो वो नर राकस  
मिनख मिनख नै जिण खायो  
आगै हाल्यो वो सेती खड  
मिनख जोतनै हळ बायो  
ओ पग पग काटा भागतो  
मारग नै कियो सवाळी

भई धीमा मुधरा चाली  
पिण आगै आगै हाली

आगै हाल्यो भोपो प्रोयत  
कामण सीख वेद भणनै  
आगै हाल्यो सूर सिपाई  
घाड छोड राजा बणनै  
ओ जीवै सौ आगै वधसी  
मरतोडा खावै टाली

भई धीमा मुधरा चाली  
पिण आगै आगै हाली

आगै हाल्यो व्याज वाणियो  
 नाथ घाल राजा खडनै  
 आगै हाल्यो मील - मुमायब  
 राज लियो सस्तर घडनै  
 सगळो धन भेळो कीन्ही  
 दे अन गाभा रै ताळो  
 भई धीमा मुधरा चालो  
 पिण आगै आगै हालो

वध करसा कारीगर चेत्या<sup>+</sup>  
 जूय बाध आगै वधसो  
 अटक करै पारै मारण मे  
 वारा घड पल मे पडसो  
 इण नित री हळचळ मायनै  
 जीवन री सार सभाळो  
 भई धीमा मुधरा चालो  
 पिण आगै आगै हालो

जनम लियो सो डीगो वधसो  
 बढ ओछो पड पाय नही  
 वध तोड धरती सू निक्कळै  
 बीज पताळा जाय नही  
 औ शमो रूप बढ आवै  
 रुक जाणी जम री जाळो  
 भई धीमा मुधरा चालो  
 पिण आगै आगै हालो

पाछो पग कुदरन सू अवळो  
 रुक जावै सो मरै परी  
 जग जीवन नित आगै हालै  
 औ कुदरत री नेम खरो  
 बीती बढ पाछल फोरै  
 बढ बिरखा करै बसाली  
 भई धीमा मुधरा चालो  
 पिण आगै आगै हालो



## कठण काम री जै बोली

बजर पगा सू सूळा घसता, नवी धरण रा पट खोली  
फोड करा कमतर मे बसता, बठण काम री जै बोली

नवै मिनख री निजरा आगै, बो जुग रेत मडधा पग त्यागै  
नवै पय रा धोरा नै लग, बुध-बळ हाथा सू हिल जागै  
जन-सुध क्षानै मारग पडग्यी, अणलगाम जीवण झोली  
फोड करा कमतर मे बसता, बठण काम री जै बोली

भाग खुनै तन री मैणत रा, मुडै मिनख भरणी री मत रा  
जन-भुज भेळप रै उण जुग मे, जौवै मौ जूझार जगत रा  
मिनखपणी जीवण है मरदा, मर जाणै सू मत मोली  
बजर पगा सू सूळा घसता, नवी धरण रा पट खोली

अडब मिनख जाग्या जुग साथै, हथबळ हेत हुनर हळ खाचै  
जुग तोफान जुवाडा जोरै, उण जन जीवण नै कृण बाचै  
अणु रै नथ घासी उण जन नै, बद्द परमाद करै पोखी  
फोड करा कमतर नै बसता, बठण काम री जै बोली

अबल खुल्या अधारी न्हाटै, भुज-मैणत भव बधणा काटै  
अडब हिया हुकार करै जद, भू मडळ ग बखिया पाटै  
अणुजुग मे अणु री गत हालै, उण जीवण सू तन सोली  
बजर पगा सू सूळा घसता, नवी धरण रा पट खोली

जुग पुरसारथ चढै उछाळै, जन म्भवारथ जुग री गत हालै  
हुनर गध्या हाथा रै हिलकै, कळ-बळ करडा काम कमालै  
अणहूती उबळण नै उलडै, उण जन-मत रै सग होली  
फोड करा कमतर मे बसता, बठण काम री जै बोली

## बंदा मैणत री जै बोल

बदा हिम्मत री जय बोल , बदा मैणत री जै बोल  
आ जमी सिरा रै मोल , साथी इण री भारी तोल  
साथी हिम्मत री जै बोल , बंदा मैणत री जै बोल

घर मजला परदेसी आया , लीवी चाकरी चोखी  
सूतोडा री गरदन बाढी , सरम पगात्यै न्हाकी  
औ रजवाडा री डोळ , साथी खोरी छोरा रोळ  
साथी हिम्मत री जै बोल , बदा मैणत री जै बोल

पाळी ऊपर अेक डोकरी , सौ जुग पैली मरग्यो  
पूत मोल में घरती दाबी , नवो रावळो बणग्यो  
आ जागीरा री पाल , साथी निरभै हुयनै खोल  
साथी हिम्मत री जै बोल , बदा मैणत री जै बोल

दादोसा सायब रा चाकर , मरजी रा चपडासी  
पासवान रा गाभा धोया , बटगी भव री पासी  
अै हाकम हिवडै होल , साथी सारा अणघड टोळ  
साथी हिम्मत री जै बोल , बदा मैणत री जै बोल

सेठ निया परदेस कमावण , सग लै लोटो डोरी  
दीवी घरम नै गोडा लवडी , मडपै सतप खोरी  
अब सेठ वध्या बेंडोळ , साथी पेट हुवा है डोल  
साथी हिम्मत री जै बोल , बदा मैणत री जै बोल

राजा ठाकर सेठ अेलमद्र , निरभै मोजा माणै  
मुलक मुलक मे अेकण ढाळै , कमतरिया नै ताणै  
थू मन म मत कर मोळ , साथी सारी दुनिया गोळ  
साथी हिम्मत री जै बोल , बदा मैणत री जै बोल

णत थें मैमू घन निपजावी , पिण अकल री घाटी  
अपमर सेठ सिपाई ठाकर , सगळा चाटै चाटी

जद थें उतरी खम खोल , साथी याने दो रगदोल  
साथी हिम्मत री जे बोल , बदा मैणत री जे बोल

धूधूकारी मच्चो जगत मे , जूना भाखर धूजे  
मोटघारी घर मच्चो उछाली , बूढा नै कुण बूजे  
ओ परिडे घुलम्यो घोळ , साथी काचो टिके न झोल  
साथी हिम्मत री जे बोल , बदा मैणत री जे बोल

थें गिणती मे घणा भायला , हाके सू क्यू डरपी  
गिणती रा तिणका है चुगली , बाढेती ले झडपी  
थें धरो धमक नै घोल , साथी करदी बीटा गोळ  
साथी हिम्मत री जे बोल , बदा मैणत री जे बोल

## सबळां सू लड मर जाणी है

निबळा नै बळ देवण नै  
सबळा सू लड मर जाणी है  
मिट जाणी इण धरती सू  
जग जीवण सुखी बणाणी है

आज सिरा रा मोल पटै छै  
मूता सावत साब घटै छ  
आ काया तौ जद नद जासी  
पिण ओसर फेर न आणी है  
निबळा नै बळ देवण नै  
सबळा सू लड मर जाणी है

आ देही धरती री माटी  
घर री समझ करो क्यू काठी  
अब लुक छिप जीव बचाणी  
धरती पर बोझ बढाणी है  
निबळा नै बळ देवण नै  
सबळा सू लड मर जाणी है

लोई सू नदिया कर राती  
मूरा नर ग्हावै छै काती  
तन तिल तिल कटतो जावै  
पण आगै बरदम बढाणी है  
निबळ्ळा नै बळ देवण नै  
सबळ्ळा सू लड मर जाणौ है

जागौ मरदा जाय जमानौ  
करतव पाईं हेलौ मानौ  
खुद अमर नीद मो जाणौ  
पिण देस अमर कर जाणौ है  
निबळ्ळा नै बळ देवण नै  
सबळ्ळा सू लड मर जाणौ है

सखरी काया भरी जवानी  
रण री वेळा फेर न आणी  
रणक्षेत रह्या सिर ऊचौ  
डर भाग्या जन्म गमाणी है  
निबळ्ळा नै बळ देवण नै  
सबळ्ळा सू लड मर जाणौ है

१९३५, मुम्बई

## बंघणा नै तोड़ी

बघणा नै तोड़ी, जुग रा जूझारा दीडी दीडी  
बघणा नै तोड़ी, जुग री सगत्या दीडी दीडी

हाथ सरीखा नर नै नारी, थोड भुजां बळ नै काई भारी  
जो रीता जन रा पग बांधी, बारी नाड मरोडी  
बघणा नै तोड़ी, जुग रा जूझारा दीडी दीडी

जन बळ जागै घडी घडी में, वधै धीजळी कद गुदडी में  
घरण जागगी हय-बळ हुळस्यो, जूझै जग जाग्योडी  
बधणा नै तोडी, जुग री सगत्या दीडी दीडी

घडक घडक भव रौ हिय घडकै, जन-पुरसारथ रा भुज फडकै  
गैद बणा धरती सू रमळै, जीवन ज्वार चढघोडी  
बधणा नै तोडी, जुग रा जूझारा दीडी दीडी

हुक्मत घर री, जुग - गत साथै, बळा मोक्कळी धरती हाथै  
समद फाडदे\* त्रोट जगा री साथै चरण बछपोडी  
बधणा नै तोडी, जुग री सगत्या दीडी दीडी

## थूं जागी

थूं जागी जन रौ मन सलट्यो, भुज भेळप रौ भान है  
बरतारो पमवाडी पलट्यो, जीवन में तोफान है

त्रोट कठ हुकार बरै, धरती भूजै है  
त्रोट हाथ भडार भरै, धरती दूजै है  
धोरा पर धनियाप जमाणी, इण पीडी री आन है  
जगळ में मगळ रौ दगळ, जीतण मुलक जवान है  
थूं जागी जन रौ मन सलट्यो, भुज भेळप रौ भान है

आज बेकळू मोवन बरणी जिगमिग चमकै  
हाथा रौ बळ हर्षो हेम निपजासी हमकै  
हुनर हेत साथै पुरसारथ, जुग - जीवन जजमान है  
जनबळ हथबळ साथ समझ बळ, कळबळ तिमरथवान है  
थूं जागी जन रौ मन सलट्यो, भुज भेळप रौ भान है

ढाळ पलट धोरा रा सळ मुलटा कर लेसा  
तिरसै थळ रा सूम्योडा बेरा भर देमा

ढाळ ढाळ पर रूख लगाम्या, पाणी मू पक्वान है  
हुनर मुगार्या ढोर घपामा, अनमाता धनवान है  
थू जागी जन री मन सलट्यो, भुज भेळप री भान है

जन जाग्या मू जुग जीवण री जोर वधैला  
धन निपज्या मू मुग जीवण रा साज सजैना  
समता री ससार वसैना, जागण री दिनमान है  
थू जागी जन री मन सलट्यो, भुज भेळप री भान है  
वरतारी पसवाडो पलट्यो, जीवण मे तोफान है

## बिळिया बिगल बजाई

जीवण जुग पसवाडो पलट्यो, बिळिया बिगल बजाई  
हे जन तन मन आतुर भुज पडवै, चढग वधग धुन छाई  
अणभणिया आधडवा लागे, अध बिचला निरभै नागा  
जनता जीवण उकताई हो, भाई हो भाई  
परिवरतन पुळ आई  
बिळिया बिगल बजाई

सिर हाथा री साचो मगवण, आज मजूर समझग्या  
हे घरती धन निपजावण बाळा, मार कूट सू मजग्या  
थोडा ठग अन धन लूटै, कूवा ती हुकमत कूटै  
जन जीवण लग्यो दवाई हो, भाई हो भाई  
परिवरतन पुळ आई  
बिळिया बिगल बजाई

जग साह अन धन निपजावै, हाडो धान न सीझै  
हे राज घरम बैपार बिणज रा पाटा मे किचरीजै  
मदमस्त मुफ्तिया माल्है, पिण जनता चढी उछाळै  
धर धणिया ली अगडाई हो, भाई हो भाई  
परिवरतन पुळ आई  
बिळिया बिगल बजाई

सैस जुगा खाधै चढ भाच्या, पिण्डत पीर पुजारी  
 हे वारी पाव तळै सू खिसकी, सम्पत करी सवारी  
 जुग जागण ज्वाल जगाडी, जन जीवट बध्दयी अगाडी  
 धरणी धर आख उठाई हो, भाई हो भाई  
 परिवरतन पुळ आई  
 बिळिया बिगल बजाई

जन छाती पग खूद बाजम्या, ठाकर सेठ सिरोमण  
 हे ईस्वरस्याम-धरम रौ भाटी, छाती चढ्यौ सवा मण  
 अ धरणी - धर बाजै, नै बिना कमाया गाजै  
 अब चोरी चबडै आई हो, भाई हो भाई हो  
 परिवरतन पुळ आई  
 बिळिया बिगल बजाई

जन रग रग मे धग धग धडकै, रतन चढ्यौ सन्नाटे  
 हे पग पग मग मे धर कडकै ठग ठाला हिय फाटै  
 वळ बुध सू वरी सगाई, कमतरिया फौज वणाई  
 जन छेहली लडै लडाई हो, भाई हो भाई  
 परिवरतन पुळ आई  
 बिळिया बिगल बजाई

अकल खुली अणगिणत गिनख री, पथ अणी चितरीजै  
 हे जन विराट नव जीवण दाता, जाग्योडा बढ धीजै  
 वण कण मे जीवण जागै, पग पल पल हालै आगै  
 जुग जागण जोत जगाई हो, भाई हो भाई  
 परिवरतन पुळ आई  
 बिळिया बिगल बजाई

सपत सेग मजूर री है, जमी जोतवा बाळा री  
 हे ईस्वर राजा देम बिणज, सै ठग विदिया ठाला री  
 जुग-जुग जन रौ धन खायो, नित जन नै मूढ बतायो  
 अब ठग री खुली कलाई हो, भाई हो भाई  
 परिवरतन पुळ आई  
 बिळिया बिगल बजाई

## ਬਾਕਿਯੀ ਬਾਜੇ

ਓ ਬਾਜੇ ਦੇ ਬਾਕਿਯੀ ਬਾਜੇ  
ਗੁਰ ਜਾਏ ਸਾਂਭੇ ਸੇ ਗਾਜੇ  
ਮਿਨਾਏ ਦੇਸ ਨੇ ਦਾਜੇ

ਨਾ ਨਾਗੀ ਸਮਾਜ ਸਮਾਜੇ  
ਸੰਘਣੇ ਸੇ ਸਾਥ ਪਾਜੇ  
ਭਨ ਨਾਸਾ ਸਾਥ ਖਾਨਾਥੇ  
ਕਾਣ ਕਾਣ ਸੂ ਕਾਸ ਕਮਾਥੇ  
ਹਾਥਾ ਸੇ ਕਾਣ ਸਾਂਭੇ, ਤਾਕੀ ਸਾਂਭੇ  
ਗੋਟ ਸੇ ਸਮੇ ਆਖਿਯੀ ਸਾਜੇ  
ਓ ਬਾਜੇ ਦੇ ਬਾਕਿਯੀ ਬਾਜੇ  
ਗੁਰ ਜਾਏ ਸਾਂਭੇ ਸੇ ਗਾਜੇ  
ਮਿਨਾਏ ਦੇਸ ਨੇ ਦਾਜੇ

ਜੁਗ ਜੋਗ ਪਦਥੀ ਸੋਨਾਠੇ  
ਜਗਤ ਸਾ ਸੰਘ ਤਕਾਠੇ  
ਬਾਣਨ ਜੋਗਾ ਨੇ ਬਾਠੇ  
ਸਾਥਕ ਸੇ ਜਾਇਯਾ ਸਾਠੇ  
ਨਵ ਜੁਗ ਸਾ ਗੁਰ ਬੀਠ, ਭੁਜਾ ਦੇ ਸਾਂਭੇ  
ਓਟ ਸੇ ਰਿਜਾ ਸਾਥੀ ਦਰਬਾਜੇ  
ਓ ਬਾਜੇ ਦੇ ਬਾਕਿਯੀ ਬਾਜੇ  
ਗੁਰ ਜਾਏ ਸਾਂਭੇ ਸੇ ਗਾਜੇ  
ਮਿਨਾਏ ਦੇਸ ਨੇ ਦਾਜੇ

## ਧੁਰੇ ਦੇ ਨਗਾਰੀ

ਧਮਕ ਧਮਕ ਧਮ, ਧੁਰੇ ਦੇ ਨਗਾਰੀ  
ਲਿਟ ਲੀਦਾਗਰ ਧਰੇ ਪਧਾਰੀ



धग - धळ जुग जीवण गत रोकी  
 लासी मुख चरगी परलोकी  
 लूटें लाव वनावें चोखी  
 मिळग मिळग जन जिथी रे अगारी  
 घमक घमक घम, घुरें रे नगारी  
 सिर सौदागर घरें पधारी

सख पीढी पग हट पयारी  
 जागी कमगर दुनिया सारी  
 जन विराट रण तुरग सबारी  
 धमक धमक पग पडें रे करारी  
 घमक घमक घम, घुरें रे नगारी  
 सिर सौदागर घरें पधारी

जन जुग जीवण जोत जगामी  
 डिंग पड ऊट अगाडी जासी  
 पग मारग पिण निजर अवासी  
 चमक चमक चमकें रे तारी  
 घमक घमक घम, घुरें रे नगारी  
 सिर सौदागर घरें पधारी

सग सग जीवण चढ्यो उछाळें  
 रग रग उफण्यो रगत उकाळें  
 पग पग अणगिनिया पग हालें  
 धडक धडक धडकें रे मन सारी  
 घमक घमक घम, घुरें रे नगारी  
 सिर सौदागर घरें पधारी

औसर उमर मगर मोट्यारी  
 भुज पडवें हुळमं दोट्यारी  
 इण जुग जूझण इणरी बारी  
 घुडक घुडक रण मच्यो नजारी  
 घमक घमक घम, घुरें रे नगारी  
 सिर सौदागर घरें पधारी

## जुग पसवाड़ी लीन्हौ

इण हाय हथोड़ी साभियौ, उण दातळली वर दीन्हौ  
जुग पसवाड़ी लीन्हौ रे भई, जुग पसवाड़ी लीन्हौ

मिर चढचोडा बोझल हुयग्या, लहास मसाणा चढ चाली  
जीवतडा कुछ वाम वमाता, अव रंग्या ठठर खाली  
जुग बीत गयो राजा ठाकर री, बदळ्यो रीत रकीनी  
जुग पसवाड़ी लीन्हौ रे भई, जुग पसवाड़ी लीन्हौ

सिरदारा री साथ विगड्यो, वाड खेत खावा दूकी  
राज रावळा पड्या पातळा, जागीरा री जड सूखी  
हळकळ बाळा हुळमिया, अव कटण जुलम मू जीणो  
जुग पसवाड़ी लीन्हौ रे भई, जुग पसवाड़ी लीन्हौ

सठ्या निमक रमै\* छत माथै, नीव भीन री पिण वाची  
ऊपर हाल रही है मैफिन, नीचें दळे ज्वाळ भाची  
आ इक दिन ज्वाळा फूटमी, जद जवरी बचै न झीणो  
जुग पसवाड़ी लीन्हौ रे भई, जुग पसवाड़ी लीन्हौ

बैलकार री चाल दुरगी, करे बदगी मोटा री  
निबळा नै नथ घाल नचावै, खान गेंचनै छाटा री  
हाकम - सा चितराम समझग्या, जिणमू दूवी पमीनी  
जुग पसवाड़ी लीन्हौ रे भई, जुग पसवाड़ी लीन्हौ

धामण साद पवीर जगत रा, करमा माथै पेट भरै  
करमा माथै हाय घरावै, धरम करम रा दोग करै\*  
मजदूरा सुध साभळवी, कद मुफ्त गमाई कीणी  
जुग पसवाड़ी लीन्हौ रे भई, जुग पसवाड़ी लीन्हौ

\* सेठ्या साठ करै

+ करमा माथै हाय किरावै, परतोका रा दोग करै

गाव चौकरी मोटा करमा, कामेता सू गाठ करे  
 हाकम सू प्यादा लग चाटी, नाहक निवळा सू आट करे  
 जाग गयो धरती रौ घायळ, घटघी मुफ्त रौ धीणौ  
 जुग पसवाडौ लीन्ही रे भई, जुग पसवाडौ लीन्ही

जुलम जोर रौ जडा उखलगी, जुग जागण रौ पुळ आई  
 धन धरती जनता ले लीन्हा, धुडगी धन रौ धीगाई  
 जाग्योडौ जन - बळ पाईला, अवे अकासा तीणी  
 जुग पसवाडौ लीन्ही रे भई, जुग पसवाडौ लीन्ही

## लाल धजा रौ आण फिरै

लाल धजा रौ आण फिरै

आ लाल धजा रौ आण फिरै, जद कमतरिया रौ दसा धिरै

वीत्या जुग मँणत करता नै धरती धन निपजाना नै  
 माखण माल मुफ्त ग जाता, छाछ मळीची खाता नै  
 अवे ह्योडौ दातळनी धन धरती रौ धणिवाप करै  
 आ लाल धजा रौ आण फिरै

डिगमिग डोल रह्या रजवाडा, बडै राज रौ जोर गियो  
 ठाकर फिरै ठाकरा छाता, बडौ रावळी विगड गियो  
 जाग गिया धरती रा घायल, हुळस धारिये हाय धरै  
 आ लाल धजा रौ आण फिरै

सेठा रौ सैणप सड चाली, बात विगडगी वोहरा रौ  
 चाल उकीली चबडै हुयगी, पोल खुली सब चोरा रौ  
 अणभणिवा आयडवा लाग़ा, धरती धूजै सूम डरै  
 आ लाल धजा रौ आण फिरै

जूझ रह्या अणगिणिवा जुग म, जग रा करसा अवर मजूर  
 मीच धरा रातें लोई सू, रग दियो धज नै भरपूर  
 वध कट्या, आजाद मजुरा रै हिवडें म जोम भरै  
 आ लाल धजा रौ आण फिरै

दूजा रग विणज रा बाना, राती रग मजूर रा  
हाथ हथोई दातळला मे, बसिची काळ हजूर रा  
निसन चरै हळवाण्या वाळा, दुसमण दळ भय खाय मरै  
आ लाल घजा री आण फिरै

हळवाळा तरवारा झेली, कळवाळा तोपा दागै  
दाव भूलग्या दळ बळ वाळा, जीव छोड नै पड भागै  
घड माजनी धाडविया री, कमतरिया रा काज सरै  
आ लाल घजा री आण फिरै

## पग पग मेल संभाळ रे

हाल हाल जुग ढाळ कमाणी, पग पग मेल संभाळ रे  
पाळ पाळ पपाळ, अडाणी, अकल धरै मत लार रे

पीढ्या रा वधणा मे घुळगी, गुप्त राखिया विद्या सुळगी  
उपजै उती उजाळ, वधाणी, उण मे रम कस घाल रे  
आयी इलम उछाळ, जमाणी, जिण मे जीवण ढाळ रे  
हाल हाल जुग ढाळ, कमाणी, पग पग मेल संभाळ रे

मायी छोड्यो भुजा उतरगी, सभळी सुध बुध चाल सुधरगी  
निनज वध्या निहाल, उगाणी, उणरी जडा रखाळ रे  
दोम सो पय हाल, पिछाणी, पग डाडी मत टाळ रे  
हाल हाल जुग ढाळ कमाणी, पग पग मेल संभाळ रे

गड सू गमी खेत मे लाधी, धणी तज्या धणियाप दवादी  
मैणत तणी मसाल, उजाणी, उणनै पैली वाळ रे  
हथबळ हेत हलाल, हिजाणी, उणनै अकल उखाळ रे  
हाल हाल जुग ढाळ कमाणी, पग पग मेल संभाळ रे

मुडणा भिनव मसीना मसळै, नाग पळै घरका नै ठसलै  
हिळमिळ हलै हवाल, हटाणी, हळ सू हिडव हवाल रे

अधपाची औगाळ, पचाणी, उणनै पग पग पाळ रे  
हाल हाल जुग ढाळ कमाणी, पग पग मेल सभाळ रे

पौ फाटा निठसी अधारौ, सैचन्नण जुग मारग सारौ  
मिनखा मिळै मजाल, समाणी, उणनै खाद्यं झाल रे  
जन बळ तणी जमाल, जमाणी, सीख्या सधै सुगाळ रे  
हाल हाल जुग ढाळ कमाणी, पग पग मेल सभाळ रे

## भुजा रौ भेळी बळ चाहीजै

धें तौ आगें भाळौ रे मारू लोकडा  
आ तौ लाखा नै लागी रे ललकार, भुजा रौ भेळी बळ चहीजै

औ तौ जद कद आभौ रे पावसै  
औ तौ सारौ ई धरण घस जाय, थळी मे मीठी जळ चहीजै  
आ तौ लाखा नै लागी रे ललकार, भुजा रौ भेळी बळ चहीजै

अँ तौ छागा सिधाई सारौ माळवै  
अँ तौ जलमै जिण पैली रे मर जाय, चारैस् छिलती थळ चहीजै  
आ तौ लाखा नै लागी रे ललकार, भुजा रौ भेळी बळ चहीजै

अँ तौ भूखा रे अँवड दूवळा  
अँ तौ ऊगै उण पैली रे चर जाय, धरण माथै दळ चहीजै  
आ तौ लाखा नै लागी रे ललकार, भुजा रौ भेळी बळ चहीजै

आ तौ सारा दोसा रौ औखद अँकली  
आ तौ हाथा रै हाली रे हुकार, निपट नैडी बळ चहीजै  
आ तौ लाखा नै लागी रे ललकार, भुजा रौ भेळी बळ चहीजै

## भरम रै भंवर जाळ नै तोड़

भरम रै भंवरजाळ नै तोड़, मरम नै मारग मिळ जासी  
करम मू जीवण रौ रुख माड, भजल नित नवी निकळ जासी

घरती रौ मारग करडौ, असमान उडचा बबळौ है  
घरती मे मिनख बधै है, चादँ रौ पथ सबळौ है  
नरम पड जुग मारग मत छोड़, नखत मे जीवण खिल जासी  
भरम रै भंवर जाळ नै तोड़, मरम रौ मारग मिळ जासी

बागा मे नही असीमै, घर माय जगा रौ तोटी  
लटियाळ चढी है धीमै, मोटघारी रौ मत मोटी  
सरम रा गोडलिया मत फोड़, घरम रौ घजिया सिल जासी  
भरम रै भंवर जाळ नै तोड़, मरम रौ मारग मिळ जासी

आजाद जमानौ आयौ, आजाद हुई मोरघारी  
बवि थू आजादी लावौ, फूली बेसर रौ क्यारी  
अधूरा मन बधणा नै तोड़, घडोल्यै इमरत छिल जासी  
भरम रै भंवर जाळ नै तोड़, मरम रौ मारग मिळ जासी

## झिरमिर आभी पावसै रे

झिरमिर आभी पावसै रे, मनडै रा मोवन  
झीणी झीणी हालै रे पुरवाई, पाणी मू घरती धापगी रे

जन जीवण आजादी पाई, सूता नै जपाया जाय  
मैणत रौ महाराणी आई, गुपना साच बणाया जाय  
फिर फिर बादळ गडगडै रे, मन बाबा माझी  
मूता रौ मुळ जासी रे सगाई, जागतडा जीवण जीतमी रे

जीवण मे जवानी छाई, पुरसारथ रौ पय सभाळ  
जोडामत दिबली कर लाई, हाल माईना आगै हाल  
फिर फिर लोई ऊफणै रे, सुपना रा सीरी  
मगरै रे मोट्पारी चढ आई, मँणत रा मोतो पावसी रे

जुग पलट्या नीद उडाई, जवानी मोटा भाग  
जाम्पोडी जन - सगट्या गाई, भुज मँण तरी टणकी राग  
खिर खिर हीरा बिखरै रे, हेतण रा हाळी  
रत रै रहता कर ले रे कमाई, रजवण सू रूपी नीसरै रे

जाग हुई जद कमर बधाई, हाथ घणा अण थाग करार  
साथ सभा जद लोग-लुगाई, धण सढे धन धान अपार  
विर विर जीवट जागती रे, सुख दुख रा सगी  
मुख जीवण री सायत नैडी आई, जाम्पोडी जन बळ जूझसी रे

## इलम बिना धोरा मे धन कद धीजै

इलम बिना धोरा मे धन कद धीजै

नीढघा री परख पुराणी रे पडगी  
दूध घट्या नै सारी ओध बिगडगी  
हथणी नै ऊदरौ परणीजै  
इलम बिना धोरा मे धन कद धीजै

थळ म कद भागीरथ जलमे  
नवो रै इलम उपजै जन्मन मे  
आलौ सूखै नै सूखो भीजै  
इलम बिना धोरा म धन कद धीजै

खोदे खूटै नै अवेड चर जावे  
नागी धरण सारी धूड दवावे  
ऊगै उण पैली घूटौ सीझै  
इलम बिना धोरा मे धन कद धीजै

नबी रे हुनर सारी ओध मुधारै  
भूख तिरस रौ रे भार उनारै  
गोरी नै देवाळया गुणीजै  
इलम बिना घोरा मे धन बढ धीजै

नहरा भरो नळ कूप खुदावौ  
थळ तिरसी उणनै जळ पावौ  
सूखी धरण कुण वीजै  
इलम बिना घोरा मे धन बढ धीजै

भरचा रे चडस वेरा सू निमरै  
जळ रौ बाळ जगत सब बिसरै  
झाडा सू ढाळ ढकीजै  
इलम बिना घोरा मे धन बढ धीजै

अन चारी निपजै अणमानी  
दूध मिठै सब नै मनभाती  
जुग जुग मू बळी वेवनू भीजै  
इलम बिना घोरा मे धन बढ धीजै

धन मुधरै पुरमारथ पावै  
रोग बढै नी अबड पावै  
दूधा रा समद भरीजै  
इलम बिना घोरा मे धन बढ धीजै

## अनधन रा कीड़ा मर जासी

अनधन रा कीड़ा मर जासी फुवारा छर छर छूटै रे  
मै धान रोग नै घमकामी घरती सू धूवा ऊठै रे

जगै उण मार्य जीवै जड ढाळ पात गुठ जावै  
गाग्रा रौ लोई पीवै जन रौ मँणत रळ जावै  
नै बघता बूटा मुरझासी माटी रौ रमकम सूटै रे  
अनधन रा कीड़ा मर जासी फुवारा छर छर छूटै रे



जड खाय करै जबरान लीली सौ पीळी पडसी  
 करसण पर डाढ लगाई जद डाळ पानडा झडसी  
 हथ मैणत पडसी गळ फासी गिनखा नै कीडा लूटै रे  
 सै धान रोग नै धमकासी धरती सू धूवा ऊठै रे  
 सब भेली घोळ दवाया कोठ्या भरनै ले चाली  
 दो जोडी मरद लुगाया, ट्रेक्टर री पप चहाली  
 पिचकारचा इमरत बरसामी बळ खडी बादली फूटै रे  
 अनधन रा कीडा मर जासी फुवारा छर छर छूटै रे  
 की गाडो खोद जडा मे की भेली धूड कणा मे  
 रेह जावै फेर घडा मे वा छिडकी डाळ तणा मे  
 करसण रा दुख नै डरपासी कीडा नै बरसा कूटै रे  
 सै धान रोग नै धमकासी धरती सू धूवा ऊठै रे

## धोरां री धरती जाग

बडभागण भर्ये मवाग , लाग बळै पुरसारथ लाग  
 रे धोरा री धरती जाग

त्रण खोद गाडरा चरणी , अणझाड कवाडचा बरणी  
 जद रम्यो बायरो फाग , धूड मे दब्यो मुलक री भाग  
 रे धोरा री धरती जाग

सै घास बळै अध ऊगौ , जळ ठेठ पयाळा पूगौ  
 जद लू बरसावै आग , पवन म खख चढी अणथाय  
 रे धोरा री धरती जाग

सै खेत धूड मे दवग्या , जद छाग माळवै चढग्या  
 धन धीणै पडघो दवाग , दुहारचा ह्दा निठगा क्षाग  
 रे धोरा री धरती जाग

झाडा री जडा जमाणी , धोरा री धूड दवाणी  
 दे श्रोड हाथ सू याग , यली नै उयल बणा दे चाग  
 रे धोरा री धरती जाग

ਲੀ ਨਵੇਂ ਇਲਮ ਸੂ ਲਾਗੈ, ਸੁਖ ਫੁਨਰ ਹੇਤ ਸੂ ਜਾਗੈ  
ਜਨ ਮੈਧਨਤ ਹੁਦਾ ਭਾਗ, ਜਗਾਵੈ ਕੋਢ ਕਠ ਰੀ ਰਾਗ  
ਰੇ ਧੋਰਾ ਰੀ ਧਰਤੀ ਜਾਗ

## ਆਗੈ ਹਲ ਭई

ਸਾਧ ਸਮਝ ਪੁਰਸਾਰਥ ਫਲ ਭई  
ਆਗੈ ਹਲ ਭई ਆਗੈ ਹਲ ਭई

ਮੁਲਕ ਪੂਤਲੀ ਸਭਕਾ ਨਾਡ, ਮੁਝ ਮੇਝਪ ਸੂ ਵਸੈ ਤਜਾਡ  
ਅਨ ਧਨ ਉਪਜੈ ਵਖਿਆ ਫਾਡ, ਸਭਕ ਵਿਨਾ ਪਡ ਜਾਮੀ ਸਾਡ  
ਖੋਦ ਸੁਰਗ ਪੁਲ ਸੁਖਰਾ ਕਰ ਸਲ, ਬੁਲਡੋਜਰ ਸੂ ਵਾਠ ਤਚਲ ਭई  
ਆਗੈ ਹਲ ਭई ਆਗੈ ਹਲ ਭई

ਜਮੀ ਖੋਦ ਜਡ ਭਾਡ ਤਖੇਲ, ਕੂਟ ਕਾਕਰੀ ਡਬਰ ਠੇਲ  
ਮੁਡ ਮਾਟੀ ਯੂ ਵੈਠੇ ਮੇਲ, ਹਿਲਮਿਲ ਹੁਲਸ ਪਸੀਨੀ ਮੇਲ  
ਧਮਕ ਮੋਗਰਾ ਲਾਘ ਮੁਜਾ ਕਲ, ਇਤਰਾ ਮਿਨਖ ਇਤੀ ਸੀ ਧਲ ਭई  
ਆਗੈ ਹਲ ਭई ਆਗੈ ਹਲ ਭई

ਸੁਖਰੀ ਸਭਕ ਅਗਾਰੀ ਰੇਲ, ਹਨੈ ਵਿਧਜ ਰੀ ਰੇਲਮਧੇਲ  
ਦੁਖ ਦਾਨਦ ਨੈ ਦੂਰ ਧਵੇਲ, ਦੇ ਆਲਸ ਨੈ ਅਲਗੀ ਮੇਲ  
ਜਗ ਪਰਮਾਰਥ ਪਮਵਾਡੈ ਪਲ, ਹਥ ਮੈਧਨ ਸੂ ਮੁਲਕ ਬਦਲ ਭई  
ਆਗੈ ਹਲ ਭई ਆਗੈ ਹਲ ਭई

## ਜਾਗੀ ਜਾਗੀ ਜੀ ਸਾਂਝੀਨਾ

ਜਾਗੀ ਜਾਗੀ ਜੀ ਸਾਂਝੀਨਾ ਧਾਰਾ ਭਾਧੇਲਾ ਬੁਲਾਵੈ  
ਸਗਲਾ ਸਾਧੀ ਦੀਝਾ ਜਾਵੈ ਰੇ  
ਮੁਹਾਰੀ ਰੇ ਸਾਧਨਿਆ ਸਾਜਨ ਤਮੋਈ ਤਕਲਾਵੈ

ਹਾਲੀ ਹਾਲੀ ਐ ਭੁਜ ਸਗਲਾ ਧਾਰੈ ਬੀਜਲਿਆ ਭਠਕਾਵੈ  
 ਚੋਰਧਾ ਕਦ ਰੀ ਨਾਹਰਾ ਖਾਵੈ ਰੇ  
 ਧਾਰੀ ਹੇ ਮਨਭਰੀ ਧਾਰੈ ਲਾਰੈ ਕਦ ਰਹ ਜਾਵੈ

ਜਨ ਰੀ ਭੁਜ ਭੇਠਪ ਹਾਠੀ ਨੀਵ ਲਗਾਸੀ  
 ਸੈ ਧਰ-ਨਵਾਡ ਨਵਾ ਰੇ ਵਧ ਜਾਸੀ  
 ਤਗਡੀ ਰਹੁਯੋ ਰੇ ਮੂਠਾਠਾ, ਪਰਕਾ ਸਾਮ੍ਹੀ ਸਡਕ ਬਧਾਵੈ  
 ਦਿਨ ਦਿਨ ਬਧਤਾ ਜਾਵੈ ਰੇ  
 ਪਥ ਸੁਧਰਤਾ ਧਰਤੀ ਫੂਧੀ ਰਿਜਕ ਕਮਾਵੈ  
 ਜਾਗੀ ਜਾਗੀ ਜੀ ਸਾਇਨਾ ਧਾਰਾ ਭਾਯੇਲਾ ਬੁਲਾਵੈ

ਗਾਤੀ ਬਹੁਯੀ ਐ ਜਨ ਸਗਲਾ ਧਾ ਸੂ ਮਨ ਬਠ ਬਧਤੀ ਜਾਵੈ  
 ਯੂ ਯੂ ਸਡਕ ਅਗਾਡੀ ਧਾਵੈ ਰੇ  
 ਧਾਰੀ ਰੇ ਸਗਲ ਸੂ ਜਨ ਬਠ ਫੂਧੀ ਯੋਰ ਲਗਾਵੈ  
 ਹਾਲੀ ਹਾਲੀ ਐ ਭੁਜ ਸਗਲਾ ਧਾਰੈ ਬੀਜਲਿਆ ਭਠਕਾਵੈ

ਅਨ ਧਨ ਲਿਠਮੀ ਹਾਠੀ ਗਾਵ ਕਮਾਵੈ  
 ਸਡਕ ਬਿਨਾ ਰੇ ਸਗਲੀ ਸਡ ਜਾਵੈ  
 ਬਧਤਾ ਹਾਲੀ ਰੇ ਹੁਠਾਠਾ ਸਾਮ੍ਹੀ ਹੋਡ ਚਢਧਾ ਵੈ ਆਵੈ  
 ਮਾਟੀ ਲਾਰੈ ਮਤ ਰਹ ਜਾਵੈ ਰੇ  
 ਪਿਠਡੈ ਵਾਰੀ ਪਰਧਾ ਸਾਜਨ ਲਾਜਤੀ ਲੁਕ ਜਾਵੈ  
 ਜਾਗੀ ਜਾਗੀ ਜੀ ਸਾਇਨਾ ਧਾਰਾ ਭਾਯੇਲਾ ਬੁਲਾਵੈ

ਤਗਡੀ ਰਹੁਯੀ ਰੇ ਗੁਣ ਲਿਠਮਾ ਧਾਰਾ ਹਾਠੀ ਹੁਠਸਾ ਧਾਵੈ  
 ਭੁਜ ਸੂ ਭਾਘਰ ਖੋਦ ਬਗਾਵੈ ਰੇ  
 ਧਾਰੀ ਰੇ ਨਿਜਰਾ ਸੂ ਭੁਜ ਸ ਬੀਜਲੀ ਭਰ ਜਾਵੈ  
 ਹਾਲੀ ਹਾਲੀ ਐ ਭੁਜ ਸਗਲਾ ਧਾਰੈ ਬੀਜਲਿਆ ਭਠਕਾਵੈ

ਜਦ ਜਨ ਆਪ ਲਗਨ ਸੂ ਲਾਗੈ  
 ਪਥ ਬਧੈ ਦੁਖ ਦਾਠਦ ਭਾਗੈ  
 ਭੇਠਪ ਪਾਠੀ ਰੇ ਮੋਟਧਾਰਾ ਸਾਮ੍ਹੀ ਸੋਨੈ ਰੀ ਯੁਗ ਆਵੈ  
 ਮਨ ਰਾ ਬਧਣ ਤੋਡ ਬਗਾਵੈ ਰੇ  
 ਧਾਰੀ ਜਨ ਸਗਲਾ ਦਗਠ ਵਰਤੀ ਮਗਠ ਗਾਵੈ  
 ਜਾਗੀ ਜਾਗੀ ਜੀ ਸਾਇਨਾ ਧਾਰਾ ਭਾਯੇਲਾ ਬੁਲਾਵੈ

हसती हाली हे रुपाळचा था सू पावेली थक जावै  
 सगळा हुयता हाथ हिलावै रे  
 धारी हिम्मत मू हाळी हरदया काम कमावै  
 हाली हाली अ भुज सगत्या चारै दीजळिया भळकावै

## ऊपर उठ जासी

ऊपर उठ जासी जन धारी जिदगानी  
 जद थ जुट जासी वधता ई वण जाणी

ऊंच नीच आपै उड जासी , जुग मुडायी , जन ई मुड जासी  
 पग राखै जुग साथ , हुनर ले हाथ साथ ई मुळझासी  
 उलझी अकल अजाणी  
 ऊपर उठ जासी जन धारी जिदगानी

परख मिनख री घोळ नहीं है , मिनखपणै री मोल नहीं है  
 पुरसारथ री पाण , इलम री आण , मिनख नै मिळ जासी  
 बारज मुजब कमाणी  
 ऊपर उठ जासी जन धारी जिदगानी

इण जुग री आ घान बडी है , सँग वधी आ सडक पडी है  
 मन वधणा नै खोन , नवो मुर वोन , झूपटी सध जासी  
 अर्ज पडी अधराणी  
 ऊपर उठ जासी जन धारी जिदगानी

तप मू वण यादळ उड जावै , फेर ठरै जद हेम वणावै  
 धाया राणी बडाण , बरारी बाण , हिमाळै चढ जाणी  
 गर ममदा री पाणी  
 ऊपर उठ जासी जन धारी जिदगानी

बारज बारडो मेणत मांगै , जुग री मोव नवो पथ भांगै  
 मोट्यारी री मान , उमर नै ध्यान , मजन मे मज जासी  
 गुधरी गमदा गयाणी  
 ऊपर उठ जासी जन धारी जिदगानी

## नव जुग री नोवत बाजी

तन तगडौ भरी जवानी  
 धू निपज बधा मनमानी  
 अन री उपज बध्या बध जासी  
 सुख री सगवड साजी  
 नव जुग री नोवत बाजी  
 मुख री सगवड साजी रे सयाणा  
 पग धरती बुध ताजी  
 नव जुग री नोवत बाजी

मिल्ल मन सू करी मजूरी  
 पट जाय समद री दूरी  
 जाग्योडौ जन जीवन मागै  
 कसणा मिनख मिजाजी  
 नवजुग री नोवत बाजी  
 कसणा मिनख मिजाजी रे सयाणा  
 पग धरती बुध ताजी  
 नव जुग री नोवत बाजी

जुग जोडै हूत हुलासी  
 आ भाय पगा री दामी  
 रथ तारा सू बाध विलासा  
 क्रोड मिनख कर राजी  
 नव जुग री नोवत बाजी  
 क्रोड मिनख कर राजी रे सयाणा  
 पग धरती, बुध ताजी  
 नवजुग री नोवत बाजी

कस कमर आगळी काठी  
 दे गोबरघन रै लाठी  
 आज करै उण सू इदवारी  
 पाच बरस री बाजी

नवजुग री नोवत बाजी  
पाच वरस री बाजी रे सयाणा  
पग घरती बुध ताजी  
नव जुग री नोवत बाजी

## वीर बिछड़ग्या बदळ्या यार

वीर बिछड़ग्या बदळ्या यार  
मजला बरडी बघतौ भार  
पिण सायी उगूण रत्योडी  
आस तजै मत कर्न सवार

अयव अकेली ऊजड मैल  
बाहेना रै मन मे मैल  
पग पग वाटा छुरी पूठ मे  
पिण दीवट दतौ रह तेल

घर मजला बघतौ जा सागै  
हेर नव पग-डाडी आगै  
जुग जीवण जीणो जद जाणै  
जन मूला दीवटिया जागै

जद घारी बाया थव जासी  
तळिया रा छाला पव जासी  
मोटघारी दीवट ले लेसी  
जीवण री गाडी हव जासी

नुगरा निरमळ नेह न्हवाना  
गुगरा गुपरा मळ मुळ जाना  
जीवण मन जोडै बघ साधी  
साथ निभावा जोन जगावा

## मोटा रौ मपीणौ

निरमळ बाया सुखी जमारी  
हाथ तळै धरती धन सारी  
निया चतुर पिरवार सपूतो  
तद परखीजै मिनखीचारी

## अवळी गत

त्रिमरिमी खेत खड रौ नाव  
ठाकर रौ गिणीजै गाव  
सादा मिनख माथै भार  
मोटा मिनख रौ सिरकार

अवळी सै जगत रौ रीत  
धन रौ गरज गिटगी प्रीत  
लालन सू डिम्योडी नीत  
बणगी स्नह साम्ही भीत

## बचाता जाय

रोजीना बचाता जाय, जन रै आडा आता जाय  
धनजी रौ पिरवार सयाणी सगळ्या मिनख कमाला खाय  
जत रौ जोर बधाता जाय

आठ मिनख रा मोळै पडसा तीन राकडा धनजी भइसा  
भजा कर कर खसा पडचौ हर मीना म लाता जाय  
घर रौ नीव जमाता जाय

घाम्घी पूस्घी मोवन मुन्नी , रतनवीर नाराणी चुन्नी  
नव टावर नित रा नव पइसा जनता नै सभळाता जाय  
सघरी टेव सिखाता जाय

जद इकसार मदेमी लायी , रतनवीर रै इनाम आयी  
घर वणग्यो टावरिया भणग्या लाय वचाता खाता जाय  
पडचा लेवण गाता जाय

फोट मिनख साघी प्रण वरने , सी म पाच वचत मे धरले  
नगर गाव ढाणी मे जद पडचा निछमी लाता जाय  
सगळा समझ सभाता जाय

पइमी पडमी मिनख वचावै , जनता रौ जीवन वण जावै  
गटन वय बिजलीघर नेहूरा भीला लोक वणाता जाय  
सै दुख दळद दयाता जाय

दोनू दिम दुममण रा फेरा , वचत वधे फीज रा डेरा  
सीराटे पर धनजी भटभा अन मन्तर पटुचात जाय  
दुममण नै उरपाता जाय

## जीणौ व्है तौ जाग रै

जीणौ व्है तौ जाग मयाणा जीणौ व्है तौ जाग  
पा धरती पर रोप मती इण जुग री गत अणयाग रे  
जीणौ व्है तौ जाग मयाणा जीणौ व्है तौ जाग

अणप्रदिया मू जामन भटवै जीवण मे जगाळ भटै  
पय नू रै जन री गत अटवै जद जागण वै ग्यात करै  
भणगुण समरा ममै री रगत दे आळग मे आग रे  
जीणौ व्है तौ जाग मयाणा जीणौ व्है तौ जाग

निछटपां नै पग पर घामो, भग्म भेद रौ भाव नही  
भग्म रौ गर तोर गभागी रिणी पय अटवार नही



पिण हार री विरतन सू जोडो बठण बाम म लाग र  
जीणो व्है तो जाग गयाणा जीणो व्है तो जाग

हळ जोतै उतरा ई छतर हुनर हेन री हाट भरी  
निव चाल्या निवमा रा नखतर पुरमारय री पेठ गरी  
जन जुग म जनता धनियाणी धू जनता री भाग रे  
जीणो व्है तो जाग गयाणा जीणो व्है तो जाग

पण धारै जूनें जीवन री मारी नीव सडी कोनी  
दुरजनता री दरप दळण री भेळण भूल पडी कोनी  
अक्कल बघै उणनै अपणानै पथ रावै सो त्याग रे  
जीणो व्है तो जाग गयाणा जीणो व्है तो जाग

घर गवाडघा सेरघा सै सडगी बचन बाया मैल भरी  
दारु मू मै अक्कल अडगी अर रीन विगड रगत उतरी  
दोरप नै दळ न्हाव छेदडे बठण बाम री राग रे  
जीणो व्है तो जाग गयाणा जीणो व्है तो जाग

## अलोक मती ऊघ रे

मरण तप नै चानणी है डोळ रूप रग है  
हसण मुर नै गध है मनेह जाण सग है  
हरग पीड हेन प्रीत पाळनै सरीर मे  
लखण नैण निरमळा नै नाक बान अग है  
जूण जनम साच सजन निरख मुणनै सूघ रे  
अलोक मती ऊघ रे

इण जनम म फूल फळ है बमरा अर तळाव है  
इण जनम म सूळ सुगध घुमप री बचाव है  
इण जनम मे हरख निरख परख री बजार है  
इण जनम मे जोत निजर चाद रा पडाव है  
आतमा असार सजन जग नै जनम सार रे  
असोक मती हार रे

सास लहण बायरी नै पथ गहण चेत है  
पेट भरण अन धन नै हरचा भरचा सेत है  
मिनखा नै मोक्छ ही मिनखपणौ लोक मे  
सरण नरक साव झूठ सार मुख भोग मे  
नार नर रौ नेह सजन जन री अमर बेल रे  
अबोध मती खेल रे

जनम पैली मरण पछै फेर जनम झूठ है  
मुघ बिहूगै निजर हीण मिनख साव ठूठ है  
रुप डौळ चाल ढाल जीवण बधावणी  
सत रै गळै बाढणी नै धन रै हाथ मूठ है  
जन रै सागै हाल सजन जन रै सागै जाग रे  
अलोप मती भाग रे

## साथण दिया जगा दे

साथण दिया जगादे  
दीवाळी सिणगार मयाणी जुग रौ पय उजादे  
साथण दिया जगादे

औ नव जुग नित जुग मू न्यारी, लिछमी नै पुरसारथ प्यारी  
मुघ बिसरचा जीवण नै साथण जुग री गत समझादे  
साथण दिया जगादे

क्रोड हाथ कारज मे लागै, क्रोड मिनख री मुघ-बुध जागै  
सीर सम्भे हथबळ नै साथण कळ पर काम लगा दे  
साथण दिया जगादे

छिण बदळै पळ मे बध जावै, हुनर मजूरी हेन निभावै  
जुग माघी मुळसावण साथण समय मुघा बरमा दे  
साथण दिया जगादे

पिण हूँ री बिरतय सू जोडो बठण वाम मे लाग रे  
जीणो व्है तो जाग मयाणा जीणो व्है तो जाग

हळ जोतैं चतरा ई खेतर हुनर हेत री हाट भरी  
निब चाल्या निबमा रा नपतर पुरमारथ री पेठ खरी  
जन जुग म जनता घणियाणी धू जनता री भाग रे  
जीणो व्है तो जाग मयाणा जीणो व्है तो जाग

पण धारें जूनै जीवन री मारी नीव सडी कोनी  
दुरजनता री दरप दळण री भेळण भून पडी कोनी  
अबल वधैं उणनै अपणानै पथ राखैं मो त्याग रे  
जीणो व्है तो जाग मयाणा जीणो व्है तो जाग

घर स्वाडघा सेरघा सैं सडगी वचन वाया मेल भरी  
दारु मू मै अकाल अडगी अर रीत विगड रगत उतरी  
दोरप नै दळ न्हाव छेदडे बठण वाम री राग रे  
जीणो व्है तो जाग मयाणा जीणो व्है तो जाग

## अलोक मती ऊंध रे

मरण तप नै चानणी है डोळ रूप रग है  
हलण मुर नै मध है सनेह जाण मग है  
हरख पीड हेत प्रीत पाळनै सरीर मे  
लखण नैण निरमळा नै नाव कान अग है  
जून जनम साच सजन निरख मुणनै सूघ रे  
अलोक मती ऊंध रे

इण जनम मे फूल फळ है कमल अर तळाव है  
इण जनम मे मूळ सुगध पुसप रौ बचाव है  
इण जनम मे हरख निरख परख रौ बजार है  
इण जनम मे जोत निजर चाद रा पडाव है  
आतमा असार सजन जग नै जनम सार रे  
अलोक मती हार रे

साम लहण बायरी नै पय गहण चेत है  
पेट भरण अन धन नै हरया भरया सेत है  
मिनखा नै मोकळ ही मिनखपणी लोक मे  
सरग नरख साव झूठ सार मुख भोग मे  
नार नर री नह सजन जन री अमर वेस रे  
अबोध मती खेल रे

जनम पैली मरण पछै फेर जनम झूठ है  
मुघ बिहूगै निजर हीण मिनख साव ठूठ है  
रूप डीळ चाल ढाल जीवन बधावणी  
मत रे गळै बाढणी नै धन रे हाथ भूठ है  
जन रे सागै हान सजन जन रे सागै जागर  
अलोप मती भाग रे

## साथण दिया जगा दे

साथण दिया जगादे  
दीवाळी सिणगार मयाणी जुग री पय उजादे  
साथण दिया जगादे

ओ नव जुग नित जुग सू ग्यारी, लिछमी नै पुरसारय प्यारी  
गुघ तिमरपा जीवण नै साथण जुग री गत समझादे  
साथण दिया जगादे

बोड हाथ बारज मे लागै, बोड मिनख री मुघ-बुघ जागै  
सीर गम्मे हथवळ नै साथण कळ पर काम लगा दे  
साथण दिया जगादे

छिण बन्लै पळ मे बध जावै, हुनर मकुरी हन निभावै  
जुग गांधी गुननावण साथण समय मृग वरमा दे  
साथण दिया जगादे

## भेळी भुजवळ धकै पधारो

धमक धमक धम घुरै रे नगारी , भेळी भुजवळ धकै पधारो  
समद उलाधण जहाज बणाया , नगर मुलक रा रेल जडाया  
विण गावा री जीवण न्यारी सडक बिना कद जुई बिनारी

काछोट्या कस करा मजूरी , काटा नगर गाव री दूरी  
आण जाण धन करै बधारो , तद ओ कमतर हनै बरारो  
धमक धमक धम घुरै रे नगारी , भेळी भुजवळ धकै पधारो

गाव गाव भुजवळ री मळी , हनै मोटरा मिटै शमली  
विणज बरै सुधरै बरतारो , जन जीवण री मर्य जमारो  
धमक धमक धम घुरै रे नगारी , भेळी भुजवळ धकै पधारो

दाणी गाव नगर जुड जावै , मोट्यारी भैणत चढ जावै  
कटै कून्ता दाळद सारो , इण जुम म पुरसारय प्यारो  
धमक धमक धम घुरै रे नगारी भेळी भुजवळ धकै पधारो

## हाथ खडै ज्यू हाल

भायला हाथ खडै ज्यू हाल  
अकल मन कमतर तणा कमाल

तट घट बधता लगती बुझती जळ जीणा री ज्वाळ  
थळ खोदचा आगे ढब पडगी थण पीणा री थाल  
भायला हाथ खडै ज्यू हाल

हाथ खुल्या तद पग सू हाल्यो परिवरतन री ताल  
राळ लिया पमुवड सू बधगी मिनख जून री डाळ  
भायला हाथ खडै ज्यू हाल

जूण वणी विखरी बध चढगी राछ वणण री नाळ  
ज्यू ज्यू हाथ सध्या त्यू बघगी माथै तणी मजाल  
भायला हाथ खडै ज्यू हाल

भाटै सू जद मिनख जिनावर वन मे हत्यौ सिद्याळ  
उण पुळ मिनख वण्यौ नै मूझी तारा री पडताल  
भायला हाथ खडै ज्यू हाल

हाथ पडचौ परयम हळ पेडौ अतज उडणौ काळ  
चाद उडै के कचन छोदै हाथ बिना हडताल  
भायला हाथ खडै ज्यू हाल

धरती माथै जीवण पनप्यौ पलट पलट कवा  
हाथ हुनर सू जीव समझ्यौ जग पलटण री चाल  
भायला हाथ खडै ज्यू हाल

## मुलक थारौ गाठ बंध्यौ धन मांगै

जागतडौ मन मांगै साथीडा थारौ जोर भरचौ तन मांगै  
लोक मजूरी करण सम्झौ जन जागण जोवन मांगै  
मुलक थारौ गाठ बंध्यौ धन मांगै

दिन उगी मँणत रन आई, जळ यळ आभै घणी कमाई  
बधी उपज घर बैठा लाई, तन मँणत धन री भरपाई  
त्यार खडौ पुरमारथ गाडी, धन री अजण मांगै  
मुलक थारौ गाठ बंध्यौ धन मांगै

गडचौ माल विणरं गुण आवै, माय सडै के चोर चुरावै  
फिरती धन नित रिजव बघावै, मुलक मुघारं व्याज कमावै  
नव जीवण री नीय नगावण, वरण जिमा जन मांगै  
मुलक थारौ गाठ बंध्यौ धन मांगै

बाध बग बरसण बध जावै , जळ बिजळी बळ रा हळ बावै  
रेल सडक जळ पथ बणावै , जन रौ धन जन बारज धावै  
नित तिरसौ सूखौ बळ पावण , जन धन साधन मागै  
मुलब थारौ गाठ बध्यौ धन मागै

लग लग लिछमी लोब लगावै , रग रग रगत उछाळा खावै  
नग नग करता नाड हुय जावै , पग पग बारज हाय करावै  
बाम बरण जुग जीवण ऊभौ , बमतर बचन मागै  
मुलब थारौ गाठ बध्यौ धन मागै

## जन जन रै मन हेत चाहीजै

जन जन रै मन हेत चाहीजै  
जुग साधै मकट री वेळा सगळा मुभट सचेन चाहीजै  
जिण जनता म फूट फजीता , खुली किवाड्या लोग नचीता  
तक भिलता उण घर मे बडसी , लूक मियाळ्या गडक चीता  
जन बळ भेलप बजर बटै , पण तन बळ तेज समेत चाहीजै  
जन जन रै मन हेत चाहीजै

धरम हूग रा सुळ्या खलीता , जात पान रा जिग्या पलीता  
जुग जीवण मे लाय लगावण , पनप रह्या जन लोई पीना  
फूट समद री भवरा तिरबा , जन मन भेलप सेत चाहीजै  
जन जन रै मन हेत चाहीजै

लिख्या लेख सू लोक मुगत है , पण जीवण जजाळ जुगत है  
नवा राव नै नवा रावळा , कुण जाणै जन रौ हुकमत है  
राज करै बारी रसना मे , बारी बात रौ वैंत चाहीजै  
जन जन रै मन हेत चाहीजै

अक चरै चौरामी पीसै , उण घर समता जिण बिध दीसै  
जन रा खायक करै खयारा , जन रा भीडू मुडदा घीमै  
घाडविया रै धूड माजनै हाकण मूठी रेत चाहीजै  
जन जन रै मन हेत चाहीजै

नेता हाकम नै इदकारी , हलधर बलधर जनता सारी  
 अकमना पुरमारथ कर नै , मुनक करै केसर री कयारी  
 भुज मैणत रा सखरा सीरी , खरौ कमायौ खेत चाहीजै  
 जन जन रै मन हेत चाहीजै

घर खेचण दुसमण सीवाडै , दो चीता दोनू दिस दाडै  
 अकमनौ जाग्या जन जोवन , अक भिडै इक्कीस पछाडै  
 बजरबली भारत रै रथ रा , सगळा तुरग कुमत चाहीजै  
 जन जन रै मन हेत चाहीजै

रजयानी कसमीर बगाली , पजाबी उडिया मळियाली  
 करणाटक गुजरात मराठा , केरल उतराखंड रा हाळी  
 वा मे भुज मैणत भेलप री , नव जीवन री नैत चाहीजै  
 जन जन रै मन हेत चाहीजै

## धूड़ उडावौ

जुग जुग रा जाळा शाडण नै  
 खरस्यौ माभौ धूड़ उडावौ  
 अणगिणिया हाया रै बल सू  
 समता री ससार बसावौ

आ दुनिया जड सू सडगी है  
 इण पर मैणत घाटै जासी  
 डिग्ये महल थाभा देवाळा  
 खुद मरमी जग नै मरवासी  
 जुग जीवन मे बाठ बध्या है  
 जन मैणत सू जडा खुदावौ  
 जुग जुग रा जाळा शाडण नै  
 खरस्यौ माभौ धूड़ उडावौ

बरग भेद री दुनिया उजटी  
 कुण बिणजै जनता री मैणन  
 योदै सो भाडैन गिणीजै  
 राछ रखै उणरी धन सपत



थारै दो हाथा बेसी पिडता रै लिछमी बरसै  
अब वा हाथा सू भर पेटा री पोल  
पूरण बाळा पग धरिया पैली तोल

सादा मिनवा मू मारी धरती री सपत निपजै  
कोरी अवकल सू माडी निक्का घमरोळ  
छीजण बाळा पग धरिया पैली तोल

जिण दिन बिद्या री थारै जीवण मे जागै जोत  
उण दिन ससार थारो भूठघा मत खोन  
जीवण बाळा पग धरिया पैली तोल  
अवकल सू आख्या खोल  
हानण बाळा पग धरिया पैली तोल

## भई सोच समझ नै चाली

औ जनम जाय जुग रा कमतरिया आख खोल नै चाली  
भई सोच समझ नै चाली

धें तन तोडो करी कमाई भूखा भरो फिरो नागा  
राजा ठावर सेठ पुजारी तगडा रैवै करै तागा  
अ धन भूखा री घाप्या गटकै औ जबरौ घोटाळो  
भई सोच समझ नै चाली

लाटा नै पखवाडो बीत्यो करवा नै टावर तरसै  
लाज दाक्का गाभा कोनी नैण लुगाया रा बरसै  
जूता पाट अगूठा निसरघा तन पर पडग्यो पाळी  
भई सोच समझ नै चाली

मगर पत्नीमा करी कूबडी घर बाळी नै घर घघो  
टावरिया रा दात निसरघा पाणत री पडग्यो फदो  
धें ई सूख ठूठ ज्यू हुयग्या मुखडो पडग्यो काळी  
भई सोच समझ नै चाली

भर ताबडिये री बिरखा मे धान पकाय करी ढिगला  
वा पर आय गीध ज्यू तूटै पैली पेट भरै सगळा  
अ मोटा मिनख ठगा री टोळी घर री गाठ सभाळी  
भई सोच समझ नै चाली

मापी लै बोहराजी आसी दूणी दूण सवायी वै भरसी  
हासल लाग सवाई लेता कामेती रगडा करसी  
हवलदार कणवारघा भावी ऊपर करै बसाली  
भई सोच समझ नै चाली

खाती नै परजापत भावी दूजा कमतरिया साथी  
सबनै भूखा टरकामी बोहराजी भूखा हाथी  
दो दिन रा दाणा रह जामी फेर छागली पाली  
भई सोच समझ नै चाली

वामन साद फकीर जगत रा कमतरिया पर पेट भरै  
करमा माथै हाथ फिरावै धरम करम रा डोग करै  
मन माडाणी माथै चढग्या करमी ह्छ सवाळी  
भई साच समझ नै चाली

धरम धाडवी मैणत माठा ढिगला रै दोळा फिरसी  
पैली पूळा लीली लेग्या, आज पोन्ळा वै भरसी  
आमीमा लाखा री देमी था पर थोप दिवाळी  
भई सोच समझ नै चाली

लिया टीपणा फिरै रोवता सावा रा मूरत लावै  
घर म बाळ राड क्यू हुयगी इणरी भेद नही आवै  
ज्यारै घर म घोर अधारी वै कद करै उजाळी  
भई सोच समझ नै चाली

सारी माल मजूरा री है जमी जोतवा बाळा री  
राज व्याज नै धरम करम सै ठग बिया ठाला री  
आळम बिया जमारो बिगडै जागी करी उछाळी  
भई सोच समझ नै चाली

## जनता जुग समझण नै लागी

मन री अधारो हट जासी जनता जुग समझण नै लागी  
तन रा पग बधणा बट जासी जनता हेत हिलण नै लागी

जन आखा खुलता ई उडगी ऊच नीच अळगाई रे  
आजादी आता ई हुयगी भिचकण सू भरपाई रे  
जनता भय भागण नै लागी  
नित री निबळाई निठ जासी जनता आप बधण नै लागी

जळ बिजळी बळ बळ सेडा मे अन री उपज बधाई रे  
रेल सडक मोटर सू सुधरी करमण तणी कमाई रे  
जनता करज भरण नै लागी  
मिर री देवाळी दट जासी जनता कम खरचण नै लागी

घर ग्वाडा री मेल विसरग्यो मेरचा मे सुथराई रे  
गाव गाव इसकूला खुलगी सगळा करै पढाई रे  
जनता सुध साभण नै लागी  
मारग सवळी सट वण जासी जनता जुग लाघण नै लागी

जन सगल्या अपणो बळ जाणै बेड्या तोड बगाई रे  
नार जगी जन भारो बटग्यो जोड्या जुगत सवाई रे  
जनता साथ रमण नै लागी  
गाडी अब हळकी पड जासी जनता तेज हलण नै लागी

राज करै ज्यानै जन भेल्या सै मिळ जुगत बणाई रे  
जन री धन जन री पुरसारथ जन री सँग भलाई रे  
जनता जलम सुधारण लागी  
भारत जग जोडै निभ जासी जनता खुद ऊठण नै लागी

## मुलक रा टावर अयां उदास

पूरव मे सुरख उजाम  
जोवन री रग मे रास  
घरती री उमगा उमडी  
मैणत मे उपजी आस  
रगत री कठै गयो गरमास  
मुलक रा टावर अया उदास

जुग रै जोवन री जोर  
पग रै क्यू बघगी डोर  
जुग चाद घडै चढ उडलै  
इण घर अधारौ घोर  
अदीठ भव बघणा री चास  
मुलक रा टावर अया उदास

मिनखा री सिरै कतार  
बघता पग तुरग सवार  
आगै जोवै नी हालै आगै  
यान पाछै सू प्यार  
गळिया बळ री बिसवास  
बिरया साव अलूणी आस  
मुलक रा टावर अया उदास

## सुध बुध री सूरज ऊगी

चीथाज्या वै चढण लागग्या सीस चढधा घरती हालै  
पिछडीज्या वै पढण लागग्या हुनर सघ्या चीला घालै  
सीस जुगा मुख भीच भुगततौ बोल पड्यो हरिजन गूगी  
अधारौ निठग्यौ जन मन सू सुध बुध री सूरज ऊगी

सिरवेरै री चढया चातरी भेळ्या सू पाणी भरता  
सख मुण्यो जद भग्या चौधरी मिंदरा रा करता घरना  
इतरा दिन पग रज रह्यो इण जुग उडनै आनै पूगो  
अधारो निठग्यो जन मन सू सुध बुध री सूरज ऊगो

हुनर हेत पुरमारथ पनप्या मिनखपणै री मान करै  
थोड हाथ सू करै मजूरी कळ रै थळ सू काज सरै  
जुगा जुगा सू सूगो हरिजन आज मोतिवा सू मूषो  
अधारो निठग्यो जन मन सू सुध बुध री सूरज ऊगो

## घटग्यो जीवण तणो करार

जनता जात पात मे बटगी घटग्यो जीवण तणो करार  
समता छूत छात सू बटगी मिटग्यो मिनखपणै री प्यार

करडो काम करै सो कमती सोल्याळा मुख साज  
इण आडी नै बरो पाधरी अज सारा री राज  
मैणत सो पावडिया चढगी उणनै कुण सकै उतार  
जनता जात पात मे बटगी घटग्यो जीवण तणो करार

मळ सू मुगत करै घर सेरी, काढै सब री छूत  
अणमोली उपकार बिरमनै उलटा गिणै अछूत  
वानै सुगराई समझासी कोनी नुगराई मे सार  
जनता जात पात मे बटगी घटग्यो जीवण तणो करार

बराबरी उतरी ई अळगी जितरी मन मे भेद  
जो जितरी ई भेद करैला उतरो ई बधसी खेद  
ज्यारा पग सावळ सू बधग्या उडलै रै बद पाख पसार  
जनता जात पात मे बटगी घटग्यो जीवण तणो करार

सब मिनखा री लोई राती मैग बराबर अग  
साथ जुत्या जीवण री गाडी भेद किया बदरग

ਕਰੈ ਮੇਰੇ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਬਾਸੀ ਆਸਾਸ ਥੇ ਆਵਾਸ  
ਤਰਾਸ ਤਰਾਸੁ ਥੇ ਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਨੀ ਭੀਰਾ ਨਾਨੀ ਬਾਸ

ਨਿਰਾਸਰੈ ਸਾਖੀ ਨਿਰਾਸਰੈ ਸ੍ਰੀ ਮੇਰਾ ਸਾਖੀ ਧਾਰ  
ਥੀ ਸਿਰਾਸੀ ਹੀ ਆਸਾਸ ਭੁਬੀ ਨਿਰ ਨੀਬੀ ਅਭਿਸਾਰ  
ਨਿਰਾਸਰੈ ਬਾਸੀ ਸਾ ਨਿਰ ਬੀਰਾ ਹੁਣ ਤੁਝ ਆਸਾਸਾ ਅਸਵਾਰ  
ਤਰਾਸ ਤਰਾਸੁ ਥੇ ਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਨੀ ਭੀਰਾ ਨਾਨੀ ਬਾਸ

## ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ

ਅਨੂ ਸਾਖੀ ਭਰ ਬੁਝੈ ਮੇ  
ਬਸਥਾ ਸ੍ਰੀ ਸਾਖੀ ਭੀ ਹੈ  
ਲਾ ਬਾਧਨ ਸਿਰਾਸੀ ਦਿਸੀਦਿਸੀ  
ਹੁਣ ਬਧਨਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀ ਹੈ  
ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ

ਸੀ ਧੀਰਾ ਸਾਖੀ ਨਿਰਾਸਰੈ ਸ੍ਰੀ  
ਬਸ ਸ੍ਰੀ ਸਾਖੀ ਸਾਖੀ ਸਾਖੀ  
ਆਸਾਸਾ ਸ੍ਰੀ ਭੀਰਾਧੀਰੀ  
ਸਾਖੀ ਬਦਲੈ ਹੈ ਬਾਸ  
ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ

ਹੀ ਬਾਧਨ ਬਾਧਨੀ ਭੀਰੀ  
ਹਾਥੀ ਸ੍ਰੀ ਸਿਰਾਸੀ ਤਿਰਾਸਰ  
ਤਰਾਸ ਤਰਾਸੁ ਬਾਧਨ ਸਾਖੀ  
ਅਵਾਸਿਥੀ ਸਿਰਾਸੀ ਧਰਾਸਰ  
ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ

ਅਨੂ ਸੰਤਾਨ ਸੀਰੀ ਸੀਰੀ  
ਬਸ ਭਾਥਾ ਅਧੂਰਾ ਭਾਥਾ  
ਅਨੁ ਸੰਤਾਨ ਟਾਕਰੀ ਪਾਲਿਆ  
ਜੀਤੈ ਰੀਝੀ ਕਈ ਭਰਮਾਥਾ  
ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ ਸਰਜਾਦ ਬਦਲ ਦੇਸੀ

## उण भव री कुण बात पिछाणै

जो करणी व्है इण भव करलै  
उण भव री कुण बात पिछाणै  
अनुभव गुण सू जीवण भरलै  
जग जीवै सौ जुग नै जाणै  
उण भव री कुण बात पिछाणै

आख भीच मत दोड बटाऊ  
पय अजाण्यो बैठो हाऊ  
निरख परख जुग माय उतरलै  
जद पहुचेलो ठीक ठिकाणै  
उण भव री कुछ बात पिछाणै

सखरी सीख दिवी बाबाजी  
जिण जुग निसरी उण जुग ताजी  
इण जुग हालै सौ हिय धरलै  
मत ना मनै अकल अडाणै  
उण भव री कुण बात पिछाणै

सुगणी भाग बडेरा भारी  
गत रोषी जीवण री सारी  
जुग परगत साथै पग धरलै  
दिव दिव जीवण पथ बखानै  
उण भव री कुण बात पिछाणै

सदा - बत परिवरतन साची  
भाग नही जीवण नै दाची  
जीवण गुण भवसागर तिरलै  
जागरूक जुग चढ्यो उफाणै  
उण भव री कुण बात पिछाणै

जुग जीवण वण वण मे हानै  
जो जीवै सो चहै उछाटै  
संग जुगा री सुध-बुध चरणै  
जीवै सो बंद मरै विछाणै  
उण भव री कुण बात पिछाणै

सोच समझ रे मिनख सयाणा  
जुग-जीवण परगत रा वाना  
जुग-जीवण रम रोम विचरणै  
जुग जागै सो जीवण मागै  
उण भव री कुण बात पिछाणै

## परगत जीवण नै परणाम

मजल समै, गत री मगाम  
परगत जीवण नै परणाम

औ बिरमाण्ड असीव समदर  
आ घरती माटी री गोली  
उण पर बैद, हवा पर निरभर  
गत सजोग मिनख री खोली  
खट री खामण, बटौ कलाम  
परगत जीवण नै परणाम

जग री ग्यान अगाडी लेभ्या  
जीवण री सक्डी सोवा मे  
मथण कर जीवण री देभ्या  
अनुभव रम जग रा जीवा मे  
जन मन चमकै वारौ नाम  
परगत जीवण नै परणाम



जुग-जुग मोटा मिनख जलमिया  
जुग जीवण नै पय बतावण  
विण पग-पग पडपची पनप्या  
पय पक्या मगळा फळ खावण  
जीवण सबळ वण्या लगाम  
परगत जीवण नै परणाम

इण जुग बीती सौ सब जागै  
भारत ऊगै जिगमिग तारो  
उण सोध्यो सत मारग जूनी  
बो हाकम रौ दड सहारो  
घबळी टोपी धन-बळ धाम  
परगत जीवण नै परणाम

याद करा मोटा मिनखा नै  
सतमत पागी समझ सयाना  
त्यागा भरम-भाव तिणखा नै  
सदावत सतमत रा बाना  
बधै ग्यान रौ आगै काम  
परगत जीवण नै परणाम

## थोड़ी आपरी सुध भूल

थोड़ी आपरी सुध भूल, जग नै निरख, सुख म झूल

थारो दरद कोनी छ्यात, जीवण जूण सू उपरात  
सुख दुख मान नै अपमान, देवै गत जुगत नै भात  
पग-पग सुगध नै दुरगध, रुडा थोर माथै फूज  
थोड़ी आपरी सुध भूल, जग नै निरख सुख मे झूल

धरती धान धन रौ खाग, तपती जळ चढावै पाण  
फूटा बीज ऊगै रूख, खोदी धूल देवै डाण

मैणन मिनग्र री मरजाद, भैळण भाग दे मै सूळ  
थोडी आपरी गुघ भूल, जग नै निरग्र मुख में झूल

हिलमिळहेन री दे हान, टिपवण दे छिस्योडी आंन  
जिण में रग, धुन नै रान, उणरा विमरजा नग्र दान  
आगद पोड री परमाद, बाटा पुमप ग रम मूळ  
थोडी आपरी गुघ भूल, जग नै निरग्र मुख में झूल

## करमां री लकीरां नै

करमा री लकीरा नै कायर सीस निवामी  
पिण मुळझ्या भवळा नै सुभ मारग मिळ जामी

रीत-भात री डर करपा सू जनम अवारय जावै छै  
खूटै वधिया डोरा रै ज्यू निकमा चक्कर खावै छै  
बूवै पडिया हीरा नै कुण मूरग्र परखासी  
करमा री लकीरा नै कायर सीस निवासी

बामोमा री भोळावण सू पूछ पकडली पाई री  
मारग बाटण आस राखणी पूटी टूटै गाई री  
हाथ बिभेरधा डीरा नै परवा कुण सिरवासी  
करमा री लकीरा नै कायर सीस निवामी

पिडनजी रा पोथी-गाना ठग बिद्या रा ठागा है  
साधू पडा जग गाई में जुतिया माठा डापा है  
अ ओझा अक्कल री सीरा नै खाई में खडकासी  
करमा री लकीरा नै कायर सीस निवासी

मैल-माळिया मोटर बाळा विना काम रा ठाटा है  
कमतारिया री छाती ऊपर अ चुणियोडा भाटा है  
पोखी मन या खीरा नै झूपा लाय लगासी  
करमा री लकीरा नै कायर सीस निवासी

उण जूनै मारग क्यू जाणी जो ले डूबे खाडे भ  
कूदया तिरस दुसैला कीकर कादे भरघं नाडे मे  
पोहरो सूप्यो अमीरा नै मूतीडा नै खासी  
करमा रो लकीरा नै कायर सीस निवामी

लारै जोता मारग चानै वाग दात रगीजैला  
मूवा वाप रै करै छतरिया वारा टावर भीजैला  
भाग्या ढोल मजीरा नै गीतडला कद आसी  
करमा रो लकीरा नै कायर सीस निवामी

मोच समझनै मारग लेणी फेर चालणी हिम्मत कर  
धन माया अर कुटब कबीली रीत-भात दुनिया रो डर  
तोडो सब जजीरा नै कटे गल्ले रो फासी  
करमा रो लकीरा नै कायर सीस निवामी

निवाणा रो किलो १९४०

## भूल भरम रौ डर भागण नै

भूल भरम रौ डर भागण नै, मिनख घड्यौ भगवान  
जुगा-जुगा सू भगनी राखी, दे माखण पकवान  
धन खोदे वै निरणा रहग्या, मैला भागै मान  
हुकमत नै धन धूत दलाली, सै चरगी वरदान  
अधारै स् डरपण लाग्यो, मिनख तणी अग्यान  
भूत जण्यो माडाणी वणग्या, पडपची परधान  
जाण बधी ज्यू अण जाणी री सीव चढी असमान  
बेल बधी जद भूत प्रेत री, जनम लियो भगवान

## समझ जगत मे सार

आ समझ जगत ग सार, बगऊ वीरा पग धर सोच विचार  
आ समझ जगत मे सार

समझ बिना सतजुग समै, रे बळि राजा गयी रे पताळ  
अवतारी बावन बण्यौ रे वीरा, कर राजा मू जाळ  
बळि असुर जमारी पायी, बावन किरतार बणायी  
जिण कपट कियौ ईस्वर बण्यौ रे वीरा बळि डूबौ मझधार  
आ समझ जगत मे सार

त्रेता जुग रै मायनै रे वीरा, राम तणौ ससार  
छळ बळ सू वाली हत्यौ रे वीरा लका कीन्ही छार  
जिण घर रौ भेद गमायी, जग उणनै भगत बणायी  
औ रावण नै राकस कह्यौ रे वीरा, राम हुबौ अवतार  
आ समझ जगत मे सार

द्वापर मे महाभारत मच्च्यौ रे वीरा, हाथ हाथ नै खाय  
भीखम द्रोणाचार नै रे वीरा, छळ सू दिया रे खपाय  
जिण छळ सू करण मरायी, उण परमेसर पद पायी  
आ कूड कपट सू किसन री रे वीरा, घर घर जै जैकार  
आ समझ जगत मे सार

कळजुग हृदा मातमा रे वीरा, माडी धरम केरी हाट  
जग झूठौ सत आपरौ रे वीरा, ठग विद्या रौ ठाट  
कोई अग भभूत लगावै, कोई मठाधीस बण जावै  
औ सरग नरक समझायनै रे वीरा, निसक करै वीपार  
आ समझ जगत मे सार

आज किरत-जुग आवियौ रे वीरा, घर घर अकल पडाव  
जग ठगनै परताणियौ रे वीरा, साध गमायी साव  
अव सगळा मारग जाणै, अणभणिया पोल पिछाणै  
औ अधारी अळगौ हुबौ रे वीरा, सैचन्तण ससार  
आ समझ जगत मे सार

८ दिसबर, १९४४

म्हे आया अकल बतावा नै

म्हे आया अवल बतावा नै  
जनता रौ राज जमावा नै

राजा देख समझली सगळी  
 गीत-भात रजवाडा री  
 सैग डोल मे पोल भरी है  
 धूम मची है घाडा री  
 धाडेत्या नै धमकावा नै  
 म्हे आया अकल बतावा नै

बडा ठिकाणा जोर जतावै  
 करै होड रजवाडा री  
 माडाणी महाराजा वणग्या  
 चाल-ढाल सै भाडा री  
 बडपण री धैम मिटावा नै  
 म्हे आया अकल बतावा नै

मोटा अपसर लिवी मोटरा  
 अधविचला घोडा राखै  
 छोटा रै आटै री घाटी  
 रिसवत खाय धान चाखै  
 भवसागर भेद मिटावा नै  
 म्हे आया अकल बतावा नै

कामेती कगवारचा भावी  
 राखै टाट नवावा रा  
 चवडै चालै चाल मुसही  
 पडदै किरतब कावा रा  
 पडदा नै परा हटावा नै  
 म्हे आया अकल बतावा नै

सूम सेठिया वण्या सयाणा  
 लोई चूस मजूरा री  
 अक अक रा करै इकावन  
 सार सूतलै सूरा री  
 बोहराजी नै भिडकावा नै  
 म्हे आया अकल बतावा नै

जोसी पडा गरु पुजारी  
पीर पादरी साध जती  
नितनेमाँ रा नखरा राखे  
फूट झूठ सू फिरी मती  
अणभणिया अवल उपावा नै  
म्हे आया अवल बतावा नै

खेडा सै खडवा बाळा रा  
मरत सैग मजुरा रौ  
राज हवोडौ दातळनी रौ  
बीती बात हजुरा रौ  
सूतीडा सिंध जगावा नै  
म्हे आया अवल बतावा नै

## कमतरियां रौ राज जमाणौ पडसी

घरती डिगमी जूनै जुग रौ, खेडौ नगौ बसाणौ पडसी  
नवौ बसाणौ पडसी भाया, जोर लगाणौ पडमी

करै कमतरिया कसनै काम, लूट ले जावै दूजा दाम  
बिना मजुरी जीवै वारी, खेत खपाणौ पडमी

भूख सू करमी भूल्यो मान, लोग लेग्या घरती रौ धान  
हाथा रै बळ रौ करमै नै ग्यान कराणौ पडमी

कमाऊ मिनख डोर सू हेट, भोज सू ठाला भरलै पेट  
या ठाला रौ ठोक पीजनै, जोर ह्याणौ पडसी

धरम अर रीत भात रा राज सुधारै ठाला रा सै बाज  
ताटा सू लाठाई करवा, आगे आणौ पडसी

मजुरी करै उणौ रौ माल, जमी उण रौ जिण रौ खडवाळ  
या बाता रौ कमतरिया नै भान कराणौ पडमी

मिनख सू आसग उत्तरी काम, जरूरत मुजब मिलै आराम  
झणरी छातर कमतरिया रौ राज जमाणौ पडमी

## साथियां जागण रौ दिन आयी

जागण रौ दिन आयी साथिया, जागण रौ दिन आयी  
औ ढळती दिन आयी, जुग जगत पत्तटियौ पायी

दिन बीत गया जद वै मतवाळा, बाटा सिर लटका देता  
घाडविया सू धोक भरता, बैहता धन पटका लेता  
जद कमतरिया रोता रह जाता, वै करता मन चायी  
अै सगळी जगत नचायी, बेलिया जागण रौ दिन आयी

वै कमघज वादा रोटी खा, मुरधर नै माथा देता  
पटका मे लडता, लाडका सू जुग-जुग अळगा रेहता  
वै धन घरा घरम-मघ साचा, जुग-जुग परज बजायी  
वै मिर दे नाक बचायी, साथिया जागण रौ दिन आयी

अब तरवारा भोटी हुयगी, घोडा ठाकर बेच दिया  
मोटर सू कबळी तन पडग्यौ, दारू जतर खेंच लिया  
रणवका राडा चिन लागी, गुरगा काम जमायी  
मरदारा राज गमायी, बेलिया जागण रौ दिन आयी

वै चारण चाटै नी हिलता, कडवी वात मुणा देता  
राज तेज रौ डर नही लाता, माची कवित वणा देता  
अब बारहूजी मरजादा भूल्या, कविता कुजस कमायी  
अै जाचक नाव दिरायौ, साथिया जागण रौ दिन आयी

जद रा सेठ भिनख हा अनस्त, हाळघा सू हिलमिल रहता  
घाता घाप पूठ नी भरता, सै सुख-दुख भेळा सहता  
जद हरघी-भरघी सगळी जग रेहतौ, वित धन-धान सवायी  
तद लोक परम सुख पायी, बेलिया जागण रौ दिन आयी

सेठा मे कुछ जतु जनमिया, हाथ-हाथ नै खा जावै  
मोटा मगर कुटुब नै खावै, छोटोडा रळता जावै  
भूखा मर हाळी कमतरिया, सगळी भार उठायी  
सेठा पेट बघायी, साथिया जागण रौ दिन आयी

वै जूना हाकम चपडामी, करता राज दिलासा दे  
अब वै वणग्या कलम बसाई, धन पधरावै धासा दे  
अँ साम-दाम दड भेद रौ, जवरी जाळ फैलायी  
अँ जाहर जुलम जमायी, बेलिया जागण रौ दिन आयी

समझ विना सब लोक मुलक रा, भूत प्रेत सू डर जाता  
वामण भोपा उधम मचाता, माल मुफ्त रौ वै खाता  
भोळी लोक भरम सू डरती, ठाला धन पधरायी  
वै सगळी मुलक रळायी, साधिया जागण रौ दिन आयी

वामण राज सेठ करमा नै, जुगानजुग सू चीथ रह्या  
पण अब चेत गया कमतरिया, वै बरतारा बीत गया  
हडबडाय हळवाणी बाळा, रण रौ सख बजायी  
अँ जवरी जग मचायी, बेलिया जागण रौ दिन आयी

बराबरी रौ आज जमानो, अब कुण छोटी नै कुण मोटी  
दो हाथा रौ खाय मजूरी, वो निक्का सू नित मोटी  
अँ गिणती मे गहरा कमतरिया, वै हथियार उठायी  
हिम्मत सू कदम बढ़ायी, साधिया जागण रौ दिन आयी

१६३६, जोधपुर

## औसर बीत्यौ जाय

आळस छोडो कमरा बाधो  
साथी, औसर बीत्यौ जाय  
साथी, औसर बीत्यौ जाय  
भायला बैरी ऊभौ आय

उजडग्या रूस रुमानिया देम  
चीण रौ विगड रह्यौ है भेस  
आ पूच्यौ अपणै फळमै  
साथी, निवग्या ज्मानै खाय  
आळस छोडो कमरा बाधो  
साथी, औसर बीत्यौ जाय



जापानी बोलै मीठा बोल  
कूट नै आजादी री ढोल  
देय दिलायी कठ काटमी  
साथी, भोळा नै भरमाय  
साथी, औसर बीत्यो जाय  
भायला बैरी ऊभो आय

मच्चो है बरमा मे घमसाण  
निमडायो बगालै री धान  
घनवाळा सब धान दवायो  
भायला, निरघन भूषा धाय  
आळस छोडी कमरा बाधो  
साथी, औसर बीत्यो जाय

बिगडायो देनगिया री डोल  
बिक् धीबडिया दमडी मोल  
सैंग जगत नै राख बणासी  
साथी, लगी पेट मे लाय  
साथी, औसर बीत्यो जाय  
भायला, बैरी ऊभो जाय

सरग है सबळा नै ससार  
नरक मे निवळा तडक्णहार<sup>१</sup>  
चाकर बण बैरी सू निवणो  
भायला, देसी मान मिटाय<sup>१</sup>  
आळस छोडी कमरा बाधो  
साथी, औसर बीत्यो जाय

रुस मे लाल फौज री चाल  
बणी है सैंग जगत री ढाल  
थें ई ऊठ पगा परऊभो  
साथी, जूझो जोर लगाय  
साथी, औसर बीत्यो जाय  
भायला, बैरी ऊभो आय

भेद सब जात-पांत रा भूल  
 कल्ले नै काटी जड सू मूळ  
 जापान्या री जडा उखेलौ'  
 साथी, धरती दो धूजाय  
 भायला, औमर बीत्यौ जाम  
 साथी, बेरी ऊभौ आय

मिवाणै किलौ, १६४०

## साथी मागै सौ मिट जावै

साथी मागै सौ मिट जावै  
 लडभिड ले लै मी जी जावै

धन धरती धनियाप किणी री, कुण खोदै कुण खावै  
 अक फिरै अधराणी पगरखी, ती नव नागा ई रह जावै  
 साथी मागै सौ मिट जावै

माटी नै भाटा काटा नै वाटा सू, कचन लोग कमावै  
 जुग रा बूझागड हीरा ई हामै, नै मिरतू रै भोग लगावै  
 साथी मागै सौ मिट जावै

रूप री साकळ सू ग्हावन बधिया, माटी रा देव चढ़ावै  
 पावै मूत वधे गज रै जड, वात समझ म आवै  
 साथी मागै सौ मर जावै

अडवा री भोळप, त्रौडा री लानच हजार रा हाट जमावै  
 अडवा री अक्कल लाग्वा नै उपजै ती सारा नै पय बतावै  
 साथी मागै सौ मर जावै

सारा री साहो, सारा री मिछवण, सारा रै सुख सारु धावै  
 काम करावै करार प्रमाणै, नै चईजै उतरौ मिळ जावै  
 साथी मागै सौ मर जावै

## अब देखौ मूरख रौ पांणी

सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखौ मूरख री पाणी

सैणा जिणनै न्याव बतावै, नेम घडै कानून बणावै  
बहु जन भूखौ गिणिया खावै, धनिया नै धाडेत दबावै<sup>१</sup>  
मैल बणै उजडै लख ढाणी जद देखौ मूरख री पाणी  
सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखौ मूरख री पाणी

सैणा परगत ढोल घुरावै, सिर होमण री हाक लगावै<sup>२</sup>  
इणनै भागै उणनै खावै, जद अँ दो पग आगै जावै  
तेज चलै उण री जग हाणी, जद देखौ मूरख री पाणी  
सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखौ मूरख री पाणी

या सैणा री समझ सयाणी, कमरा बूची न्याव जवानी  
विणजै तन बल तेज जवानी, रिजक बधावै भूख भवानी  
खोदये धन धनियाप जमाणी, जद देखौ मूरख री पाणी  
सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखौ मूरख री पाणी

जद मैफल मूरख री जमसी, धन खोदै सो महला रमसी  
अबल हुनर री झगडौ थमसी, निकमी नफा नवाबी नमसी  
छिनक न मैणत रैवै अडाणी, जद देखौ मूरख री पाणी  
सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखौ मूरख री पाणी

सपत सब री सकळ समानी, पलटै सो कानून किराणी  
आज भिखारी तडकै मानी इण जुग मूरख उण जग ग्यानी  
जन-बल जागण जोत जगाणी, जद देखौ मूरख री पाणी  
सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखौ मूरख री पाणी

मूरख री मन सरळ सुखारी, मैणत सुख साधन इदकारी  
जन-मन रजन सपत सारी, कठण काम री कीमत भारी

१ घाडेत टावै

२ मिर होमण री सायत लावै

डर सू जन री नाड छुडाणी,<sup>१</sup> जद देखी मूरख री पाणी  
सैणा री सै पेठ पिछाणी, अब देखी मूरख री पाणी

३१-३ १९५४

## मत जा साथी पंथ पुराणै

मत जा साथी पंथ पुराणै  
मत रण तुरगा रा असवारा नै, मोटर अजण मे ताणै

जिण मारग परताप पधारचा, जिण हळ दुरगै काज सवारचा  
उण जूनै मारग मू मायी, पूग न पाभी आज ठिकाणै  
मत जा साथी पंथ पुराणै

उण जुग धरती ही टकराणी, घाय नही घर री घणिवाणी  
तरवारा री घाक दब्योडी, धरण दाव ली राज घराणै  
मत जा साथी पंथ पुराणै

किणरी मुलक कठै ही जनता, जन सू इदक कुळा री ममता  
मुगला स् सावत रणबका, कुळ पर कटग्या जगती जाणै  
मत जा साथी पंथ पुराणै

आज मुलक आजाद अक है, कुळ सू इदक मसीन मेक है  
वरसगाठ जळ बाध बीजळी, कळा वधै जद लोग उजाणै  
मत जा साथी पंथ पुराणै

पूज बडेरा, सीस झुकालै, टेम मिळै वारा जम गालै  
पण थू क्यू दिल्ली सू लडले, क्यू ले बटक चढै अमराणै  
मत जा साथी पंथ पुराणै

आगै देख मइचा पग ताजा, हिळमिळ मिनख मजूरी राजा  
हुनर हेत सू बढळै जीवन, जीवै सो जुग री गत जाणै  
मत जा साथी पंथ पुराणै

साथी ! आ जो चिलक घणी है, थनै भुलावण भीत बणी है  
 इण जुग रा जूझार लुकावण, मत जूना जूझार वखाणै  
 मत जा साथी पथ पुराणै

## गई काल मे तत नही रे

गई काल मे तत नही रे

मिनख जूण जीवन जुग बरणै  
 गई काल मे तत नही रे  
 जगत लुटचो सैणा रै सरणै  
 पाछ पगा रौ अत सही रे  
 गई काल मे तत नही रे

पूठ कनी पछी कपू झाकै  
 दिन लाग्या फल सखरा पाकै  
 अनुभव पाछै ग्यान अगाडी  
 चढण बधण सू जण रही रे  
 गई काल मे तत नही रे

जिण दिन राछ मानखै लेल्यो  
 पमु जीवन नै अळगो मेल्यो  
 जद सू मिनख जूण री भावी  
 हय-मैणत री वियत बही रे'  
 गई काल मे तत नही रे

## जुग री मोटचारी साथी चढी रे उछाळै

जुग री मोटचारी साथी चढी रे उछाळै  
 जनता री मन सागर छोळा खावै रे, साईना साथी  
 खावै रे मन राजा माझी, आळम अळगो मेलौ रे

जागै नै जा पूगै वानै मिळसी रे वापीती  
पिछडै सो रीतोडा पाछा आवै रे, साईना साथी  
आवै रे मन राजा माझी, पाछा मती पोढी रे

सैम जुगा सू साथी मिळी रे आजादी  
पूरव पुरसारथू सूरज ऊगी रे, साईना साथी  
ऊगी रे मन राजा माझी, हरख बघावो रे

अडव मिनख साथै चढची रे मजूरी  
डूगरिया हिलग्या नै समदर हटग्यो रे, साईना साथी  
हटग्यो रे मन राजा माझी, हरख बघावो रे

जुग री हालण साथी करै रे उतावळ  
जनता रै जीवण मे आधी आई रे साईना साथी  
आई रे मन राजा माझी, आगै आगै हालो रे

## झूम-झूम नै गावूं

म्हारी उमर री उभार, वाट्हे जेवनिये री भार  
झेलण, झूम-झूम नै गावूं  
म्हारी साईनी हुसियार, म्हारी मन चावै मनवार  
कीकर बिना बुलाया जावूं  
म्हारी मन घोडे असवार, जोडे आमै उडवा ल्यार  
किण विध साजन नै समझावूं  
मुड-मुड पूठे भाळै ओ, अटक-अटक नै हालै ओ  
हिबडे री दरद किणनै दरसावूं  
बैणा सू बूतळावै कोनी, सैनी सू समझावै कोनी  
झालै रै समचै समदा पार मिघावूं

## साथै हरख सिधावूं

म्हारी आलीजी ले जावै जठी हमती-हसती जावू  
म्हारी साईनो मिधावै, उणरै साथै हरख सिधावू

पाछा काई झाकी, आगै जीवण शोला देवै सा  
हवळा काई हाली, जन री जोर उछाळा सेवै सा  
म्हारी साथीडो सभावै, धरती सिर साथै घर लावू  
म्हारी साईनो सिधावै, उणरै साथै हरख सिधावू

आडा-डोढा काई देखी, सगळी साथ अगाडी है  
अेक्कण सू उजडेला जीवण, दो पेडा री गाडी है  
म्हारी मन राजा मभळावै, पल मे उळसी नै सुलझावू  
म्हारी साईनो सिधावै, उणरै साथै हरख सिधावू

मोरा सू उतारो धण नै, हाथ पकड से हाली मा  
सैजोडै यधारी, करता जीवण म उजियारी सा  
म्हारा माहजी मुळकावै, मस्ती मोद भरघा मुर गावू  
म्हारी साईनो सिधावै, उणरै साथै हरख सिधावू

## कमरां बंधी बंधाई राखी

धानै बार-बार समझावू, साजन था पर वारी जावू  
कमरा बधी बधाई राखी  
थारै सिर सू भार हटावू, भुज मे दूणो जोर बधावू  
हिवडै हूस बणाई राखी

कळ-वळ कठण काम री वेळा, सँ दिन मिनख मजूरी भेळा  
जग रै मुख सारु जग पलटण, हिळमिळ मिनख कमावै भेळा  
पगत्या साथै ई चढ जावू, मारण साथी-साथ बणावू  
जिवडै जास जमाई राखी  
कमरा बधी बधाई राखी

जन रै जोर मिली आजादी, मन रै आडी पाळ हटादी  
 तन रै बल रा पाख उघड्या, पग री वेड्या सँग तुडादी  
 साथे खाच खुरी आ जावू, जन नै समझू नै ममझावू  
 ह्रदम हेत हिलाई राखी  
 हिवडै हूम बणाई राखी

तन री नाकत पूरी मार्ग, घन री घाम हजूगी भागै  
 जन रै जाग्योडै जीवण सू, भरदा मुलक मजूरी मार्गै  
 पग-पग थारी साथ निभावू, कमतर जोडै खडी कमावू  
 पथ मे जोत जगाई राखी  
 बमरा बधी बघाई राखी

सगला खावै अक् कमावै, बी घर कीकर ऊचो आवै  
 आधै जीवण री जोडामत, सूता मुलक पताळा जावै  
 मुख सू घूघट परी हटावू, नैना मिनगपणी भर लावू  
 धण नै साथ मभाई राखी  
 हिवडै हूम बणाई राखी

## परण्या डरै मती

थू भीडा सू भय खाय परण्या डरै मती  
 वै जगत उवारै सूरमा, ज्यारा लडता रा सिर जाय  
 अँ डरचोडा मर जाय, साजन डरै मती

अँ लाठा भड बाजै घणा  
 अँ दोरा दिन व्है देस रा, जद आहलाणी कर जाय  
 थू उण गेनै मत जाय, परण्या डरै मती

वा निपट निपूती मावडी  
 जठै पूत वपूता नीवडै, कोई धूमौ मुण डर जाय  
 नर मूरा कद फिर जाय, परण्या डरै मती



वा गाच सवागण सोवनी  
जिण रण ववा भरतार सू, सगळी माघा मर जाय  
भल नाक रहै नर जाय, परण्या डरै मती

आ ध्रव भिनखादे पावणी  
जद मूछाळा मुडदा वणै, बोई रण छोडै घर धाय  
ज्यू पाका फळ खिर जाय, परण्या डरै मती

अै धन टावर नै कामणी  
ओ देमडली डूबा थका, सै जीवतडा मर जाय  
अै देस तिरधा तिर जाय, परण्या डरै मती

१९३४ ब्यावर जेल में

## खाती बोहरां सू मत घाली

थानै समझावू सिरदार, खाती बोहरा सू मत घाली  
ऊभी अरज करू भरतार, खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा घण खाता म्हे थोडो खास्या, दस बीघा थोडा ई वास्या  
हाजी, हाजी घर में रहमी कीणो चार, थानै समझावू सिरदार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा पाटा गाभा म्हे सी लेस्या, सीयाळै तप सू जी लेस्या  
हाजी, हाजी लाटा नवा नूगडा त्यार, ऊभी अरज करू भरतार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा अै निवता चालै, मीठा भाखै फेर पेट मे छुरिया राखै  
हाजी, हाजी मिळिया कदै न छोडै लार, थानै समझावू सिरदार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा बीज बाजरी मडिया देमो, ऊपर दूणा पईसा लेसी  
हाजी, हाजी करडी पडै व्याज री मार, ऊभी अरज करू भरतार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा मोठा वण मव घर खा जासी, विपत पड्या टाळी दे जासी  
हाजी, हाजी यारी लाटा ताई री प्यार, थानै समझावू सिरदार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा भिनख भरचा अँ दीडचा आमी, माडाणी मोसर करवासी  
हाजी, हाजी मगळी रूळ जासी पिरवार, ऊभी अरज करू भरतार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा, दोर डीमडा सू घर चालै, अँ लिख लेसी आहीवाळै  
हाजी, हाजी डूबेला घर काळी धार, थानै समझावू सिरदार  
खाती बोहरा सू मत घाली

हा, हा सापा नँ क्यू दूधज पावो, दुख दाळद क्यू नूत बुलावो  
हाजी, हाजी बाता सत भाखै घर नार, ऊभी अरज करू भरतार  
खाती बोहरा सू मत घाली

मुमई १९३५

## म्हनै फोडा मती घाल

परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळै पाछली ढाळ  
जठै मोट्यारी चहीजै, उठै थारी बोझ सभाळ  
निजरा मँणत सू मन टाळ, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळै पाछली ढाळ

दफतर मील, खेत नै खाण, मोटर रेल रा बहाण  
सगळा करै दोवडी मँणत, ज्या माथै मुलक रा प्राण  
वरदे अपनी काम कमाल, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळै पाछली ढाळ

सगळा कम घरचै धन सचै, गोळ्या भरणी तोप-तमचै  
इण पुळ मुलक तणे दरद, सगळी वचत खजानै खचै  
सगळी सोनी खोद निकाल, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळै पाछली ढाळ

वाने पूछे हिन्दुस्तान, उपारी जिन्सा भरी दुकान  
किण रै काम किसै दिन आमी, अन-धन गाड्या व्हे धनवान  
क्यूं ओ गधा बध्या घुडसाळ, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळे पाछली ढाळ

टाशर बूढा नै मोटघार, सभग्या सगळा ई नरनार  
सगळा दौड मोरचा साभै, शेली कामणिद्या तरवार  
लारै रहता लागै गाळ, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळे पाछली ढाळ

घरका हिंदी फौज जवान, जवरा जाहर जग जहान  
सभगी छोरचा ले बडूका, कतरै बैं दुममण रा कान  
लडता खेत रह्या सौ न्याल, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळे पाछली ढाळ

कमरा बाध, मती मन मार, हुयज्या सगळा रै सग त्यार  
म्है ई लारीलार हाल् छू, हाथोहाथ लिया हथियार  
अन धन तन री करा उछाळ, म्हनै फोडा मती घाल  
परण्या आगे आगे हाल, मत ना ढळे पाछली ढाळ

## निवतौ

आ रेत हुई स्तमाती  
साईना ! थारी धरण बुलावै घरै आजा  
आ वाय चलै बरसाती  
रगराजा ! थारी कामण घबरावै घरै आजा

नवी जोड थारी नै म्हारी  
नवी जोड नारा री  
आभै नवा बधाऊ दौडै  
चडी उमग सारा री  
स्तहाळी ! थारा बेल्या उकळावै घरै आजा

इण जुग रा भागीरथ लासी  
 मूखँ थळ मे पाणी  
 बाग-बगेचा सू ढक जासी  
 खेड खेतडा ढाणी  
 मन-माळी ! थारी क्यारचा कुमळावै घरै आज्ञा

आठ मास परसेवा बीत्या  
 अब बिरखा रुत आई  
 धन धोणी घरती सै तडफै  
 पुळ पुळ तिरम बधाई  
 धन-गोरी ! थारी गाया रभावै घरै आज्ञा

नगर गाव खेडा मे लाव्या  
 जन-मैणत रा मेळा  
 नर-नारी कमतर म कूदचा  
 जन-कारज मे भेळा  
 बळ हाथी ! थारी मरवण सरमावै घरै आज्ञा

## मरदां आगै होली

आयी है वगत अमोल  
 मरदा आगै होली

दुनिया री बदळ रही है चाल  
 वा बुधबळ मू तोली'  
 देखी हिवडै री आख्या खोल  
 मरदा आगै होली

घर री आजादी खातर  
 प्राण दै सब पाप धोली  
 परबस जीवन री काई मोल  
 मरदा आगै होनी

अँ सेत आध में बाटै, नै लाग सवाई लाटै  
 अँ दूध दही घी साग खोसलै सारो  
 करसा नै लागै चारो  
 हृद बेगारा री मार पडै  
 भिनख जिनावर अँक धडै

अँ हाकम कलम कसाई, मछी चपडासी नाई  
 अँ हवलदार कणवारचा भावी खोटा  
 करसा रै मारै सोटा  
 थाणायत बोले फूड घणा  
 करसा रा करम करूड घणा

अँ नित रा फोडा घालै, डरिया मू काम न चालै  
 इण धरती री धनियाप खरी हाळी री  
 फुलवाडी है माळी री  
 धन सपत सँग मजूर रा री  
 अब बीती बात हजूर रा री

कमगर केसरिया साजै, करसा रौ धूमौ बाजै  
 या कमतरिया रा हाथ धारिये धरिया  
 घर भजला घोडा खडिया  
 जम जासी राज मजूर रा री  
 औ पडतौ बगत हजूर रा री

अँ जाय जठै जुग जावै, अँ जग रौ भार उठावै  
 या कमतरिया रा हाथ हेम मू जडिया  
 तद अँ क्यू भूखा भरिया  
 कविराजा इण रौ म्यानी दो  
 परमसर थैं हरजानी दो

## जागौ जागौ रे कमतरियां

[तरज दौलजी]

जागौ जागौ रे कमतरिया, गाढी नीद सू रे  
आ दुनिया दोडी जावै, बिरथा जावै छै जमारौ

मूता मँग पीढिया बीती, बिखरी मपत सारी  
सूना डेरा करै सरणाटा, सुध-बुध सरम बिसारी  
साथी, थै तो मूता रे गाढी नीद मे रे  
अँ गीदडला गटकाया जावै, जीवतडौ तन थारौ  
जागौ जागौ रे कमतरिया बिरथा जावै छै जमारौ

मूरवीर माया दे करलै, धरती री रुखवाळी  
पिण मनचलिया री भाभी, निवळा री घरवाळी  
साथी, लाठा धणिया सू धरती खोसली रे  
अँ दो टुकडा मे मूम-सेठिया, धन पधरावै सारी  
जागौ जागौ रे कमतरिया, बिरथा जावै छै जमारौ

भणिषोडा री डाणत बिगडी, ठग बिदिया बध चाली  
अँ आधा हुआ राज रा चाकर, आधा अकल निकाळी  
साथी, रोटचा घाली नै, झोळिया झेलली रे  
अँ माखण माखण मागै माठा, धरम करै परवारौ  
जागौ जागौ रे कमतरिया, बिरथा जावै छै जमारौ

सबळा रै सुख साह पडगौ, निवळा माथै भीड  
अँ नेता निपट नबीता निरखै, दूखँ जिणरै पीड  
साथी, पिडत परवा रै दुख सू दूबळा रे  
अँ कपटी कलम चलाय बधावै, जग मे भरम अधारौ  
जागौ जागौ रे कमतरिया, बिरथा जावै छै जमारौ

घर री अकल दौडगौ चरवा, आख्या बधगौ पाटी  
अँ टाकर सेठ सिपाई लीडर, सँग खोपडी चाटी

साथी, अक्कल नै घर रै छुटै बाधली रे  
सघरा भारम सीगै ई, निबळी री निस्तारी  
जागी, जागी रे बमतारिया, बिरथा जावै छै जमारी

दूजा सँ मपत नै खरचै, अर थें मपत निपजावो  
विण माल मलीदा घाय निठाला, थें ठावर तरसावो  
साथी, धरती करमा री नै माल मजुरा री रे  
थे दोनू हिळमिळ चाली, बदळी दुनिया री बरतारी  
जागी जागी रे बमतारिया, बिरथा जावै छै जमारी

## हे मारवाड़ रा करसां

हे मारवाड़ रा करमा, कुछ सोचो ध्यान लगावो  
दे सारै जग नै रोटी, क्यू अधभूखा रह जावो

थें गबू बाजरी जीरी नै दूध दही निपजावो  
क्यू वासी घाट राबडी नै छाछ मलीची खावो  
कुछ करणी पडै न हीलौ, जद ठावर जाडा पडग्या  
क्यू मुडदा सीस उचावो, क्यू निकमी बोझ उठावो  
हे मारवाड़ रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

थें चोखी हासल देवी, नै उण पर लाग सवाई  
थें वासू डर नै भाई, क्यू नीचा निबता जावो  
ठाकर थे मुण लीज्यो, थारो सँ गाजी-बाजी  
आ करसा विन रुळ जासी, मत मारी धूळ उडावो  
हे मारवाड़ रा करमा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

रहसी खेडा अणपडिया, जिण सायत करमा छळिया  
दारुडा बद हुय जासी, टुकडा री मिळै न टायी  
आ अमल अखाडा-बाजी, जूती ले सारै सागी  
आ आफत मैलो आगी, देही री दाग मिटावो  
हे मारवाड़ रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

अँ वाणिया भेन न जोतै, नै कमतर करै न दूजो  
 वैं तो लिछमी मे झूतै, यैं नित रा ब्याज मडावो  
 महाजन लालच नै त्यागो, अणचीती सू मुख मोडो  
 यैं ज्या ऋखा पर बैठा, क्यू वारी जडा सडावो  
 हे मारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

वोपारिया यैं ई चेतो, क्यू करसा नै तडपावो  
 वण अँलवार रा गुरगा, क्यू घर रौ सोक मरावो  
 जद आसामी गळ जामी, झूत मे खाता जासी  
 धन-धान कठा सू आसी, क्यू घर रा पूत रळावो  
 हे मारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

अँ हावम नै चपडासी, लोका री नाड दवाई  
 इण मुन्तडा मडळी नै, क्यू डरता मीस झुवावो  
 लै माग पूख नै होळा, रिसवत सू भरलै शोळा  
 क्यू अँलवार अफसर नै, घर दीवो जोय बतावो  
 हे मारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

यैं घर न घर मे फूटो, क्यू अँव दूजै नै कूटो  
 छाटा-मोटा झगडा लै, क्यू दीड बचेडो जावो  
 यैं गुणो राज रा अफसर, मत जुलमबरो करसा पर  
 अँ है जग रा अदाता, मत यारी नीव हिलावो  
 हे मारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

चौधरिया यैं ई चेतो, घरका नै मत कूटावो  
 वण हवलदार रा चेला, क्यू घर रौ भेद बतावो  
 अँ पच चौधरी खोटा, घरका री गरदन रोसै  
 यारी तिक्कडम तिक्कटाता, झट खाई मे खडकावो  
 हे मारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

पचा यैं धरम बिचारी, खावण रौ लालच छोडो  
 इण न्याव बाण री गादी रै, बाळस क्यू पोतावो  
 यैं अणपद रहम्या जिणरा, अँ फाडा पडै हमेस  
 भूया तिरसा ई रहनै, टावर नै डलम पढावो  
 हे मारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो



साधू जोगी नै बामण, मत कार सरम री छोडो  
भोळी-भाळी जनता नै, मत करमा हाथ फिरावो  
अ धरम-धाडवी धाप्या, सब रगत चूसनै थारो  
सै नाड-नाड मे चिपगी, आ जोका नै झटकावो  
हे भारवाड रा करसा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

थें ज्यारी लूण अरोगी, वाने दो सीख करम री  
जद आछा लागी भाई, नीतर छोटी गत पावो  
अनधन रा मालिक करसा, जन जीवन तणा रुखाळा  
सै माल मजुरा हाथै, हिलनै हळ कळ हडकावो  
हे भारवाड रा करमा, कुछ सोचो ध्यान लगावो

थें सुणी बात जो म्हारी, ती साची विगत बताऊ  
कायर पडग्या जिण मू, थें गुण गावो नै दुख पावो  
हे भारवाड रा करमा, कुछ सोचो ध्यान लगावो  
दे सारै जग नै रोटी, क्यू अधभूखा ई रह जावो

शिवार्थ री किली, १९४०

## रण गाथा

आ लोई लथपथ सुणजो कथा पुराणी  
रण गाथा राजस्थान तणी जुग जाणी

जद इन्द्रप्रस्थ मे पाडव जिग रचायो  
दिगविजय करण दिस-दिस मे बधु पठायो  
जद जन तेन धन सरवम पर सक्ट छायो  
जद धरमराज मरु भू पर नकुल चढायो  
जद रणवळ परख्यो रण रण्ड री पाणी  
आ लोई लथपथ सुणजो कथा पुराणी

भारत मे जागळ मरु भू मत्स्य गिणीजै  
ओ सिरै सिखर तीरथ आवू चरणीजै

जद मद्धम जुग मे मैणा मेर पुजीजै  
वन परवत मरु भू, धीर नरा नै धीजै  
कुछ अठै-उठै रजवाडा बण्या पठाणी  
आ लोई लयपथ सुणजौ कथा पुराणी

जद उत्तराखंड सक हूण यवन दळ आया  
भारत पतळा छत्रीगण निपट निवाया  
जद सुध बुध सखरी जन-समाज री काया  
जो इण घर आया सरबस समद समाया  
नवजुग जाग्रति रघड रजपूत पिछाणी  
आ लोई लयपथ सुणजौ कथा पुराणी

जद दिल्ली गढ रजपूत धजा फरराई  
जद कठण विपत अजमेरा माथै आई  
कण-कण धरती पर जूझ्या मेर मिपाई  
पण अत जमी सगळी सिरदारा पाई  
वै हाडौती मेवाड मरुधरा माणी  
आ लोई लयपथ सुणजौ कथा पुराणी

ज्यू-ज्यू आनै सिरदार चरण पधरायी  
त्यू पग-पग मैणा रण री नेग चुकायी  
पण भारी पडग्यो रजपूता री पायी  
जिण गढ चुणवाया धरती बध लगायी  
जद लहरण लागी गढ-गढ सिंघ निसाणी  
आ लोई लयपथ सुणजौ कथा पुराणी

जद विपत विखर मैणा बणग्या वनवासी  
जद मेर विटल मैहरात बण्या गउग्रासी  
सै बण्या घाडवी मारबूट मेवासी  
रणलिछमी हुयगी रजपूता री दासी  
जद राजस्थानी नीव बणी अधराणी  
आ लोई लयपथ सुणजौ कथा पुराणी

भाटीपौ जागळ पूगळ सिंध दवाया  
जद अमरबोट दूदाड मत्स्य मुरझाया

रजकण पर कटगी सूर नरा री काया  
पिण मै धरती पर रजपूती जस छाया  
गढ़ नगर बसाया ढोर ढीमडा ढाणी  
आ लोई लथपथ सुणजौ कथा पुराणी

जन-जीवण पर रजपूती रगत छाई  
रण राजस्थानी सोभा बघी सवाई  
अफगान मुगल जद थळ पर जखड़ी खाई  
तद सिरदारा माथा री भेंट चढाई  
बू-बेट्या सीखी जौहर जोत जगाणी  
आ लोई लथपथ सुणजौ कथा पुराणी

घर फूट अंस मुगला री जडा हिलाई  
जद फौज मराठी दिल्ली पर चढ धाई  
इण फूट-चूट म गोरा जुगत जमाई  
रण-बळ म राजस्थान पडी निबळाई  
वै वण उकील घर भाय धुम्या माडाणी  
आ लोई लथपथ सुणजौ कथा पुराणी

जद छळ-बळ सू अगरेज वण्या अदाता  
वै जन-चोई पी जन नै मूढ वताता  
इण दुममण री रजवाडा तोख उठाता  
उण रा चाकर वण घर री लोक दवाता  
सीखग नरपत भाई तरवार चलाणी  
आ लोई लथपथ सुणजौ कथा पुराणी

जद जुलम जोर सू गोरा जन-धन लाटे  
जद राजा ठाकर हिल्या मोज रै चाटे  
तद जग्गी लोक-बळ रगत चढचौ सरणाटे  
सवत चवदे री गदर चल्या गरणाटे  
उण दिन सू लागी, किण रै हाथ बुझाणी  
आ लाई लथपथ सुणजौ कथा पुराणी

जाग्ये जन-बळ सू गोरा री गढ तूटो  
रजवाडी वणग्यो राजस्थान अनूठो

अरु भवन बणाणी निपट रप्यो है छूटी  
 प्यारा कारीगर जतन करी जम लूटी  
 था हाथ रही जन-सामन नीर जमाणी  
 आ लोई लथपथ सुणजौ कथा पुराणी  
 रण गाथा राजस्थान तणी जुग जाणी

## मत भूलै रजवाडी भाई

जुग-जुग दिल्ली कीवी चढाई, मत भूलै रजवाडी भाई

इद्रप्रस्थ जद नाव धरायो, घरमराज मिधासण पायो  
 पिण जिण दिन जिग्ग रचायो, मह भू माथै नकुत चढायो  
 दिल्ली सत री मत विसराई, मत भूलै रजवाडी भाई

दिल्ली गढ रजपूत चमकियो, जद मैणा पर काळ घमकियो  
 प्रिथीराज दिल्ली गढ छकियो, राजस्थान रगत सू ढकियो  
 दिल्ली कुळ मे साय लगाई, मत भूलै रजवाडी भाई

जद अफगान राज पर घायो, तो सागा घमसाण मचायो  
 रोम-रोम घावा मू छायो, पण सागेडो रीठ बजायो  
 जखडी जद-जद दिल्ली खाई, मत भूलै रजवाडी भाई

मालदेव सू बैर पुराणौ, अक्बर आख गड्यो जोधाणौ  
 मारवाड मे पटक्यो थाणौ, जवर माचियो खीचाताणौ  
 चद्रमेन सू राड मचाई, मत भूलै रजवाडी भाई

मारग राजा मान बतायो, जद अकबर मेवाड मतायो  
 रघड पग पग सीस चढायो, ओ बंद किण मू दवै दवायो  
 हळदी-घाटी ख्यात बणाई, मत भूलै रजवाडी भाई

मुगल राज डूबण जद लागी, दिल्ली बियो मराठा तागी  
 लागी सिर सुभटा रै दागी, राजस्थान हुवी सत्र नागी  
 रजवाडा पर चौथ लगाई, मत भूलै रजवाडी भाई

छल-बल सू गोरा गढ़ पायौ, जद वै मारग नवी बणायौ  
हाकम नाव अजट धरायौ, जन छाती मे साळ जमायौ  
धन खायौ नै कीवी बुराई, मत भूलै रजवाडी भाई

आज राज खादी खडखावै, नै बाण्या रा तोख उठावै  
दिल्ली जन री नाड दवावै, पूठ छुरी ढूढाड चलावै  
ख्यात पुराणी नै दुमराई, मत भूलै रजवाडी भाई

कुछ नै दिल्ली दीवी दलाली, राजप्रमुख री चाल निकाळी  
कर जनता री निपट हलाली, राजधानिया कर दी खाली  
नवै राज री साख घटाई, मत भूलै रजवाडी भाई

जद जनता रा बोट पडैला, उण दिन गाडी आय अडैला  
खादी-खड री खाल सडैला, जद वो थारै पगा पडैला  
जद कीजो पूरी भरपाई, मत भूलै रजवाडी भाई

## निजर निराळी राजस्थान

निरह्या नैण निरमळी लागै  
निजर निराळी राजस्थान  
जिणरा मिनख मवेसी सागै  
हिबडै बाल्ही राजस्थान

आडावळ आठू मिर भूसण  
मरथळ घोरा कचन वण-कण  
आ थळ रतना री खाण  
सोवन-चाळी राजस्थान

सातर सीसम वास सुरगा  
पग-पग डूगर पग-पग गगा  
जळ-जीवण जिजमान  
इमरत प्यानी राजस्थान

आडावळ रा दो पसवाडा  
जनता रैन अन-धन रा वाडा  
जन-जीवण वरदान  
हरियो आळी राजस्थान

चवळ मतलज बाध जवाई  
जळ विजळी कर करै कमाई  
करसण करै जवान  
सरग-मुगाळी राजस्थान

घोरा पर धारा सळवाळी  
झिलै रे वेकलू रेत सवाळी  
सोवन समद समान  
जीवण झाली राजस्थान

केर सागरी वोर मनीरा  
मोठ वाजरी धन घरनी रा  
अन-धीणै धनवान  
नरम सवाळी राजस्थान

रण मे रघड वात बिलाळी  
सैणो पिण भिनखा मतवाळी  
भुज मैणत मुलतान  
मरद-मुळाळी राजस्थान

## जिगमिग जनम्यौ राजस्थान

जिण सुपनै नै साची करवा  
जुग-जुग जूझ्या जबर जवान  
वो फळग्यो जनवळ जागण सू  
जिगमिग जनम्यौ राजस्थान

घणा दिना लग घाल जुवाडा  
 परका रा घर भरचा अचैत  
 डिगला धान कपास कमाया  
 पहर चीथरा खाई रे  
 निपज गई ठाकर सेठा रै  
 पडग्या सैग अडागै खेत  
 लाग-वाग हासल निजराणा  
 ठाकर लेता धान समेत  
 दूध दही घी साग उडाना  
 गुरगा करता गरव गुमान

जिगमिग जनम्यो राजस्थान

सैस बरस री सडघी सिक्कौ  
 गळचा पेच करता चरडाट  
 सरळ मानखौ जुत्यौ जुवाडै  
 भुखमरिया करता बरळाट  
 गळी बजाग घर-घर लागी  
 सडिये स्याम-धरम री हाट  
 देवत हुवा राज रा चाकर  
 पीर-पुजारा हिलम्या घाट  
 आजादी री आधी आई  
 उडघा जुलम रा साज समान

जिगमिग जनम्यो राजस्थान

सूतयो लोक जगायी सेठी  
 पयिक पथ री करी पिछाण  
 वीर जवाहर मख फूकियो  
 माणकलाल चढाई पाण  
 जमनालाल सिपाई पोस्या  
 जैनारायण लियो निमाण  
 बापू हाथ पूठ पर राख्या  
 बिचलौ वरग लडघौ घमसाण  
 तेजावत री पळी तपस्या  
 सरळ मिनख री जीवण दान

जिगमिग जनम्यो राजस्थान

आज अमावस गई अधारी  
 हुयग्यौ मैचन्नण ससार  
 वोट मिलिचा सारा मिनखा नै  
 वणगी जनता री सरकार  
 जन नायक सिर बोझ झेलियो  
 जो राजावा दियो उतार  
 राजा टाकर जुग-गत जाणी  
 राज दियो जनता पर वार  
 हुकमत दिया जगत मे बधग्यौ  
 राज रावळा री सनमान  
 जिगमिग जनम्यौ राजस्थान

अव जनता री बेडचा कटगी  
 खुलग्या काम करण नै हाथ  
 जिण गत जुग जूझार जीविषा  
 उण गत जीणौ सगळे साय  
 भेळा दो हाथा रै बळ सू  
 दुनिया सैग भरीजै वाथ  
 अक मनै जन-बळ रै सन्मुख  
 किसै विघन री चलै बिमात  
 जीवतडी जाग्योडी जनता रै  
 जीवट सू कुण बळवान  
 जिगमिग जनम्यौ राजस्थान

रघड इण धरती रा घायल  
 कठण काम री करै कडाण  
 धीणा धन अंबड पूरण मू  
 घास-फूम रतना री खाण  
 मण-मण कणक रेत कण कण म  
 सेत-खाण मे भरी बमाण  
 चूनी इंट मसाला गैरा  
 सब चारीगर चुतर सुजाण  
 अव मुदार गजधर रै गुण पर  
 बिगाव वणगी मैल-मुकाम  
 जिगमिग जनम्यौ राजस्थान



जिण धरती रै वण-वण मार्य  
 मूड बटाया लडता जूझार  
 जिण धरती गढ़-गढ़ मार्य  
 चढ़घा बिखरया बटव हजार  
 जिण धरती रै घर-घर मार्य  
 जौहर वरगी नाहर नार  
 भाहेला उण त्याग भोम री  
 आज पडघी है था पर भार  
 अब देखा बिण म पाणी है  
 बितरी बल है बितरी ग्यान  
 जिगमिग जनम्यो राजस्थान

राजस्थान दिवस, १९५६

## जागी रे जागौ लोकड़ां

जागी रे जागी लोकड़ा, सरजौ, सोनै री सुपनी राजस्थान

गोरा गढ़ ढहणा, जनता रा नायक स्पाळा  
 डघोड़घा पर धारै अलख जगावै सिरदार  
 त्यागी रे त्यागी तखत नै, रुडा राजबिया रबदी राजस्थान  
 जागी रे जागी लोकड़ा, सरजौ, सोनै री सुपनी राजस्थान

जतन सू माग लिया सब राज  
 सप सू मुल्य गियो सब काज  
 भागी रे भागी फूट सू, राखी हिवडे मे हरचो राजस्थान  
 जागी रे जागी लोकड़ा, सरजौ, सोनै री सुपनी राजस्थान

जनता रै नायक परसेवा मीची इण री साख  
 जूझारा हवी माटी मे पाकी इमरत दाख  
 आजौ रे आजौ लोकड़ा, आगै मैणत सू जमसो राजस्थान  
 जागी रे जागी लोकड़ा, सरजौ, सोनै री सुपनी राजस्थान

## मुरधर माय

बीणती सुणो नी म्हारी मुरधर माय  
 पारै हिवडै थोडी दया चित लाय  
 दुखिया री बिखायत मे करज्यो सहाय  
 म्हारी हेनो सुणो नी म्हारी मोठी माय

मीयाळै उन्हाळै राखा मन मे हुलास  
 धणी बाबा बाजरिया बीणा मोबळो कपाम  
 तो ई फाटा चीथडा सू गुजारी करा  
 ठारी मे ठरतोडा बिना मौत ई मरा  
 बोहराजी लगायी नही हळवाणी रै हाथ  
 सेठाणी सैर मे जाव सेज गाडिया साथ  
 ठीकरा अडाणै बाजा घर रा धणी  
 भूखा भरता आख्या धसगी टाबरा तणी  
 सोनै हदी चिडिया सू सूनो हुयग्यो देस  
 बाणिया रै भोग लागै करसा हदा केस  
 घानडो निपजावा म्हे तो डीला नै सुखाय  
 मरतोडा टाबरिया ताई करा हाय हाय  
 बीणती सुणो नी म्हारी मुरधर माय

घर री धणियाणी नै मिळै नही चीर  
 फाटग्या घाबळिया नै रालिया लीरा लीर  
 खाय पीय नै लारै लागी रावळा री वेठ  
 रोट्या रा देवाळ हुयग्या हिडौळा सू हेठ  
 खेतडा जोतै नी कोई भणै नी गुणै  
 दाहडा पीवै नै म्हाटा भारुडा सुणै  
 निकमा निठाला बँठा ठकराया करै  
 घान रा कुवेर करसा भूख स् भरै  
 म्हारी मोटी माय म्हानै मारग बताय  
 सरणागत आया री दुख दाळद मिटाय  
 बीणती सुणो नी म्हारी मुरधर माय  
 पारै हिवडै थोडी दया चित लाय

छाती पर अमरीका बैठी  
पर मे भूख, घणों देवाळी  
चढता ई सुध-बुध भूल्योई  
'ईडन' तळै हिलै है थाळी

## माथा देणा पड़सी

मुलक नै मोटघारा माथा देणा पड़सी  
देस नै हुसियारा माथा देणा पड़सी

बीत चत्तयी जूनो बरतारी, बदल रह्यो दुनिया रौ धारी  
जुग नै हाथ लगावो  
मुलक नै मोटघारा माथा देणा पड़सी

सिर सौदे री साख सपूता, पूरी किण बिध होसी सूता  
जागो जगत जगावो  
देस नै हुसियारा माथा देणा पड़सी

मुरधर रा मूघा मानबिया, काज सरै सिर सूघा करिया  
रण रा साज सजावो  
मुलक नै मोटघारा माथा देणा पड़सी

जुलम जोर री जइ नै काटी, फूट झूठ री खाई पाटी  
हिळ मिळ हाक लगावो  
देस नै हुसियारा माथा देणा पड़सी

आवो आपनो देस उबारा, भारत मा रौ भार उतारा  
सिर दे नाक बचावो  
मुलक नै मोटघारा माथा देणा पड़सी

## दरप देखनै

दरप देखनै, दरद दब्योड़ी, फूट पड्यो, जद भरग्या नैण  
किसी खाड री कोर लेआया, सैग मुलक नै म्हारा सैण

आजादी रा रल्ल्या मिपाई, सप सचाई स्यान गमाई  
कटक चढ्या जद लोह मिनख हा, वै बाहेला हुयग्या मैण  
दरप देखनै, दरद दब्योड़ी, फूट पड्यो, जद भरग्या नैण

भण्पा-गुण्पा निकमा नख तोडै, कटक लड्या वै भूखा दोडै  
वानै विसर, बळी कुरस्या री, कर-कर वण्पा मुलक री दैण  
किसी खाड री कोर लेआया, सैग मुलक नै म्हारा सैण

हुकमत सू हिनता ई हिटग्या, गरव-गुमान गुणा नै गिटग्या  
वोट दलाली परमिट गिटगी, मूरज गळग्यो जीती रैण  
दरप देखनै, दरद दब्योड़ी, फूट पड्यो जद भरग्या नैण

चरखी सादा लोक रुखाळै, पण खादी मोटर में चालै  
पग पूजै बापू री छिव रा, लागै जद वोटा री लैण  
किसी खाड री कोर लेआया, सैग मुलक नै म्हारा सैण

पूत बाप पर घिसै कटारी, बेटा पर रख बळै पिता री  
कटण-मरण रा साथ भायला, अब क्यू वोनै कडवा दैण  
दरप देखनै, दरद दब्योड़ी, फूट पड्यो, जद भरग्या नैण

सारी जन हिल हाथ हिलावै, खोद बीज धड धन निपजावै  
कोड मिनख हळ हाथ धरै जद, वजर मथीजै, उगळै कैण  
किसी खाड री कोर लेआया, सैग मुलक नै म्हारा सैण

हाल समी है, फुटला घेरी, छोद काळजा, हेज अत्रेरी  
मिर दीन्हा वानै मत विसरी, हेंन करी, जन नै मुख दैण  
दरप देखनै, दरद दब्योड़ी, फूट पड्यो जद भरग्या नैण  
किसी खाड री कोर लेआया, सैग मुलक नै म्हारा सैण

## हालौ आपरी अकल म्हारा देस

थारो सागडी सिधायी परदेस  
हानौ आपरी अकल म्हारा देस

पूजिया घणा ई दाडा  
भाटी भाटा रा देवा  
जूझिया पराई घाल्या  
खूग्यो ससार, बिगड्यो बेस  
थारो सागडी सिधायी परदेस  
हाली घर री अकल म्हारा देस

जुग-जुग थारो मन मोयी  
थें इण री घणो ईबोझ ढोयी  
पोटिया उचाया जिण सू  
आख्या निसरगी, उडग्या बेस  
थारो सागडी सिधायी परदेस  
हाली आपरी अकल म्हारा देस

वेद नै पुराण लिखिया  
आज ई डक्वार काडै  
पूजिया पग नै, ऊपर  
पीढी-पड-पीढी बध गो बेस  
थारो सागडी सिधायी परदेस  
हाली आपरी अकल म्हारा देस

मारग सू मोटी बण नै  
सागडी चीलै सू चूकी  
गाठ री घणी क्यू सूती  
पेट पर पडै है जन रै ठेम  
थारो सागडी सिधायी परदेस  
हाली आपरी अकल म्हारा देस

धवळा गाभा मे धीरा  
घरती री मैल छिपियो  
वापू रै नाव ऊपर, ठाला  
निवळा नै न्हाकिया पेस  
थारो सागडी सिघायो परदेस  
हालो आपरी अकल म्हारा देस

पीडिया सू लारै रळिया  
थाडा दिन धकै पधारो  
निज री बुध बरती, दीडी  
खुद री आख्या नै खोल हमेस  
थारो सागडी सिघायो परदेस  
हालो आपरी अकल म्हारा देस

अणगिणिया गेहरा कमगर  
रोटी गाभा नै रोवै  
धन वाळा मौजा माणै  
रह्यो नी साज री लवलेस  
थारो सागडी सिघायो परदेस  
हालो आपरी अकल म्हारा देस

घर रा नारा नै बीरा  
हाथ सू चराया मरमी  
गेला गोरी नै सूप्या  
मेती-खडा री मिळसी नेस  
थारो सागडी सिघायो परदेस  
हालो आपरी अकल म्हारा देस

## सीख

मिटिया सू गुलब वणै कोनी  
दिवलै री जेन मती वणजौ  
मरियोडी पून जणै कोनी

गिटिया सू रतन गळै कोनी  
रण रा जूझार मती वणजौ  
डरिया सू काळ टळै कोनी

अडिया स आग शिलै कोनी  
सिर दे सिरदार मती वणजौ  
सडिया सू हाथ हिनै कोनी

## कलांमां सू कूटी नवी जिंदगांणी

कलामा सू कूटी नवी जिंदगाणी  
अलामा री आदत में गुमनाव गळगी  
गुलामी म् छूटी मुलक री जवानी  
किसी पाल चढता किसै ढाल ढळगी<sup>१</sup>

हुवौ पिढता नै अकल री अजीरण  
वनक रै कसालै रथी राड रुधा  
मिनख नै बिछायौ, चढयौ सीस आसण  
सयाणा रै स्यापै हुवा सत सूधा<sup>२</sup>

भरी भीड धवळै दिवस घाड घाई  
लफगा री लिछमी, लगाव पलीता  
सरम सीइयोडा सिरकग्या सिपाई  
चढथा पच चौकी चुगल चोर चीता<sup>३</sup>

दलाला री डोढचा ढमक ढोल बाजै  
वणी भाड भाभी सवाळा री सीता  
कलाळा री कौडी चढी चग गाजै  
झकाळचा री बकझक वणी आज गीता

१ नवी पाल चढता किसी ढाल ढळगी

२ सरीपी रै स्यापै हुवा सत सूधा

३ चढथा गांव चौकी चुगलचोर चीता

सिमाळचा सिकारा करै, मेर सूता  
 चुतर लूकडी नै मिळी न्याव गादी  
 अघेटै ही थाका, वळद साद हूता  
 हळा सू हटी नाड टिंगटा दवादी

कुवद कागला री गुरडजी नै गिटगी<sup>१</sup>  
 तवेला री ठाकर वणी वेलदारी  
 गधेडा वधै, ठाण मे राख रळगी  
 तुरग तेजणा पर पडी भीड भारी

हिडक हेकडी री हुक्मत मे ठागी  
 चुतर घाट मागै, भलो लोक भागै  
 निजर-नारदा री नवी नेग लागी  
 वनक कामणी, कूड री काम आगै

दगै सू दव्योडी जवानी री पाणी  
 उतरग्यो नरक नाळ मे, लाज वैहगी  
 सिनामा सू सडती नवी जिंदगानी  
 गुडकणा गुलामा री गिणती मे रैहगी

कलामा सू कूटी नवी जिंदगाणी  
 अलामा री आढत मे गुमनाव गळगी  
 गुलामी सू छूटी, मुलक री जवानी  
 बिमी पाळ चडता, किसै ढाळ ढळगी

## आजादी री जीत कठै है

मुख समता री रीत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है  
 तन री जळ आमू वण बेहग्यो  
 हलक मुखग्यो गीत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है



बान सुनै पिण निजर न आवै  
 बौ बरदान बिती मुख लावै  
 सुणत मन बिखरै, उण सुर में  
 जीवण री सगीत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है

जूना आगीवाण बड़ेरा  
 सेता छोड्या नवा बछेरा<sup>१</sup>  
 पिण सादा गिनखा रै मन में  
 पागी री परतीन कठै है  
 आजादी री जीत कठै है

ठग राजी, जन री मन सीझै  
 लोक लडघौ पिण जान पुजोझै  
 जन खाधै पण मेल सिखर पर  
 चडग्या, वारी नीत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है

जीवण ज्यारी मँणत मागै  
 दळ दाळर वारा मिर भागै  
 पूत रमै कादैं सू होळी  
 संग लडै जद प्रीत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है

राड बधैं है, ध्यान हटै है  
 भाव चढै है चीज घटै है  
 जन हाक्म आजाद मुलक रा  
 अटक करै, वै मोत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है

उछळ-कूद नित करै बड़ेरा  
 पिण क्यू उछळै आप बड़ेरा  
 जुग भारग री चौपड माथै  
 रण रुळग्यौ रणजीत कठै है  
 आजादी री जीत कठै है

हाकम हक सू हेत बघावै  
जन दिन दूणी धन निपजावै  
अक मनै बधतै जन बल रो  
पय रुधै वा भीत कठै है  
आजादी री जीत कठै है

१५ अगस्त, १९५७

## राज बदळग्यौ म्हानै काई

इण दिस सुख री पडी न झाई  
राज बदळग्यौ म्हानै काई

नेता बोले राज आपणी  
अगरेजा सू तार छूटगी  
साधक घोखे निमो नारायण  
दुख दाळद री नाड तूटगी  
बाण्या रै पौवारा पडगी  
पौरायत री आख फूटगी  
गोबरिया भावी रै घर सू  
भरघा पेट री याद रुठगी  
साधक जीमें दूध मळाई  
गोवर कूकै म्हानै काई

इण दिस सुख री पडी न झाई  
राज बदळग्यौ म्हानै काई

भण्या गुण्या भगता मे भिळायी  
बडो हुकम खादी मे बडग्यौ  
नेता री निबळाई लारे  
मुजरा खोर मुमायब पडग्यौ  
देस भगत चीराय आगळी  
वण जूझार सिरा पर चढग्यौ

हल घण खडती सादो बेली  
 बोझी झेल जमी मे गडग्यो  
 नवा साव नै खीर निवाई  
 वडियो झीकै म्हानै काई  
 इण दिस सुख री पडी न झाई  
 राज बदळग्यो म्हानै काई

बापूजी री फौज बिखरगी'  
 तेरा तीन हुवा बाहेला  
 चदा-चोर चढचा सिर माथै  
 फन्दा-खोर हुवा सब भेळा  
 घघाखोर धाडवी वणग्या  
 सूदखोर नित करै झमेला  
 रणवका नर कियी किनारी  
 आगीवाण हुवा मद गैला  
 तेताजी रै मोटर आई  
 नूरचो वागे म्हानै काई  
 इण दिस सुख री पडी न झाई  
 राज बदळग्यो म्हानै काई

जन-मेवक भूरतिया वणग्या  
 निवड्या नाहर जीव रा काचा  
 खेत गमाय किया हाथा सू  
 मिटपिटिया रा मपना साचा  
 गेहूण पडी कमाऊ दुनिया  
 कलम-मेठ रा खाय तमाचा  
 बाबूजी दो दिन सू निरणा  
 सूखी पेट, बैठग्या वाचा  
 कवर सेठ रा खाय मळाई  
 मुन्नी रोवै म्हानै काई  
 इग दिस सुख री पडी न झाई  
 राज बदळग्यो म्हानै काई

दम पीड़ी री खरी कमाई  
कागरेस बाण्णा रै विकगी  
घन-लालच सू जन नेता री  
मझ खेता मे गोडी टिकगी  
नकद नफै री भरम भाड मे  
कमतारिया री काया सिकगी  
पिडतजी पोथी नै पटकै  
वेमाता खत छोटा लिखगी  
आडम्बर नै भेंट सवाई  
जनता झीकै म्हानै काई

इण दिस सुख री पडी न झाई  
राज बदळग्यो म्हानै काई

कूड कपट कण कण मे रमग्या  
भली चाल भाडा मे भिळगी  
कमतारिया री कठण कमाई  
बाण्णा री डाढा मे जिलगी  
रुळना फिरै समझणा साबत  
अणवूझा नै गादी मिळगी  
घनवाळा री धीग धाक सू  
बळवाळा री जीभ निकळगी  
सेठा रै घर नकद कमाई  
लोक ँडीवै म्हानै काई

इण दिस मुख री पडी न झाई  
राज बदळग्यो म्हानै काई

## आ कैड़ी आजादी

लोग कैवै मूरज ऊग्यो, पिण बठे गियो परकाम  
हाथ हाथ नै खावण दौड़ै, किण री राखा आस  
मुलक री आ कैड़ी आजादी

पूत पितर मे मच्यो छिनाळो, चारू दिस बरवादी  
मुलक री आ कँडी आजादी

मिनखणै री राम निसरग्यो, ओर गुजीजे भेस  
दळ स्वारथ मू जन रा नेता, बियो पागळी देग  
सिपाई हाथा धूळ उडादी  
कितरा तोटुपडा पर टुळग्या, बाकी गाठ गवादी  
मुलक री आ कँडी आजादी

हिलमिल काम करणरी चळा, बटवाडै री राड  
मन मैला बातेळा पाडी, जन रै धन पर धाड  
बण्यो है सगळो मुलक विवादी  
देस भगत स्वारथ मे सडग्या, ईस्वर हुयगो गादी  
मुलक री आ कँडी आजादी

मोटा मगर मिनख नै खार्थ, निवळा भुगत डड  
वापू री बरदान विमरनै, मत हुआ सो खड  
मयाणा सेठ बण्णा सतवादी  
खादी छोड, झपडी बणगी, जन जुग री सहजादी  
मुलक री आ कँडी आजादी

नीचै जनता रगत बिलोवै, खार्ब करवो राब  
ऊपरला माखण खा जावै, जन री गरदन दाब  
मुलक री माडै नीत डिगादी  
विचलो वरग भधेडो दौडै, लिया दोस री लादी  
मुलक री आ कँडी आजादी

जन सेवक झगडा सू थाका, सत री घटग्यो भाव  
खादी धार लवाळी जीत्या, जन-हुकमत री दाब  
सैत मे सिर दीन्हा उनमादी  
जन-जीवण मे मैल बध्यो है<sup>१</sup>, माथे चडचा सवादी  
मुलक री आ कँडी आजादी

तिक्कडम री तिर जाय सिलावा, भलै लोक पर भीड  
 फूट फिकर सू धक्या गजा रै, बीडा धरै धमीड  
 समझ री सगली स्यात सडादी<sup>१</sup>  
 इलम हुनर री आदत माई, मरजीदान मयादी  
 मुलक री आ बैडी आजादी

मूढ मिनख पिडता नै हानै, कळावत नै भाड  
 लोक कळा रै नेत चरै है, रघवाळा रा माड  
 कउ जद कूब करै करियादी  
 जन री जीवण खड्यौ कठपरै, न्याव करै अपराधी  
 मुलक री आ बैडी आजादी  
 पूत पितर म मच्यौ छिनाळी, चारु दिस बरवादी

## तडकौ तगत तपावण लागी

अमरजोल म बीडा पडग्या  
 जन मारग अधरावण लागी  
 अजर कळप रा पाना शडग्या  
 जन-जीवण भुरझावण लागी  
 तडकौ तगत तपावण लागी

अै रजथानी रिडमल रळग्या  
 जै मतग्यानी साधक मुळग्या  
 बापू रै वळ बुगला पळग्या  
 बोडी बनव वमावण लागी  
 तडकौ तगत तपावण लागी

बो पौरायन पडवा फाई  
 आ जोडायत चडगी धाई  
 सक्कट सैंग टका मू टळग्या  
 साड्यो मरग मिधावण लागी  
 तडकौ तगत तपावण लागी

अँ जन सेवक जोखम जोई  
 बा दळ दुरग दलाली दोई  
 सरम सभाता सुरजण सडग्या  
 आघो अगन उजावण लागी  
 तडको तगत तपावण लागी

औ सतगरु सापा नै पाळै  
 वो चेली पडग्यो विण चाळै  
 छिपिया छतरछिनाळै छळग्या  
 मुगनी सरम सभावण लागी  
 तडको तगत तपावण लागी

कनक चढी कचनिया राजी  
 औ आमण कद आवै बाजी  
 सुपना रो मैमर घट मुळग्यो  
 तडको तगत तपावण लागी  
 जन मारग अधरावण लागी

## अहिंसा बोल अहिंसा बोल

बिकै क्यू मिनखपणी बेमोल अहिंसा बोल अहिंसा बोल  
 पातळी पडग्यो मत रो धोळ, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

परदेसा पिडत री परची, पच सीळ परवाणी  
 पिण घर मे मामूली हुयग्यो गोळ्या जीव गमाणी  
 मिनख री कारतूस भर तोल, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

क्यू निकमा भाईत आज रा, छोरा नै धमकावै  
 दो पीढी औ पाठ पढायो, अब क्यू खोट बतावै  
 मचाई अब क्यू छोरारोळ, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

भणता नै बापू छेड्या, सडका री सख वजायी  
 बयालीस मे तोड फोड, नेताजी नव-जुग लायी  
 जुगा रा वधण नाख्या खोल, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

नवै खून सू वासण लागी, बापूजी री खादी  
दस पीढी रै वळिदाना री, सगळी सुगंध गमादी  
उत्तरग्यो जन-सेवा री झोळ, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

ले बापू री नाव चलावै, गुरगा चोर बाजारी  
घवळ भेख रै घोख पडगी, डूबी जनता सारी  
मुलक री सुधरै किण विध डोळ, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

अवगादचा पर घर रा वेली, जुलम करै करवा दो  
आ जूठण अगरेज उगळग्या, अव यानै चरवा दो  
चलण दो लोक राज मे पोल, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

करसा नै भरमाय वळद से, गुरगा चढग्या गादी  
ओ वळदा री दोस नही माडाणी छाप लगदी  
जमादी घाडविया रै धोल, अहिंसा बोल अहिंसा बोल

बिहार रै बिचारयो आदोलन टाणै, १९५७

## घर मे वडग्या चोर

रुखाळा शेरा मे झखझोर  
मैध मार जन री धन लूटै, घर मे वडग्या चोर

हेत-प्रीत सू हाड-वैर नै मँणत री मन बैरी  
अवल अजीरण, फिरचा भोगना जोखम झिझक घणेरी

सैत मे सूत्या मूड नुबोर

घर मे वडग्या चोर

रुखाळा शेरा मे झखझोर

अनुभव बोल, अमोल वडा रा, लालटेण जीवण री  
खूटी समझ बाधली सावळ, आळम जिद अणवण री

बिगडग्यो आदोलन री दौर

घर मे वडग्या चोर

रुखाळा शेरा मे झखझोर



डाची मिसल डरै डकै मू, जूय जोर भय भागै  
 बध-बध बाता वरै भरम री, भरम चोट कद लागै  
 जमावै जन माथै ठग ठोर  
 घर मे बडग्या चोर  
 रुखाळा झेरा मे झखझोर

बण्णा धरम-धज परमिट पघी, ठेका रा ठग दानी  
 जद पग पग पिडत परचावै, कमगर री नादानी  
 चरावै चरवाहा नै डोर  
 घर मे बडग्या चोर  
 रुखाळा झेरा मे झखझोर

धिक धिक धरती धन वाळा नै देय जवाडा भागै  
 पिण चदो या चोर ठगा सू डकर डावल्या मागै  
 जीवणी जिण मू बधग्यी जोर  
 घर मे बडग्या चोर  
 रुखाळा झेरा मे झखझोर

बुध, सक्कर, सुक्करात, गजाली, लाओ पथ पुराणा  
 भिनख पूजणी लत रा पडग्या, भारकमवाद मे थाणा  
 बध्यो है सूत्रवाद री सोर  
 घर मे बडग्या चोर  
 रुखाळा झेरा मे झखझोर

अक्ल भणाई भिनखी-चारी, अक-अक रै ठेकै  
 घर फूली री फिकर नही, परका नैणा तिल देखै  
 अधारो अह्कार री घोर  
 घर मे बडग्या चोर  
 रुखाळा झेरा मे झखझोर

## आथड़िया सौ आज अछूत

नवै राज मे सडवा लागे  
 ज्या सुपना पर पळया सपूत  
 सूता मो सिधासण चडग्या  
 आथड़िया सौ आज अछूत

वै कूकै परताप वणायौ  
 अै बाधै जैसिघ रै मोड  
 जद आयूणा कमधज कडकै  
 दुरगदास सू कुण लै होड  
 इण जुग रा जशार रळै  
 मुडदी बाता पर घणी मरोड  
 नै ज्या राजस्थान वणायौ  
 वै रखडै ढोरा री जोड  
 कळकळ करै कळा रा कूकर  
 निरभै चरै साड नै सूकर  
 उलझ गयो सब काची सूत  
 आथडिया सो आज अछूत  
 नवै राज मे सडवा लाग्या  
 ज्या सुपना रा पळ्या सपूत

पुळकै पल-पल करै परकमा  
 हाट कचेडी महस मकान  
 अग पर उडदी देम-भगत री  
 परमिट वनवै गरब गुमान  
 वण्या चौधरी नवा खिलाडी  
 मिनखपणै री मरग्यी मान  
 तिक्कडम री तरवारचा तीखी  
 सतवाळा री सडगी स्यान  
 सैध सरम री सीवण उधडी  
 जन री धन गैला री गुदडी  
 लूट रह्या धन धोकळ धूत  
 आथडिया सो आज अछूत  
 नवै राज मे सडवा लाग्या  
 ज्या सपुना पर पळ्या सपूत

रात छुरी पुरखा रै मारी  
 तडकै नगर जिमायो भात  
 धन धोकळ दो बार जीमग्या  
 जन रा रण-रपडा नै लात

पीवारै वारी जो हुकारै  
 सत नै झूठ दिवस नै रात  
 मिनख जूण रा गीध बागला  
 नाचै जद तक भरी परात  
 राखै गाल थपड सू राता  
 पगा हेट धरती कण ताता  
 आखडियोडा करै अणूत  
 आखडिया सो आज अछूत  
 नवै राज मे सडवा लाग्या  
 ज्या सुपना पर पळ्या सपूत

परगट मे निबळा रा बेली  
 भरै सँग सेवा रा साग  
 गाधी कैप जवाहर जाकट  
 डीली कुडती डोढी लाग  
 सत्य अहिंसा चढ्या जीभ पर  
 राज चलावै डीगी डाग  
 बाण्या री थैत्या मे गमगी  
 जनता री रोट्या री माग  
 जन रा सँग सिपाई सूना  
 धुड्या गढ सेवा रा जूना  
 जन-धन लियो दलाला सूत  
 आखडिया सो आज अछूत  
 नवै राज मे सडवा लाग्या  
 ज्या सुपना पर पळ्या सपूत

दादा डर डचोढी मे दुबक्या  
 लल्ला दोडै बिना लगाम  
 बोट दलाली मे धन बरमै  
 जन-सेवा मे नही छदाम  
 मुगरा री ससार बिखरग्यो  
 सिखर चढ्या है नमकहराम  
 लल्ला छाप लिलाड लगावै  
 रात दिवस लल्ला गुण गावै

गुरगा गजरा बमाऊ पूत  
आयडिया सो आज अछूत  
नबै राज मे सडवा लाग्या  
ज्या सुपना पर पळया सपूत

लल्ला बीच बजारा गंगोली  
राज बाज री नवी दुकान  
परिया आप धरण पर उनरी  
त्यागी इद्र सभा अममान  
गुद लल्ला मतमत समझावै  
परिया दै सतिया नै म्यान  
गडो पाड लल्ला जग गावै  
सब महकिन रा मरजीदान  
राग नवी पिण बात पुराणी  
चढै नही उतरपोडो पाणी  
झूटी रै जनवळ जमदून  
आयडिया सो आज अछूत  
नबै राज मे सडवा लाग्या  
ज्या सुपना पर पळया सपूत

पयरा रा बापू नै पूजै  
देरघा घरै समाधी पूल  
उणरो नाव अगाडी बरदै  
जद-बद हुबै छिपाणी भूल  
राज चरै आयूणै चहीनै  
गाधी मारग हुगो फिजूल  
रघडा नै रामण जद मिळनी  
लल्ला ठण्पी करै बबूल  
काका कुडतै नाग रमाया  
धै बाटण रघडा नै धाया  
पिण बद भरै जीवता भूत  
आयडिया सो आज अछूत  
नबै राज मे सडवा लाग्या  
ज्या सुपना पर पळया सपूत

मूता सो सिंघासण चढग्या  
आथडिया सो आज अछूत

१७-३-५६

## निकमा इमरत पीवै वयूं

धन-धोकळ कतरै नै वेंतै  
सारी जनता सीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

धरती खोदै अन-धन काढै  
वीजै पावै निंदणै वाढै  
पण जद वो जन हिळमिळ हालै  
तद लूक सियाळ्या डाढै  
जद नवळ्यो नेता नै वूझै  
लूक सियाळ्या जीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

मुलक-मुलक मिनखा सू मातो  
चाम तळै सब लोई रातो  
स्वामीजी रै सब रण सरखा  
चेला चरै परायो भातो  
जद भोळ्यो भगता नै वूझै  
मुफ्त चरै सो जीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

पाळ रखाळ भणाया सोटै  
भईजी व्याव चढाया कोठै  
वणग्या वाप सवाळा होठा

रहगी सँग जवानी टोटै  
जद भवरची भोजी नै वूझै  
वूझ बूझागड जीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

भीना नैण छिनकता प्याला  
कचन चमकै हाथ सवाळा  
पिण ज्या हाथा घण कूनीजै  
वै दो दिन म आप अटाळा  
जद घण गोविंद घण नै वूझै  
म्हे कूटा सो जीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

उण चईनै सायब रा चाकर  
इण चइलै नेता रा नीकर  
दोना रै मझ जुग जागै है  
भागै चुणै धकावै भाखर  
जद धरती भाटा नै वूझै  
भार यणै सो जीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

उण जुग राज चलाता डडा  
इण जुग राज चनावै झडा  
जन जीवण जाम्या री पुठ तक  
जन रौ धन चरमी मुरतडा  
जद जागण जीवण नै वूझै  
सूता रहे सो जीवै क्यू  
अरट खड्या सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

साठ सयाणा जात वणाई  
जिण दिन सू आजादी आई

सिर दीन्हा सो गिया सैत मे  
जात पनपगी मरी भलाई  
जद घूळची धीगा नै वूझै  
झूठा झागडू जीवै क्यू  
अरट खडचा सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

राज करै खादी-खड वाळा  
ऊपर धवळा मन मे काळा  
करसा रै घर रामा रैहगी  
बळद चोरग्या टोपी वाळा  
जद नाथ्यो खेता नै वूझै  
हळ छोडै सो जीवै क्यू  
अरट खडचा सो तिरसा मरग्या  
निकमा इमरत पीवै क्यू

## आंख्यां तरसण लागी

अँ आख्या तरसण लागी, बै वीर निजर नी आवै  
अँ फूटचा कान अभागी, सीयाळचा कूक मचावै

जद प्यादा पुलिस तलबिया, जरबा सू राज चलाता  
गोरा रा चुटिया चाकर, दिन धाड लूट लिजाता  
जद धरती रै धायल नै, ठाकर पटवारी खाता  
निरभै बेगारा लेता, मिनखा नै डोर बणाता  
उण घोर अधारै जुग मे, ज्या जीवण जोत जगाई  
पिण लल्ला राज करै, क्यू दहा बण्या विरागी  
आ कुण कवि नै समझावै

अँ आख्या तरसण लागी, बै वीर निजर नी आवै

सब उडदी सज पुराणा, कुछ नवी चिलक अलबत है  
है सागै आप लिफाफा, सुथरा पिण खोटा खत है

करणी कथ नै ले डूबी, कहणो करणै री सत है  
 दहा री दो दमडी री, लल्ला कहदै सो सत है  
 इण कळा-कूकणै जुग मे, कूकण री कळा लगाई  
 जनता तौ यू ही रळै है, किण घेड डूबग्या त्यागी  
 चीथ्यौ जीवण कुरळावै  
 अं फूट्या कान अभागी, सीयाळचा कूक मचावै

वै वेड्या पहर पगा मे, हमता घटिया घमवाता  
 वै घाण्या मे जुतिघोडा, आजादी रा सुर गाता  
 बारा माईत लुगाया, टावर भूखा मर जाता  
 वै निरभै खाली हाथा, छात्या पर भाला खाता  
 इण लोकराज रै जुग मे, कय रळता फिरै मिपाई  
 सै वीण्या फळ बिखरै है, वै छिपग्या क्यू निरभागी  
 सै माल मसखरा खावै  
 अं आख्या तरमण लागी, वै सेर निजर नी आवै

जूझारा तणी तपग्या, अभिमान अहम् मे अडगी  
 नेतावा री निवळाई, मोटर वगळा म वडगी  
 सादा मिनखा रै सुख री, सजोई सगवड सडगी  
 रण-रघडा री सुगराई, लल्ला दळ रै चित पडगी  
 इण लफग लवाळी जुग मे, हुडदगी हाट जमाई  
 बोली रा ढोल घुरै है, पिण डकं दुनिया जागी  
 हाथा मू कान दवावै  
 अं फूट्या कान अभागी, सीयाळचा कूक मचावै

जन रा रण-रघड सूना, जन नायक घेरा घिरग्या  
 लचकीला लल्ला लम्बर, सब ओळा-दोळा फिरग्या  
 दुख रा माघ्या नै भूल्या, जाणै पाक्या फळ खिरग्या  
 जनता देखै वा डूबी, नेता जाणै वै तिरग्या  
 इण गोट चिल्लणै जुग म, टोटै रैगी सुगराई  
 जद मिनग्रपणो निमरै है, क्यू मारण पडग्या बागी  
 म्हनै बडो अचभो आवै  
 अं आख्या तरमण लागी, वै सेर निजर नी आवै



परमिट पथी पूजीजै, ठेका रा ठग ठाकर है  
 दरवारचा री मैफल, साचा भिनखा री डर है  
 निरधन रा नायब ईस्वर, धनवाना रा चावर है  
 लल्ला री पाचू धी मे, धौळी टापी सिर पर है  
 इण झूठ झागडू जुग मे, कळदार करै करडाई  
 दिन-दिन पाणी उतरै है, दिन दिन जनता व्है नागो  
 धन-धोवळ धूम वजावै

अँ फूट्या कान अभागी, सीयाळचा कूक मचावै

जुग-जीवण रण-रघडा रै, काधै पर भार धरैला  
 वै नेता नै घेरा सू, काढैला तत भरैला  
 जूझारा री रणजोरी, सँ भिनखा मे उतरैला  
 उडदी उण दिन ओपैली, जनता खुद राज करैली  
 इण अमर अगाडी जुग मे, जन जीवण सी अगडाई  
 अब सरळ भिनख सुयरै है, झट वार चढैला पागी  
 ललना मत खाज रमावै

अँ आख्या चमकण लागी, वै वीर सज्योडा आवै

होती २०११/८ ६ मार्च १९४५

## बूझ-बुझागड चढिया घोड़ी

बूझ बुझागड चढिया घोड़ी, घणौ हगामी हिकमत थोडी

मुलक पगा मे पडचो पताळा, जद बूझागड चाल चलैई  
 परदेसी धन सूट लिजाता, वा जनमत मे बात जमाई  
 हुडदग कर सिर भीत फोडणी, आदत पडगी राड निगाडी  
 बूझ-बुझागड चढिया घोड़ी, घणौ हगामी हिकमत थोडी

कागाई रा पलट मूदडा, सतियाग्रह री फीज वणाई  
 सिर मोदागर कायर बाज्या, तक्ती सू तरवार डराई  
 मुळक-विरक महाभारत लडवा, नाजुक नरम नवेल्या दोडी  
 बूझ-बुझागड चढिया घोड़ी, घणौ हगामी हिकमत थोडी

मोटर चढ़ महला में रमता, गाड़ा भरकागद लिख पढ़ने  
 थोक लड़ाई लीडर जीत्या, बमतरिया रै काधे चढ़ने  
 सिर दीन्हा सो सुपना रैग्या, धनवाळा चित पडगी कीडी  
 बूझ-बुझागड चढ़िया घोड़ी, घणी हगामो हिकमत थोड़ी

आजादी आडत में मिलगी, सोदें सू सिरकार वणाई  
 पैल बची बा कीमत दूणी, निबळा सादा मिनख चुकाई  
 थैली ठावर चढ़चा तिजोरी, जन जीवण री नाड मरोड़ी  
 बूझ-बुझागड चढ़िया घोड़ी, घणी हगामो हिकमत थाड़ी

अगरेजा सू मिली बपीती, राजडड बूझागड हाथा  
 भाहेला नै याद घणी है, जगत भल री जूनी बाता  
 पिण बूझागड बप्पा देवता, उडै अकासा धरती छोड़ी  
 बूझ-बुझागड चढ़िया घोड़ी, घणी हगामो हिकमत थोड़ी

मुणणी व्हेतौ सुणी सयाणा, पल-पल परी जमानौ जावै  
 जीणी व्हे पग धरी न पाछा, जीवै सो जुग साथै छावै  
 ओ जीवण री चोरस्तौ है, जीत मौत अक्खण सू जोड़ी  
 बूझ-बुझागड चढ़िया घोड़ी, घणी हगामो हिकमत थोड़ी

## तौ भायाजी जोर पड़ैला

अवकी वार पकड में आया  
 तौ भायाजी जोर पड़ैला  
 घड़ी-घड़ी गवजी काका नै  
 हेला दिया बात बिगड़ैला

वाप भणायो करण करीरी  
 पिण भायाजी साथै लाया  
 नाजुक नखरा अजब उमीरी  
 नरम हाजमै स्वाद भरोमै  
 गळद आवरा रोट चरघा तौ

औगण व्हेला लत उघडैला  
अवकी वार पक्ड मे आया  
तो भायाजी जोर पडैला

मूठ गाठियो जद ले आया  
काकाजी रै हेज फूटियो<sup>१</sup>  
रोळ रमत मे वेद बणाया  
पिण सानै रोगी मरग्यो तो  
लेणा रा देणा पड जासी  
चाम बचाता स्यान सडैला  
अवकी वार पक्ड मे आया  
तो भायाजी जोर पडैला

जद हुक्मत भाया रै आई  
चकाचूध मे डेळ चूकगी  
बिसरी मैघ तणी मुध आई<sup>२</sup>  
मिनखपणी मोटर मे मरग्यो  
बुरमी पर करडा गुल खिलिया  
दीस गया अ पग उखडैला  
अवकी वार पक्ड मे आया  
तो भायाजी जोर पडैला

धें जाणी नादान धणी है  
ओछी याद करडी बतळावण  
जनता नरम कठोर धणी है  
धें सारा लटका कर लीजो  
पिण आंक्रम उखडयोडी जनता  
पलक मारता नम पकडैला  
अवकी वार पक्ड मे आया  
तो भायाजी जोर पडैला

१ दादा जी रै हेज फूटियो

२ बिसरी न्यात तणी मुध आई

करुड देव है कुब्रद करी मत  
 सिखर कनै है, सबर करी कुछ  
 भाया हाथ कुमोत मरौ मत  
 जन-बल पर नखरा नही चालै  
 घणी समझ मे गुण गळग्या ती  
 पुट्टा पर जन लात जडैला  
 अवकी वार पवड मे आया  
 ती भायाजी जोर पडैला

## रळग्या लडवाळा

नवै खून रे नेताजी री सगळी मैफल रोगी रे  
 हुक्मत मिळता चोरवाजागी चौडै होती रे  
 रळग्या लडवाळा  
 हेर रळग्या लडवाळा, ठेवा रा ठग लिछमी भागी रे  
 रळग्या लडवाळा

नवै खून री नरक नाळ सू, नाचा मिनख निसरग्या रे  
 परमिट पथी वोट मिळचा जद वात विसरग्या रे  
 रहजी जागतडा  
 हेर रहजी जागतडा, औ बळद वापडी भूखा मरग्यो रे  
 रहजी जागतडा

नवै खून मे जन-जीवण भी ऊखरडचा रा बीडा रे  
 दिन-दिन मे सौ रग करै, इसणा गोहीडा रे  
 अळगा ई रहजी  
 हर अळगा ई रहजी, अं खेता रा घर जामी धोडा रे  
 अळगा ई रहजी

वापूजी री निरमळ खादी, छोड झूपडी भागी रे  
 परमिट पथी पैर लिबी जद, वासण नागी रे  
 महला मोज करै

काका रात सिराखे मेली, कूची चुपकै लाला लेली  
कचन बेचण गिया बजारा, कुण छानै-सी कोट कतरियो  
अरे बाप रे ! ओ काई करघो, पुन्न बमाता पाप पसरियो

जद लाला पूरण नै घाटो, तोन घरघो घिस्योडो भाटो  
सै पेढी री साख सडादी, कुण पग पकड काठ ते घरियो  
अरे बाप रे ! ओ काई करघो, पुन्न बमाता पाप पसरियो

लाना कियो चोवटे हाकौ, अबै डोकरा री दिन थाकौ  
पिण काका नै छीक आयगी, ठोकर लागी अजळ ठरियो  
अरे बाप रे ! ओ काई करघो, पुन्न बमाता पाप पसरियो

कुण लाला नै चग चढायो, वारै कठ काळजी आयो  
सीग सबट पोटा कर भाग्यो, घडू कयो साड, चौक मे चरियो  
अरे बाप रे ! ओ काई करघो, पुन्न बमाता पाप पसरियो  
हुचक लालजी करी उतावळ, मुगट पैरता माथो फिरियो

## घणा दौडिया घरै पधारौ

घणा दौडिया घरै पधारै, लाला आनै घोर अधारौ

बाळी उमर हाथ पग पतळा, काची सुध-बुध किरनब कवळा  
गिटग्या रतन जीव सू जामो, सूळ चुभैला मारग अबळा  
न्हाया सो ई पुन्न विचारौ, घणा दौडिया घरै पधारौ

इण रस्तै हाऊ खा जामी, भूतणिया भुरकी भुरकामी  
अगत जूण रा भूत मिलैला, जद धारौ कुण जीव बचासी  
बस निकामी बाता मत मरौ, घणा दौडिया घरै पधारौ

भाया बण सारै दिन रमिया, पुळ परगटिया पुळ आयमिया  
राज कमायौ काज गमायौ जिण छिण लाधा उण छिण गमिया

देर रमकड़ा टमटम लेली, धाप भायला भेंटा मेली  
अब पठाण पीसा नै आमी, रोवण लागे उण रै पैली  
पर-सिर पटकी जोखम सारी, घणा दौडिया घरै पधारी

टावर ही दूल्या मू खेनी, थें क्यू जग रौ झझट झेली  
खूब चरो नै साइ चरावी, दो दिन जीणी लावा ले ली  
चूथ चुका ! बोबा नख मत मारी, घणा दौडिया घरै पधारी

इद्र सभा रा विसरी भटका, अमर जवानी इमरत गटका  
इण मैफल मे निपट निकामा, पाख-बटी परिया रा लटका  
जेवा भरली जलम सुधारी, घणा दौडिया घरै पधारी

पिण लाला बा थाळी बाजै, दादा डोही नोखत गाजै  
म्हाडी लौडा लाल जलमिया, ज्या में जुग रा भाग बिराजै  
अब मत निकमा पून पसारी, घणा दौडिया घरै पधारी

## भूल करी जननायक भारी

भूल करी जननायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी  
गुण समधण निरभै गुणकारी, कागरेम है जाट सभा री

गोध कागना रा भरमाया, नवा नाथ नै खादा लाया  
हळ छटता वरमा रै माथै, अब जात करली अमवारी  
भूल करी जन नायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी

अब चौधरिया हाट सगई, करी विरोडा री भरपाई  
गोध कागना पळै अँठ म, लूटै धन इज्जन जनना री  
भूल करी जन नायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी

अँलवार आठानी खावै, जेळ पडै के रिजव गमावै  
अँवरदं दो त्रोट बाँकरी, वणं गिनियर घोर वजारी  
भूल करी जन नायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी

सिरनावो गांधी-नेहरू री, कागद आयो जात-मर री  
नगरा नै जगळ कर देमा, चर-चर बळण मिटावा सारी  
भूल करी जन नायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी

क्यू लड भिड आजादी लाया, क्यू म्हारा खोळा बढळाया  
पोदा करै घडूँ खोदा, अँठ अरोगी सारी-वारी  
भूल करी जन नायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी

सब जाता नै अँव वणावो, अँव जात री रीत हुदावो  
जो जनता मू टळ नै हालै, उणरी आग बुझण दो सारी  
भूल करी जन नायक भारी, चरै गधेडा बेसर क्यारी

२६ जनवरी १९६५

## रोक रिपियो अँक लेसी

रोक रिपियो अँक लेसी, काम सारी देख लेसी  
सेठ है, धनवान है, घोपार-वाटी मेव लेसी

महात्मा री सीख, करमी अँक रिपिये पर गुजारी  
मूप पेडी सीरिया नै, पूरसी पिरवार सारी  
सत है, सत री धजा है छोड माखण बेक लेसी  
रोक रिपियो अँक लेसी, काम सारी देख लेसी

मोटरा बगळा हवेसी, वाग घर रा त्याग देसी  
कस्ट काया झेलमी, पिरवार बघता भाग देसी  
चतुर नर है, जेव तर है, भगत भिळतौ भेख बेसी  
रोक रिपियो अँक लेसी, काम सारी देख लेसी

सागडी भगवान मिळग्या, आज उरजण भाग जागा  
'यतो वृष्ण, ततो जय' रा जोर सू भव भरम भागा  
वनक चसमै री चिलम चमकाय, मारग नेक लेसी  
रोक रिपियो अँक लेसी, काम सारी देख लेसी

बात सुण औ त्याग मूरत, अणविलोई छाछ पीजै  
मळ-मुसही स्वाद सखरा, साडिया नै साख दीजै  
देख मन री खोट, हसतै होट, मारग छेक लेसी  
रोक रिपियौ अेक लेमी, बाम सारौ देख लेसी

देस भगता री गुळाचा, देख रै दुनिया दिवाणी  
बाज मिकरा ठाण ठाडा, बार छोडै माम खाणी  
सत सेवण मान री मरजाद, मायी टेक लेसी  
रोक रिपियौ अेक लेसी, बाम सारौ देख लेसी

## धवळी टोपी धूळ उड़ाई

सादा मिनखां करी कमाई, धवळी टोपी धूळ उड़ाई  
अगरेजा रौ राज गिरी, पिण गूम-मेठिया हाट जमाई

पहनी वीर सातियो टोपी, जिण नाना मग बार अलोपी  
माया दिया भुनक री खातर, पिण जीवण री जोत जगाई  
झासी री राणी महावाळी, कुवरसिंघ करडौ बगाली  
तन मन धन घरती पर बारपी, सिर मोदै री सडक सजाई  
सादा मिनखा करी कमाई, धवळी टोपी धूळ उड़ाई

आडा मिनख आण पर अडग्या, गुभट मूरमा निबळा पडग्या  
डूब गई मारी मिरदागे, पण सावळ मजतूत बणाई  
चारू दिस अधारी छापी, जद बीडौ बगाल उठापी  
घर घर मे प्रगट्या रण प्रता, हम हम पामी गळै लगाई  
सादा मिनखा करी कमाई, धवळी टोपी धूळ उड़ाई

हलचन गुण जाग्यो पजाबी, गदर पारटी गरदन दाबी  
अगरेजा री ओध्या निसरी, चारू बूट अगन पैनाई  
मन चवदै जरमन जुघ जाग्यो, गोरा रौ गड़ डिंगवा साग्यो  
गूम मेठ रळियार राजबी, अगरेजा री मान बचाई  
सादा मिनखा करी कमाई, धवळी टोपी धूळ उड़ाई



खुदीराम, अरविंद, बिहारी, दल याध्या चाली बवारी  
 दसभगत घाणी मे जुतिपा, पिस जुलमा री नोव हिलादी  
 भगतसिंघ आजाद चेतिया, राजगुरु, असफाक नैतिपा  
 तिल-तिल बट्या मुनक री खातर, कागरेस पिण करी बुराई  
 सादा मिनखा करी बमाई, धवळी टोपी धूळ उडाई

जयप्रकास दल-बल ले धायो, बयाळीस म उधम मचायो  
 बिल मे बडग्या सत सयाणा, जुध री वेळा पूछ दवाई  
 आज राज सता रै हार्थ, दमन चलै बीरा रै भार्थ  
 राजा ठावर सेठ मुसद्दी, बटमारी री राह चलाई  
 सादा मिनखा करी बमाई, धवळी टोपी धूळ उडाई

कागरेस सत मारग मेल्यो, बाण्या री सरणो अब झेल्यो  
 निबळ गया दूजा दल सार्थ, आजादी रा संग सिपाई  
 राज करै बाण्या रा बेली, सूम पुजीजै देवा पैली  
 गांधी टोपी और गरीबा री, मिट चाली संग सगाई  
 सादा मिनखा करी बमाई, धवळी टोपी धूळ उडाई  
 अगरेजा री राज गियो, पिण सूम-नेठिया हाट जमाई

## मत ना दो जनता नै ज्ञासी

बै पड भागा, थें ई जासी, मत ना दो जनता नै ज्ञासी  
 जन-बिराट री पग मत चीथी, नीतर निकमी जीव गमामी

अगरेजा री पैठ पुराणी, लरडी नार पियी मिळ पाणी  
 पिण जद बात समझ मे आई, जाग गई अनता धणिपाणी  
 हिंद तणी पोवारै पडगो, गोरा री पुट पडगो पासो  
 बै पड भागा, थें ई जामो, मत ना दो जनता नै ज्ञासी

ज्यारी जडा पताळा पूगी, पल भर म बंद हुयगी पूगी  
 झटकै जीव छोड दी जागा, बोल पडी जद जनता गूगी

जन रै जागण री तप लागी, तद गोरा री गळची गडासी  
वै पड भागा थें ई जासी, मत ना दो जनता नै ज्ञासी

सैस बरस जूना रजवाडा, जुलम जोर रा जबर अखाडा  
जन-हाकल सू नीव बिसवगी, अपणै आप उलटग्या गाडा  
अब बारा सावत पीवै है, धरण त्याग री बडवी घासी  
वै पड भागा, थें ई जासी, मत ना दो जनता नै ज्ञासी

दळ बाधो, मत दळद कमावो, तत विना क्यू सप घटावो  
जिण जनता विमवास कियो है, उणनै क्यू मन सू बिसरावो  
जनता जिण पुळ भिजर फेरसी, तडकै बिगड जायला रासी  
वै पड भागा, थें ई जासी, मत ना दो जनता नै ज्ञामी

राज करी मुख झूला झूलो, धाका ही मुख सेजा सूली  
गिणती रा थावर बाकी है, क्यू इण बात नै सपनै भूली  
सडो नीव रा मैल घुईला, थाभा डिगिया धूड दब जासी  
वै पड भागा थें ई जासी, मत ना दो जनता नै ज्ञासी

## मुलक रा मचकै मत मोट्यार

मुलक रा मचकै मा मोट्यार, अत मे उयनैली इग्याव  
पडधा बंद पडपची जुग पार, दरप सै डूबैलो दरियाव

दग्यो दरद इव दिन पूटैला, गळिगारं मू जग मठैला  
जन अपणै बळ नै जाणैला, उडती सै अटकाव  
मुलक रा मचकै मत मोट्यार, अत मे उयनैली इग्याव

उगडधाडी जीवन ऊठैला, तिवडम रा ताता तूटैला  
चमकेडा उण दिज छिप जासी दळ हारैला दाल  
मुलक रा मचकै मत मोट्यार, अत मे उयनैली इग्याव

बपट बूड री जडा बटैला, आज चडपा वै बाल हटैला  
दरबारिया रा दिन दब जामी, जन रा मिटमी धाव  
मुलक रा मचकै मत मोट्यार, अत मे उयनैली इग्याव

न्याव निभावै हेज चुकावै<sup>१</sup>, भेळी भुजवळ बघ कटावै<sup>२</sup>  
 सिर चढिये जन रै खाद्यक रा, जद उखडैला पाव  
 मुलक रा मचवै मत मोटघार, अत म उथलैलो इन्याव

## आडावळ रा भोमिया

आडावळ रा भोमिया घर रा गुण मती गमाजौ रे  
 नीव निरोगी राखजौ, घर चुणता इलम जताजौ रे

अणगिणिया जुग पार, हरखता हार, जीत स हठ राखी  
 विपता री भरमार, थका हूकार, हुळस परगट राखी  
 आजादी रै बाग नै, जूझार पसीनो पाजौ रे  
 आडावळ रा भोमिया, घर रा गुण मती गमाजौ रे

सुख दुख नै सम जाण, धिरकता प्राण, निरत मे न्हावै है  
 दाळद देता डाण पुराणी पाण, गीतडा गावै है  
 जुग-जुग जीवन साभियौ, बा राग मती बिसराजौ रे  
 आडावळ रा भोमिया, घर रा गुण मती गमाजौ रे

आपस री तकरार, तीर-तरवार, बटारा नै घरदो  
 पाडौस्या मे प्यार, समझ नै सार, हिया हरिया करदो  
 कारीगर नै पापजौ, हाळघा मे हेत बधाजौ रे  
 आडावळ रा भोमिया, घर रा गुण मती गमाजौ रे

नवजुग रा वरदान, हुनर नै ग्यान, मिलै सो ले लीजौ  
 घर-घर म धन धान, मुलक री मान, बघै सो पथ धीजौ  
 सुख री मारग सीपनै, घर कानी ई वळ जाजौ रे  
 आडावळ रा भोमिया घर रा गुण मती गमाजौ रे

१ साथ सभावै, घन निपझावै

२ वारा सै बघणा कट जावै

लख जोड़चा री साथ, हुनर नै हाथ, मुलकडौ मागै है  
कमतर भरता बाथ, समै नै नाथ, भीतिया भागै है  
रत आयोडी रेत नै, पुरसारथ सू परणाजौ रे  
आडावळ रा भोमिया, घर रा गुण मती गमाजौ रे

हिम्मत सू हुसियार, खरा हकदार, खरै मारग लागो  
दाह नै दुतकार, मैल नै मार, बुराया सू भागो  
मुघ-सूरज रै चानणै, डूगर नै सरग बणाजौ रे  
आडावळ भोमिया, घर रा गुण मती गमाजौ रे

## जिण राजस्थान बणायो

औ दबसी नही दवायो, जिण राजस्थान बणायो

पीयल तणै कटक मे कड़क्यौ, गोरी रा पग दिया उखाड  
सागा री सिनिया मे सभियौ, बाबर लीबी कपट री आड  
औ सादो सिरदार भोम रै, जुग-जुग सीस चढायौ  
औ दबसी नही दवायो, जिण राजस्थान बणायो

पड भाग्यौ जद हार हुमायू, मेरसाह दिल्ली पाई  
सात बरस जाळौर जूझियौ, छळ मू गढी हाथ आई  
इक मूठी भर बाजरडौ म, उण कितरी कटक कटायौ  
औ दबसी नही दवायो, जिण राजस्थान बणायो

चद्रमेन राठीड जूझियौ, राख पूठ पर इण री जोर<sup>१</sup>  
महाराणा प्रतापसिंघ नै, कठण समै कुण दीनी ठौर<sup>२</sup>  
हळदीघाटी मे जिण अपणी, अमली रूप दिखायो  
औ दबसी नही दवायो, जिण राजस्थान बणायो

१ राख पूठ पर जिण री जोर

२ कठण समै दी भीला ठौर

मुगल पातळा जद पड चाट्या, चढचौ मराठा नै अभिमान  
राज राजवी छिपवा ठूका, निवळया पडग्या राज निसाण  
इण खेडा हखवाळा सू, धरती रौ डाण चुकायी  
औ दवसी नही दवायी जिण राजस्थान वणायी

गदर मच्छी सबत् चवदै मे, दिया राजवी गोडा टेक  
अेक रह्यौ आउवौ ठाकर, बमधज धरी लेख पर भेख  
सादा भिनख हाय सिर लीग्या, जगरी जग मचायी  
औ दवसी नही दवायी, जिण राजस्थान वणायी

बुधबळ सू बाण्या रा वेली, दिल्ली गढ रौ दावी नाड  
थैल्या रै झटकै मू छिपनै, आवू ऊपर न्हाकी घाड  
अभिमानी सिरदार+ भूल सू, सूती सेर जगायी  
औ दवसी नही दवायी, जिण राजस्थान वणायी

बिजौळिया पर मच्छी मोरचौ, इगरेजा रौ हिलग्यो पाट  
नवल करी खेडा थारदोली, सिरदारी रौ जमग्यौ ठाट  
आवू पर अभिमान उतरसी औ डिग जासी पायी  
औ दवसी नही दवायी, जिण राजस्थान वणायी

आवू परबन गुजरात मे मूयो डण ठाणें सन् १६४६

## जाग राजस्थान जीवन

जाग राजस्थान जीवन, लोग जोवै बाट थारी  
जाग रे जन वळ पुराणा, इण धरा पर बिखौ भारी

जिण धरा रौ ख्यात स् पैली पुराणा गीत गाया  
क्रोड छप्पन कट मरजा, जादव रह्या इण भोम आया  
ख्यात मे रजपूत, सेख, पठाण, मैणा, भील चमकै  
आज थारी ऊष मू इण भोम माथै कस्ट छाया

१ थैल्या रै वन बर्त पर वै

+सरदार बलनभ भाई पटेल

रुल रह्या सादा मिनख, गिरपच ठावा आण हारी  
जाग रे जन-समझ मूरज, इण धरा पर बिखी भारी  
जाग राजस्थान जीवन, लोग जोवै वाट थारी

गुल गिया मिरदार, मूरज चाद सू सगपग बतार  
सेख और पठाण, पाकिस्तान री अब बिडद भावै  
भील मैणा भून बैठा मूरता रा माज सारा  
सेठ, पिंडत, पच दिल्ली स्थान रा सौदा पडवै  
आज बवि नै साच सू सिणगार माथै भीख प्यारी  
जाग रे जन-मान गौरव, इण धरा पर बिखी भारी  
जाग राजस्थान जीवन, लोग जोवै वाट थारी

धन-धरम ख्याती पुराणी, मोह-स्वारथ गुर बणायो  
मिर दिया सादा मिनख पिण राज नै धन-बल दबायो  
राजबल मद चाख, आगीवाण वणम्मा मस्त हाथी  
मिसरग्या सादा मिनख नै, न्याव माटी मे मिळायो  
बल चढ्यो गुजरात नै, आनू सिखर पर घाड भारी  
जाग रे जन जोर जाघट, इण धरा पर बिखी भारी  
जाग राजस्थान जीवन, लोग जोवै वाट थारी

आज आगीवाण थारा, सँग जन-बल नै मिसरग्या  
राजमद रे मोह मे वै भीख मागण नै मिसरग्या  
चेन सादा मिनख थारी घर बल घर रा दिया सू  
मेठिया री फूक सू सै रुख पीढ्या रा पसरग्या  
आज आवू जा रही, आडावळा री काल बारी  
जाग रे जन-जेज जीवट, इण धरा पर बिखी भारी

मिर चढ्या अणवूझ, जूनी सायबी पर फिरचो पाणी  
ज्यू अळूझ मूत काचो, काम हुयग्यो घूड-धाणी  
लाय लागी चोवटे, सिरपच नै सितरज सेल  
हाय ! घर री फूट सू इण मुलक री रुळगी दिवाळी  
जीवती नरसिध मूतो, खाल गोदडला उतारी  
जाग रे जन बल पराक्रम, इण धरा पर बिखी भारी

## जाग रणवका सिपाई

जाग रणवका सिपाई

आपणी ससार न्यारी, जीवती मन्देस प्यारी  
रुल रह्यो निक्का पगा मे, धूळ आपा रो जमारी  
आज राजस्थान थारी, ग्यान गुण अभिमान मारी  
सिखर मूनी, बेजगा म, गिर छिपावै वण विचारो  
उण घडी मे बैर क्यू वीरा लगाई

जाग रणवका सिपाई

जिण रमायो भील मैणो, मूरमो रजपूत मैणो  
आज उण आडावळा रो, हाय गमग्यो सीस मैणो  
फेर थारो नीद लेणो, ध्यान सू विपरीत बहणो  
छोर ले जीवण तळै रो, छोर मायै बैठ रहणो  
क्यू गमावै सेंग पीडघा रो कमाई

जाग रणवका सिपाई

आज सादै आदमी नै, और अक्कल रो कमी नै  
राख आडा दे दिलासा, जीमग्या जवरा जमी नै  
रघडा रो बेगमी नै, माझिया रो मरदमी नै  
भूल नै देखै तमासा, भूत लाग्यो हाकमी नै  
राज रो कूची दलाला नै दिराई

जाग रणवका सिपाई

बाप नै बेटी छळै है, रुख काटा रा फळै है  
आज दुसमण है गढी मे, घर दिया सू घर बळै है  
मूरता गम मे गळै है, पच मारग सू टळै है  
राज मद रो घट चढी म, पाप रा पूळा पळै है  
भूलग्या सरपच निबळा सू सगाई

जाग रणवका सिपाई

हेत मे हडताळ अडगी, डेस म सुख चाल गडगी  
खूसडा रो खायगी मे, खेत-खड रो खाल कडगी  
समझणा रो साख सडगी, वीरता वेमार पडगी  
लीडरा रो लायकी मे, बाणिया रो बास बडगी  
नायका रो रीत सू हटगी भलाई

जाग रणवका सिपाई

घाब गूटी सत मोवै, पय भूता तत घावै  
साग्र छोटी घाल छत मे, निबळ रो लोई निचोवै  
देख, आडो गिनग्र रोवै, रगत मू धरती भिजोवै  
देस रा अवज्जा समा मे, आज घारी वाट जोवै  
जाग धोरा जीत युध-बळ री लडाई  
जाग रणवका सिपाई

सीस टोपी हाय झोळी, चोर चंदी पूर नोळी  
देव दिन रा चानणा मे, रात राकम रमै होळी  
साधवां री सग टोळी, भीड नै भरमाय भोळी  
राजबळ रा मद घणा में, साधिया नै मार गोळी  
देस भगता मरम मगळी गमाई  
जाग रणवका सिपाई

आज रा सस्तर नवा है, धार मू अवकल सवा है  
सँग मुघ-बुघ सभ रहणी, इण जमाने रो हवा है  
आपरी अवकल गवा है, अर जमाने री रवा है  
जद भर्ये मैदान बहणी, इण जमाने री दवा है  
आज जाग्ये सीम में स्रस्टि समाई  
जाग रणवका सिपाई

आबू परबत गुजरात म मूयो उण टाणै, सन् १६४६

## ऊग रे मरदेस सूरज

ऊग रे मरदेस सूरज, जाग थळ रा धीर थावर  
रे करारा भील मैणा  
सावता रजपूत सैणा  
रे जमी रा जाट गैहणा  
सेख, सीधी लीक वैहणा  
ऊठ, ढाणी घाड पडगी, साड घडूँ स्पान ऊपर  
ऊग रे मरदेस सूरज, जाग थळ रा धीर थावर



रमक रे रण-राय-रगिया, रगत पुझारा ऊर गरवर  
 नर-नुरग रै माल सोई  
 मू, नरा धिरगी भिजोई  
 गिर दिया री धण उजोई  
 दोडना री धाय रोई

गमज, घरमें घातपडगी, घर-बऊगु मिऱगियो घर  
 ऊग रे मरदेस मूरज, जाग थळ रा धीर थावर

चेन सतमत ऊपता गज, उमड मारु मवर गागर  
 बुध वडेरा री भमूडी  
 वणी, सत री फोड बूडी  
 जैर री जड जाय ऊडी  
 लीगटा री फिर हूडी

हुठम, दुगमण दळ चढायी, भोमतिरगी, पूर राप्पर  
 ऊग रे मरदेस मूरज, जाग थळ रा धीर थावर

चमक रे इतिहाग टचरज, भामिया रा वाम भागर  
 जाय आरु मिग्र वाहो  
 आगुवा मू गात आहो  
 राग मत तन नै मवाळो  
 कमर बसनै कर उछाळो

रिडक, हिवडी चाक करले, काळजै पर राग पत्यर  
 ऊग रे मरदेस मूरज, जाग थळ रा धीर थावर

भिमर, धारो मोम घोमै, येत मूता जाग नाहर  
 उबळ जनरग, रगत वनचर  
 वाम लडग्या, बळै डूगर  
 भिडक दळपत भरत मूवर  
 रिडक रे हुसियार हळधर

बरस, घर घर लाय लागी, आडावळा रा नाय जळहर  
 ऊग रे मरदेस मूरज, जाग थळ रा धीर थावर

## हाथ घणा थे दो हथियार

नेहजी रहजी हुसियार, हाथ घणा थे दो हथियार

पैली घर री जनता नाथी, धोखा देय डुवाया साथी  
अब मरण री मन मे आई, आकस देय जगाया हाथी  
अक चाहीजै खडा हजार  
हाथ घणा थे दो हथियार

जो चीणा रण मे मर जासी, वै सब लासा पीछचा खासी  
गोध सियाळचा निरणा रहमी, पटचा हाडका जरख चवासी  
मरमी पीळा मिनख अपार  
हाथ घणा थे दो हथियार

रग-रग लेवें रगत उकाळा, भुज री नाडा करै उठाळा  
इण माओ रा दुम्बरमा नै, भुगत भुगत मन पडग्या छाळा  
जावण दो मत करी अवार  
हाथ घणा थे दो हथियार

लाल चीण री चोट सभाणी, जोत्रन री मरजाद निभाणी  
मै मोटघारी चढी मोरचै, जद उतरै पीछचा री पाणी  
हा हाजर मगळा नग-नार  
हाथ घणा थे दो हथियार

बर चीता मू बाता प्यारी, समझ्या नत मिटगी हित्यारी  
पूठ फोरता तुरत चलादी, पसबाई मे छुरी-कटारी  
अत्र डूधण दो काळी धार  
हाथ घणा थे दो हथियार

मुख मू कहता भाई-भाई, जद हमनै री जुगत जमाई  
लान पढी छिन मे उड जामी, मूड कपट मगळी चतराई  
रावड करगा अत्रे ववार  
हाथ घणा थे दो हथियार

अब आया नेपा मे आगा, दयता पाण पावग्या दागा  
 बटव हिंद री चोट पड़ी जद, पेकिंग रा पड जामी पागा  
 पीछपा पडमी परबत पार  
 हाथ घणा घें दो हथियार

भारत चीन जुड़ रें टांगें, सन् १९६६

## साथै पग भई, आगै पग धर

साथै पग भई, आगै पग धर  
 भरी जवानी, यूकया पाटै, हल रे ये नी हेमाळे पर

हेकड हिडक्या, अगनी छडकै, खाडा गडकै परबत पार  
 भेरु भिटग्या, बाळघा बडकै, रग रग रडकै रगन अगार  
 हल रे हळघर, हन जगळघर, हाथ चहीजै हल रे बळघर  
 साथै पग भई, आगै पग धर

चाकर चीणा, मुग्न मू क्षीणा, वरम वमीणा, पीणा साप  
 चरग्य चधीणा, सतमत हीणा, यारै कुण भाई कुण बाप  
 हल दळ धमण, हळदुग्न भजण, हेमाळै हठ चढघा निसावर  
 साथै पग भई, आगै पग धर

रगत रगीला, तन मन पीळा, गुण मे गीला रगिया मोर  
 जीभ लचीला, बलम नुकीला, असत उकीला, शगडाखोर  
 हलता परता<sup>१</sup>, विम्मा सागरमल<sup>२</sup>, हल रै चुन्नी हाथा मिर धर  
 साथै पग भई, आगै पग धर

इण घर धीणा, कोठा कीणा, न्याव नमीणा, भलो सुभाव  
 अकल अजीणा, पर घर खीणा, तसकर तीणा वरै कुभाव  
 हल रे रिडमल, हल रणमडळ, करै उदगळ मिनख जिनावर  
 साथै पग भाई, आगै पग धर

१ सहीद प्रतापसिंह बाख्ठ

२ जोधपुर राज्य रा सहीद

भगतनिध, असफाक, राजगुरु चोटचा चढचा करे पुकार  
हाडी राणी, निछमी बाई, हजरत वी हुयगी घर नार  
हल रे जन जन, हल रे जन मन, हल रे जोयन गवरी सकर  
साथै पग भई, आगै पग घर

हल जळ थळ, आगै रा रघड, रगता होळी रमं जवान  
हल नाहर आजाद फौज रा, हल नेताजी रा अभिमान  
हल रे तन मन धन जनता रा, सख वजायो वीर जवाहर  
साथै पग भई, आगै पग घर

## कड़कै कटक करारा रा

सीवाडै बाढेत्या भळकै, कड़कै कटक करारा रा  
हाट चावडै धूसा घडकै, भुज फडकै माटधारा रा  
आ घग घग धरती धूजै जद कोट कागरा गुजै  
अ रण ववा हूवार करै, जद जूय चडै जूझारा रा

पोळ पीळिया करे गगोळा, मकर करै मनवारा रा  
सिखर हिमाळै लाय लगादी, फैल करै खुरदारा रा  
अ झूठा हेत झिवाळी धोपै सू धरण दबाली  
अ असुर पूठ पर चोप करी जद, आळस उडग्या मारा रा  
सीवाडै बाढेत्या भळकै वडकै कटक करारा रा

गाठ वधी गुदडी मे रहता, रघा सीर विचारा रा  
संस जुगा री सैणप सडगी, तूरा तार तुमारा रा  
अ पीळा मुरप कसाई घर बैठा मोत बुताई  
अ रग-रग उरजण भीम रमै, घडकै खडक खगारा रा  
सीवाडै बाढेत्या भळकै, वडकै कटक करारा रा

कमरा कम रण सगत्या निसरी, नेह तज्या घरवारा रा  
रेख रेख सू रघड उपग्या, हठ हुळस्या हजदारा रा  
मे तन मन भेंट चडावै जैहिद गुजता गावै  
मुमत चढी सेठां री सैणप, डेर सग्या कळदारा रा  
सीवाडै बाढेत्या भळकै, वडकै कटक करारा रा

उलड आयदघी जन री जोउन, मारग मिलधा वतारा रा  
भणिया अणभणिया, अणगिणिया, असवारा रा  
जुग री जन बल जागै सगत्या उण पैली आगै  
आगै वधती अेव धवै जद, हाजर डोन हजार रा  
सीवाडै बाढेत्या भलकै, बडवै कटक करारा रा

दोनू कविताया भारत चीग जुड रै टागै, मन् १९६२

## जद हांग हिडकती आवै है

लाल धजा री रग चीण में, पीळी पडती जावै है  
लाल फोज री रोग पीळियो, घर जनता नै खावै है  
लेनिन री नाथ लजावै है जद हांग हिडकती आवै है

रग रग में चोज हुलाकू री लोई तातारी है  
धाडबिया रा ढग मदा मू चीणा री मक्कारी है  
मचूरी मरियल भूरखता, पर घर जाळ बिछावै है  
पण घर रा पग उलझावै है जद हांग हिडकती आवै है

मारक्सवाद री माटी दिगडी, माओ री मैपल में  
सीख लिया लटका लेनिन रा हिटलर राज करै मन में  
माओ री चगेज चाल मू, साम्यवाद भुरझावै है  
जुग री जीवन सरमावै है जद हांग हिडकती आवै है

साम्यवाद मू अवसर सरग्यो, लाल रुस हथियार दिया  
हुकमत चढता चढी हेकडी, तातारी रग तयार किया  
आज रुस नै माओ-चाऊ, मारक्सवाद समझावै है  
कोरा गाल वजावै है जद हांग हिडकती आवै है

जद जद चीण करारी दीसै, घर जनता पर भीड पडै  
पीळी ताव चडै हुकमत नै पाडीस्या मू सैत लडै  
पीळी पक्की रग पुराणी, राती रग उडावै है  
जीवन नरक घणावै है जद हांग हिडकती आवै है

घणै मान सू मिनख बणाया, भेळप राखी भूल भरी  
कठ लगाता नैण हस्या, पण हाथ पूठ पर चोट करी  
पूरव मे पढी पर पडिया, दुस्मण सू डर जावै है  
सैणा रा कठ दबावै है जद हाग हिडकती आवै है

नरम बान निबळार्ई समझ्या, छाती चढती आवै है  
धरा चीण म धान नही, पाडौस्या नै धमकावै है  
साबत पोलमपोल घणेरी, पोला डोल बजावै है  
गप्पा रा गोट चलावै है जद हाग हिडकती आवै है

घर जनता रोट्या नै रोवै, लाल फोज नै धी-वाटी  
पूट झूठ नै झूट मौन री, जनता उत्तर रही घाटी  
मीला थमगी, खेत उजडग्या, पर घर फीज चढावै है  
माडाणो मौत बुलावै है जद हाग हिडकती आवै है

भारत चीण नूद रै टाणै, सन् १९६२

## माओ, साओ चौ-यन लाई

जोग जवानी रै तणगल पर  
छोरा छोरभा पूछै घर-घर  
वरण पीळियी राती ग्रापण, हेमाळे हठ लागो कुण  
लात पढी जद भागो कुण  
माओ, साओ, चौ-यन लाई, हिडक चढी जद मौत बुलाई

मुख रग्योडा मटमैला पर  
हिवडे बिग्र, मितरी ग्यू मितर  
हम हवाई पर चढवाळी, कपट भेग्र मे वागो कुण  
बबळी काचो धागो कुण  
माओ, माओ, चौ-यन लाई, अक्ल मडी जद दुग्गध आई

हाथ कटारी, हसी होठ पर  
 इजगर चढग्यो हेम कोट पर  
 इण घरडै मरियल मुरगै नै माड लडावै, पागो कुण  
 किसी सागडी ढागो कुण  
 माओ, साओ, चौ-यन लाई, लोक-बलद अै तीन कसाई

भिडक धडकै साड सडक पर  
 नीत जीम मे हुयगी टक्कर  
 मडक सीगडा धूड उडावै रण सेता सू आगो कुण  
 भरी सभा मे नागो कुण  
 माओ, माआ चौ-यन लाई, पोटा करता करे लडाई

टिरी नही अपणी वाता पर  
 कवण ऊदरा खोदै भाखर  
 मिस्त्री री धवळी चादर पर, जन जोई री दागो कुण  
 फूट्या ढोला ठागो कुण  
 माओ, साओ, चौ-यन लाई, पूरव खड री वात गमाई

भारत चीण जुद्ध रे टागै, सन् १९६२

## सुणजै रे चौ-यन लाई

सुणजै रे चौ-यन लाई, असिया मे बात गमाई वे  
 पचमील री बेल कटाई, थारी अैडी नुगराई वे

हिन्दी-चीणी पास-पडोसी सदावत रा भाई  
 मौ पीढी मे कदै न आपस मे तलवार चलाई  
 हे थू ई पैली पूठ छुरी पधराई वे  
 हे हाथ छुरी, होठा पर भाई भाई वे

हे सी जगती री ख्यात बतावै कदै न करी चलाई  
 हे पाडोमी मू प्रीत पाळणी मा रे दूध मिखाई  
 हे नेह निराळा हिन्दी लोग लुगाई वे  
 हे भिनख जात मू पाळै सीळ-सगाई वे

अब कितरा ई मीठा बोली बिगडी नही वर्णली  
पीढी-पीढी चाऊ रै धोखै री बात भर्णली  
हे बात बदल नै रसना री साख घटाई वे  
हे हिन्दी जन रै मन में पडो खटाई वे

हे अब था पर विमवास नही रत्ती भर ई पिंडत नै  
जूना सेंग करार सुटम्पा फाड बगावो खत नै  
हे लोक-सनेही पुळ नै तोड बगाई वे  
हे सारै जुग में दृयगी लोक हसाई वे

भारत कीण जुद्ध रै टाण, सन १९६२

## फोड़ छालौ, मार नस्तर

ऊग रे मरुदेस सूरज, जाग थळ रा धीर थावर  
रे करारा भील मैणा  
सावता रजपूत सैणा  
रे जमी रा जाट गैहणा  
सेख, सीधी लीक बैहणा  
सभळ, डाणी धाड पडगी, सायिया मू मिळगियो घर  
ऊग रे मरुदेस सूरज, जाग थळ रा धीर थावर

ऊठ रे इतिहास इचरज, भोमिया रा वाम भाखर  
राख मन तन में सवाळी  
धाम रैफल पेंक भाली  
दरद सू दगधं हिमाळी  
पोन बरणी कुळै छाली  
हिङ्क, दुरजण डाण मांगे, सै चुकाई, आज औसर  
ऊग रे मरुदेस सूरज, जाग थळ रा धीर थावर



उपण, हलदी घाट री रज, हुलस छप्पन भाखरा नर  
 नर-तुरग रे खाल लोई  
 मू नरा धिरती भिजोई  
 सिर दिया जद धण उजोई  
 दौडग्या री धाय रोई  
 बडव, उण धर पीज बडगी, लूण पाणी नै मुरग वर  
 ऊग रे मग्देम मूरज, जाग थळ रा धीर धावर

चेत, सतमत ऊषता गज, जूझ मारु, सवर गागर  
 जैर री जड जाय ऊडी  
 पच छाई चोट भूडी  
 न्याव सत री फोड बूडी  
 गादिया री फिर डूडी  
 गरजती सुणलै हिमाळी, फोड छाली, मार नस्तर  
 ऊग रे मग्देम मूरज, जाग थळ रा धीर धावर

भारत चीन जुड़ रे टाणें, मन् १९६२

## क्यू जनम्यी इण देस

हूवा

रे कवि कठण कलाम रा, क्यू जनम्यी इण देस  
 जीणी व्हे ती शेन सै, पिडद गावणी भस

इण धरती में अक्लौ, धू क्यू करै कडाण  
 जद जन-नायक झेलिया, ठग-बिदिया रा ठाण

कळावत नै कोयडा, दरवारचा नै दाम  
 मोल मिळै वै भिनय है, कविया री के काम

बिदिया हुयगी बावळी, ठोठ ठगा रे ठाव  
 अधभणिया नै अवादमी, अणभणिया री नाव

अणभणिया री आलमी, अणघड हुवा उमीर  
अधभणिया ऊतारसी, सरमत हदी चीर

लोक कळा लूटीजगी, जाचक पहरची शोळ  
विकै घडाघड काचरा, मिणका मोत्या मोल

लखै नही कुछ लोवडी, समझै सो सिरकार  
जवराई री जीत है, लोक-कळा री हार

## इण जुग रा इकवार

बूवा

रण धूसा रजयान रा, वै जूना इक्वार  
इण जुग आडा पसरग्या, लोभ किया लाचार

रगत राळ नै राखता, बलम बह्ये री बाण  
डूम दलावी मे दवी, इक्वारा री आण

जन-मन ज्यानै जाणती, जुग-जीवण पतवार  
पूछ वध्या गोडा घिसै, विग्यापण री सार

इक्वारा रै आगणै, नकटा बाजै नेव  
अकल अडाणी रावळै, टुकडा टुळगी टेक

रळै राज मे रोवता, दर-दर देखै दान  
डर दळ-दळ मे डूवगी, सपादक री र्यान

खोटी खबरा नित घडै, निमग करै बोपार  
आप कही ज्यू छापदै, देखै दम बज्जदार

## महाराजा रा सोरठा

पुरग्या वचन प्रमाण, मिळण मोद सू मन मढ्यो  
परतख पडी पिछाण, पूछ-परख पारस तणी

पारम प्रबळ प्रवास, परम लोह कचन करै  
कठण पूगणी पास, अपणै वळ सिरकै नही

विरतव बिना बलाम, गरज घणी, विरखा नही  
विणरै हाथ लगाम, कमधज कुळ केहर तणी

दीमण दिल दरियाव, मनचारा मोटी घणी  
दातारी रौ दाव, दान विहूणी तडफडै

पलक वधावै हाथ, पल मे पाछो खाचलै  
वा मूरा रौ साथ, सुपनै ई देणी बुरी

पल देखावै दात, पल मे मूडी फेर लै  
वा पुरसा रौ पात, सुपनै ई मत वैठजौ

विणनै करा सिलाम, प्रणवीरा रीती धरा  
कमधज तणा कलाम, भार बिना उडता फिरै

निपट नही परतीत, रे कवि भोळा बावळा  
राजबिया रौ रीत, वात करै पाछा फिरै

## काका संग भतीज

डूबा

काकी केहर काज रौ, गायक गुणी गभीर  
भूमण भणै भतीज मे, सुवरण सुगंध समीर

पगल्ये प्रथम पिछाण मे, पुळकै परगट प्रीत  
जुग जुग जग मे जिगमिगै, जुगल जोड रौ जीत

धग धग धूजै ध्रुस्तता, धूरत धरदै धीज  
दुरजण डरपै देखता, काका सग भतीज

औ सगत री सेवरी, बी रगत री राव  
पूरण पनपी प्रीतडी, पगत पडता पाव

चार दिसा मे चानणी, चद्रभाण री चाह  
रगत म रळियावणी, रूप राम री राह

### सोरठा

काका कठण क्वाण, भरवो भेस भतीज री  
चद्रभाण री काण, नेगम राखी रूपसी

हाट घोवटै गाव, हरखै निरख भतीज नै  
काकोसा री नाव सूरज ज्यू दिव दिव करै

## नवै नेता नै

### सोरठा

जन पद करू प्रणाम, पद पाच्या उण पूत नै  
जन जुग तणी लगाम, जिण मुख झेली रग है

### डूवा

वै चावै उण पथ मू, जावै सो पत खोय  
हसनै कहदो माथिया, जिण पुळ जाणौ होय

खोरिया खडबड करै, सैणप डूबी सोय<sup>१</sup>  
लोव पथ मे लाज रा, लिया लूगडा धोय<sup>२</sup>

थाणै चावर चिडविटै, लाव-लाज री हाण<sup>३</sup>  
कुण राखैला कवरजी,<sup>४</sup> लोव राज री बाण

१ सैणप रह्यो रोय । २ भर्य खोवै लाज रा, दिया लूगडा धोय

३ लाज कुरख री हाण । ४ कुण राखैला साधिया । कुण राखैला साधजी

ऊँची पद, डीगा बधी, औसर घणी अमोल  
चढग्या लाख छवाम है, चढण-बघण री तोल

इज्जत है इन्याव री, म्वारथ री सनमान  
खलिपारी है राज मे, आछा री अपमान

तिवडम तानै तावडी, बिबै परायो माल  
सीयाळघा रै मीर मे, नकटा हुयग्या न्याल

तिवडम करलै मो तिरै, भिनखपणी भर जाय  
गीध कागला गाय लै, गुर मायर मिड जाय

पैठ पराई पोळ मे, आधा करै उछाळ  
पीढघा करसी पागळी, दळ-थळ तणा दलाल

नाहर नथग्या नोट सू, उडै अवासा ऊठ  
जच्चा शोखै राव नै, साढघा साधै सूठ

भाता भणगा भोज मे, काम करै कवाळ  
घनवाळा री धूद मे, धन होमै कगाल

## हेत पचीसी

### सोरठा

जोयलै आख्या खोल, जन मन राजस्थान रा  
गजब गुळाचा गोळ, नतावा रै न्यात री

आपस रा अपराध, निसरै पिण बिसरै नही  
जनता तणी विसाद, गादी चढता कुण गिणै

पगा पडै सो 'पास', समता सू सगपण नही  
बडै हुकम रा दास, जन नायक रै चित चढघा

अणचाही औलाद, साथीड़ा मे कस कठै  
'घणी खमा' री स्वाद, डाढ लग्यो छटै नही

दरवारचा रा दाम, इण जुग मे चोखा बटै  
 हिवडै हेत हराम, रण रघडा रै रग सू  
 लोक तणी विसवात, सिर दे सच्यो सूरमा  
 तिकडम करमी नास, सत मत समदा डूबसी  
 सतमत हटग्यो जोर, मिर गादचा मूनी पडी  
 चवडै चढप्या चोर, जन नायक रै जोर सू  
 रण रघडा री साथ, पगै हालता थोड री  
 आछा अलग अनाथ, तखत मिळचा, डोफा डफर  
 ज्या खाधा पग राय, सिर नायक सिखरा चढचा  
 पाक गई जद साख, ठोकर दे अळगा करी  
 रिमवत हदौ राज, पूजा परमिट पय री  
 ठेका रा ठग आज, चदै चढचा चुणाव मे  
 मोल मिळै मरजाद, छळवळ रा भाटा तिरै  
 डाढा लग्यो सवाद, मुफ्त माल री चाट री  
 गादी तणी गुमान, भरम भूत सो सिर चढघी  
 जनमत हदौ मान, सिखर चढचाडा क्यू करै

### डूवा

मुणनै तो समझै नही, समझै तो टळ जाय  
 मुण समझण रा साग मे, मुळकै नै बळ जाय  
 धाडैती घरमातमा, मूरख चतुर मुजाण  
 नेताजी रै नेह री, नाडी कियो मिनान  
 गोटी, लाठी, हथकडी, कूड वागट री राज'  
 बापू थारै मुलक री, लाठी लूटै लाज

त्याग बतावै बाणिषा, सता हाथ बद्ध  
हाथा सिर भाटा चुण्या, जन नायक रौ चूक<sup>१</sup>

काकौजी नै कूटिया, घर सू दिया नसाय  
मुणसा घर मे लगन रौ, बिना बुलावै जाय

जद कहता इण राज रा, रखवाळा मे खोट  
लोटपोट रौ चोट सू, हुयग्या सग निघोट

पिरसू कहता देवता, बाल बताता चोर  
पल मे पानी पलटग्यो, चोर हुवा सिरमोर

जूनी वहिया बाळ दी, विसरचा सेंग बमूर  
हुलमुलिया रौ डील मे, जन रौ गळचौ गहर

होठा हस निकमा करो, हेत प्रीत रा खेल  
कठै गज रै काज रौ, भिनखपणै सू मेळ

आज लडावो ठाकरा, धाडेत्या रा लाड  
क्यू जनता रै नाव सू, मुफत मचाई राड

थें लडभिड भेळा हुवा, जनता भूली चेन  
किणनै समझै देवता, अर किणनै कै धाडेत

राड बधै जद रावजी, तेडै सकल जहान  
मती करै जद मेळ रौ, जनमत जहर समान

धाडेली धरमातमा, कियो सातमी सीर  
घर रा घर मे सलटग्या, परमेसर नै पीर

## मिनख-मिनख सू मेळ

दूवा

उतराखड मे आवती, सेहरा रही अनेक  
हूण यवन हवती अरब आर्य हुवा सब अर

जुग-जुग भेली भारती, सौ रग हुग्या अक  
जात जनमता डूबगी, मिनखपणै री टेक

जात-यात रै जुलम सू खाद्ये चढगी छूत  
टुकडा हुग्या मुलक रा, बैर बिखरग्या पूत

निबळी पडगी भारती, हाय हाय नै खाय  
जात-यात री जामकी, दीन्हौ घर सिळगाय

आर्य मुलक री हाजमी, मध जुग हुवौ खराब  
इस्लामी आया जदै, उतर गई सब आब

जुगा जुगा सू रळ रह्यौ, रगत रगत मे भेळ  
इणजुगवरलो चावमू, मिनख मिनख मे मेळ

सब अडचण अळगी वरी, तजौ फूट रा सेल  
हरख निरख हिवडे धरी, मिनख मिनख सू मेळ

## सोख रा दूवा

हिळमिळ हलता सैण स, जग मिळगी भरपूर  
मिनखिल मुण जन जाणमी, बोरा वरै फिनूर

सोख हगाई लोक मे, पिया त्रोध छळळद  
भरवा रै इग्याव नै, गहता यधै गुगध



माफ करै सो मिनख है, भिडकै सो ई ध्राव  
बदली लेणी भावना, नीच मिनख री नाव

घर आता हसती मिळै, मुधरी मिळै जवान  
जिण घर नारी सुलखणी, वो घर सुरग समान

किरियावर नै बिसरजौ, भूलौ मत उपकार  
भइसा री आसीस है, नित दूणी मुख प्यार

अगन पुसप री पाखडी, काठ तणी सिर सूळ  
राख करैली काठ नै, बणता-बणता फूल

आ उस्तादी उलझगी, अवकल अडी अबोल  
अबै अखाडी उलटसी, ऊबड-खावड ओळ

सत भणता अटकै नही, कडवा कवित्त बणाय  
जन कवि पन पटकै नही, हठ चढ़ता बट जाय

## सहीद प्रतापसिंघ बारहठ रा मरसिया

### सोरठा

रजपूता रै काज, सिर जूझार प्रतापसी  
राणै पायी राज, मोभा सारी जात मे

माथो देय स्वराज, लीन्ही अजमेरी पते  
इणरो हुवौ अवाज, मेठी मिठायौ भोग मे

दोय हुवा परताप, ऋडै राजस्थान मे  
उणग खवै घाप, इणरा रख्यो रोळ मे

### डूवा

अकबर दुसमण देस री, देस भगत परताप  
किमै देस री बात है, को बुळ बारठ आप

राड सचाई मान म्, राणा री रण भेस  
वितरा बटग्या बबरडा, जात बची के देस

पूज बडेरा आपणा, दुरगा नै परताप  
आन बचाई आपरी, रजपूती री छाप

## व्यास जी रा मरसिया'

इण दिन तारी तूटियो, इण दिन झूबी नाव  
बरस धीतग्यो लहम मे, रगत न रकियो घाव

दुख मे कदै न राखियो, आगळ भर अळगाव  
अत ममै बसू आतरो, भायड । भूल बताव

सकट साथै झेलिया, साथ मनाई जीत  
जम मू सकट झेलता, कठं बिमरग्यो प्रीत

लेम न लक्खण देम मे, भेस बिगाड्यो भाव  
लोव गमायो काळजौ, दगौ जीतग्यो दाव

पण जनकवि उस्ताद नै, इण दिन इतरी आस  
सरग न ओपै अकली, जुग जन-नायक व्यास

राम निसरग्यो देम री, भेस करै है राज  
घरती री धायल गियो, अव जीणी के काज

इण दिन तो ई पीड रा, आमू बहग्या आथ  
कह जनकवि इण जगत मे, अत्र रहगौ के साथ

१ १४ मार्च सन् १९६३ मे लोक नायक श्री जयनारायण व्यास री मुरगवास । सन् १९६५ अक्टूबर २६ नै उस्ताद री मुरगवास ।

## सैतानसी रा सोरठा

रुडो राजस्थान, हिवडो हिन्दुस्तान री  
जिण जायो सैतान, वीर मुलक आजाद री

पाट-भगत पतयान, रजपूती जुग-जुग रही  
जनता तणी जवान, प्रथम भिड सैतानसी

जुगजुग रा सिरदार, सिर पाया जुगधरम रा  
जनता री जूझार, सिर मूरो सैतानसी

चरण चढाई भोम, रजपूता इण मुलक रै  
हेमाळ मिर होम, गाख भरी सैतानसी

जुग पैली सिरदार खामद धन धरती तणा  
फरजद पीरेदार, इण पुळ मे सैतानसी

जुगजुग सू सिरदार, धरतीपत व्है जूझिया  
जनसेवक जूझार, अमर हुबी सैतानसी

मोटो भारत देम, क्रोड चवाळी मिनख री  
भारत भरवो भेस, सिरनायक सैतानसी

चद्रमेण परताप, खाप धरम रा सूरमा  
लोक राज री छाप, रगत रगी सैतानसी

भाटी भड वळवान, सावत जुग रा मूरमा  
हिन्दी फौज जवान, सिर मेजर सैतानसी

## त्यूंहार

### दूबा

#### निजला अेकादसी

घर मू गोरचा नोसरी, सज सौळें सिणगार  
हीडा मू हरखावणी, निजळा तणी तिवार

#### राखडी पूनम

पिचरग फूदी मू जडघा, चार मूत रा ताग  
वैनड वाघी राखडी, बीरं झेल्यो भार

#### रांगोली

मगळ पुळ मगळीक मन, सज्यो सवारचो द्वार  
रांगोळी रै रग मे, आवण री मनवार

#### गिणगोर

सजी-धजी नै गोरडचा, गीतडला पर जोर  
सरवर हाली चाव मू, मोस घडी गिणगोर

#### भाई बीज

कू कू भरता आगळी, सागर गियो भरीज  
वैन सजायो थाळ नै, आई भाई बीज

#### दीवाली

दीवाळी दिवदिब करै, रांगोळी रगदार  
लिछमी री पूजा करै, घर लिछमी घर नार

#### बछ बारस

हाडी मोग्यो गूगरी, जीवत हुवी निदान  
बछ बारस नै यू मिळथो, भोळपण वरदान

## बडी तीज

हिलमिल पूजै नीरडी, गावै मगळाचार  
बडी तीज रै मोद मे, सजी सवागण नार

## मैदी

हिलमिल हाया हूळसी, वाता मे मनवार  
आ मैदी रग राचणी, जद जीवण रगदार

## उस्तादां री आण · कुडळियां

उडती वाता आपरी, मुणली इतरा मास<sup>१</sup>  
अवै उखडगी भायला, न्याव मिळण री आस  
न्याव मिळण री आस, नेह मू रही न बाकी  
भीड-पीड री भेटप, विटळचै सत मू थाकी  
उस्तादा री आण, क्रिपा कोथळियै राखी  
बद करो परचार, करो तो साची भाखी

आधी उमर सिघाविया, घात पडी जद वाप<sup>२</sup>  
नुगराई उण सू करी, दै कद खासी घाप  
वै कद खासी घाप, साप मू भमम हुबेला  
वधतौ-वधतौ पाप, घडे री कोर छुबेला  
उस्तादा री आण, दगै री डाम अटळ है  
जुग जाग्यौ के मिळ जासी, करणी री फळ है

गलती की, धोडी दियो, मत चूकै असवार  
बाबोजी नै तारिया, अब काकै नै तार  
अब काकै नै तार, बाटदै कुणवौ सारी  
सदावत सू मरदा री नुगराई नारी  
उस्तादा री आण, मार दै सेग वडेरा  
धू अजीत<sup>३</sup> सू आगै वध, जन राज वछेरा

१ मुणली चवदै मास । २ चोट खावने वाप ३ अजीतमिष राठोड री भान जवो  
दुरगादाम धीकी जेडा मारैत रै मागै नुगराणी करयो ।

नैडी भीता निखरिया, आखर लीजौ बाच  
धूवाडै नै चोरती, बा निक्कली है आच  
बा निक्कली है आच, बायरी चढ़ाव पर है  
सिखर चढ़घोडा सुणी, लाख रौ धारी घर है  
उस्तादा रौ आण, मागणी व्हे तो मागौ  
चिणगारी सू लाख-भवन उड जामी आगौ

पण फौलादी सारसा, जनकवि हृदा प्राण  
जोर पडै ज्यू पग जमै, सघरसा रौ बाण  
सघरसा रौ बाण, खुमामद बरी न पाई  
अवै आखरी मजल करू क्यू मूड पराई  
उस्तादा रौ आण, गिया ठावर नै राजा  
अव जासी ठग राज सुणीजै कवि नै बाजा

सघरसा रै न्यावडै, पकी ठोकरी लोह  
हक पर लडता सूर नै, माटी रौ के मोह  
माटी रौ के मोह, करी सासत नुगराई  
लडता-लडता पडै, जीतसी अत लडाई  
उस्तादा रौ आण, चढ़ेला जम रौ घाटी  
बिख बीडा नै मार, सडक पर पडसी माटी

म्याता बाता आपरी राखँ अलग अवोग  
पण बाता रै अत मे फाग रैवैला फोग  
फोग रैवैला फोग, जोग है मारकेस रौ  
अत डूबसी आप घात करै जो देस रौ  
उस्तादा रौ आण, बुवद सू वधै रोग है  
डूम-दलाली डूबसी, बस औ अवोग है

आजादी रौ आयग्यौ, अणचीह्यौ बरदान  
साबळ कटता भोद मे, जनता चूकी ध्यान  
जनता चूकी ध्यान, गधेडा धान खायग्या  
जन समझ्यौ भगवान, हाथ मे बान आयग्या  
उस्तादा रौ आण, पेट पर पडी दुलत्ती  
गादी मिळता, गुण ग्यान रौ बटगौ पत्ती

इण खाडी रा बापजी, लियो अमरफळ खाय  
 डोकर हुयग्या डोकरा, पडपोता परणाय  
 पडपोता परणाय, घरा पण भवरचा बाजै  
 धन हुकमत पर बावो, कूची लिया बिराजै  
 उस्तादा री आण, कुटव औ अमर जोत है  
 जठै जीवणी नरक, स्वयोडी उमर मोत है

सगळा मरग्या भायला, भीडू दिया खपाय  
 आख भीच नै खोवग्या, घोळै लेता जाय  
 खाल्लै लेता जाय, जिका परमेसर मानै  
 चवडै माळा फेर, भरै धन फरजत छानै  
 उस्तादा री आण, कडूवै कचरी बासै  
 पण बावोजी अट कूचिया बसता खासै

हाथ पगा मे कस नही, सगळा खिरग्या दात  
 मूड हिलै पण डोकरा, पूरी करै न पात  
 पूरी करै न पात, भात री पोत पडै है  
 पूत बुझावै जोत, गोत सू दाव लडै है  
 उस्तादा री आण, अगम आभी पड जासी  
 डाकर रहता पूत, चढया सैणप सड जासी

घर सायब री सायबी, जन सेवा री नाव  
 सोदै विकमी सायबी, चढग्या फूटचा ठाव  
 चढग्या फूटचा ठाव, नाव री कियो नगारी  
 कूट-कूट नै चूट चूट नै बरग्या घटकारी  
 उस्तादा री आण, गधा री किम्मत जागो  
 बिना हिलाया कान, पूठ पर हुकमत आगो

नेहरू रहग्यो अकली, मरग्या सै दिगपाळ  
 सारै बचग्या भूखणा, वे गिडक के स्याळ  
 वे गिडक के स्याळ, देस री डाण चरै है  
 मँणत भूखै पेट, सेठिया पूठ भरै है  
 उस्तादा री आण चीचडा चिपग्या गादी  
 धन हुकमत रै लोभ, बपूता स्यान गमादी

भान-भात री बानगी, भात-भान री आठ  
मोळें घोडा जोनिया, आठ दिमा मे वाट  
आठ दिमा मे वाट, चलावै चावव सोळें  
चवघा मसपरा हाव वरै, हांळें भई होळें  
उस्तादा री आण, निवामा तुरग हवालै  
आठ दिमा मे खेंखी रय, तिल भरवद हालै

रुई राजस्मान में, भात मिळी उगणीस  
बागद मार्ये अेक है, हिवडा मे अइतीस  
हिवडा मे अइतीस, अेक री सिरैगच्छ है  
नार्वै-नार्वै गच्छ गोठिया, मगरमच्छ है  
उस्तादा री आण, पाप री नाव तिरै है  
राज-राज मे अेक, सेन री आण फिरै है

रोत-भात री रायती, बागी खाटी छाछ  
धरम दूग री धाघळी, कुवध-कोप रा राछ  
कुवध-कोप रा राछ, जुलम रा जवरा सस्तर  
गवळ माड रा सीग, निवळ री नस रा नस्तर  
उस्तादा री आण, वरारा सू मव वापै  
मावै मारै सान, तिका पग पिडत चापै

ओछी हाडी पाव री, ऊर दियो अधसेर  
आच लागता फूटगी, धान राख री ढेर  
धान राख री ढेर, उछळग्यो पाणी तातो  
जिण अग लागी छट, दूखणी हुयग्यो रातो  
उस्तादा री आण, निमग्मी दूत-दलाली  
बळी मूड पर खाज बतार्ई, दाश देवाली

निवळा पडग्या काळ सू, नाहर रा नख दात  
भिडव गया सै भायसा, सेंग बिबरणी पात  
सेग बिबरणी पात, तात लारै सै काची  
जण-जण भरी जमात, भसूडघा जररी माची  
उस्तादा री आण, भसूडा बदळी खोळी  
जनता री जै बोल, घुमै नै हेरै न्योळी



डूम दलाली कूटियो, साच धरम री ढोल'  
 कूकण लाग़ा बाग़ला, जनता री जै बोल  
 जनता री जै बोल, मुलक नै लूटण लाग़ा  
 खळसू गुळ ले मोल, तोल नै देता बाग़ा  
 उस्तादा री आण, लोभ नै बठै साज है  
 कूड बपट इण जन हुकमत रा साज-बाज है

अेक साग़डी ओपती, मॅग़ निक्कामी पात  
 हाजर सग़ळा हूकरै, ओटो हुवा निरात  
 आटो हुवा निरात, आम्ह नै हाथ छळै है  
 समझै नहीं छदाम, अडब रा आब बळै है  
 उस्तादा री आण, पडघा दस बीस हाथ है  
 सग़ळा नै मग़ळा समझावै अेक माथ है

सोदै सत सजायग़्या, आजादी री हाट  
 ब्याज-त्रिणज रा ग़दडा, माल ग़िया नै चाट  
 माल ग़िया सै चाट खाल जनता री सङ़गी  
 भाडै मिळग़्या देसभगत, गोटी चित पङ़गी  
 उस्तादा री आण, बिक्का कोडघा में मोनी  
 नेताई री नाच, पराई पैरै धोती

भगत बटाई आग़ली, ग़िया चार दिन जेळ  
 नेहरू री जै बोलता, पिसन पाग़्या छैल  
 पिसन पाग़्या छैल, खेल में खाय मलीदा  
 फेर कमालै कपडा सीता, काढ कसीदा  
 उस्तादा री आण, देख भगती री मंडल  
 रोळ रमत में मुजरामल री जमगी मैफल

मैत ग़िया जो रण चड़घा, भारत रा रणवीर  
 सेठ कवर री छप गई, इक्बारा तसबीर  
 इक्बारा तसबीर, छप गई बात क़िया मू  
 मोल मिळै तरवार तोप, सग़ळी रिपिया मू  
 उस्तादा री आण, मरै माझी अण रोया  
 रिपिया दे दस-बीस, पाप सेठा सब धोया

ऊची अचकन, टोपली, मूथण चूडीदार  
ठप्पी खादी घाप री, कोतल घोडा त्यार  
कोतल घोडा त्यार, ठाठ मे ठोठ ठीकरा  
नवै राज मे नवा निबळिया साग भीख रा  
उस्तादा री आण, सज्या है ठूठ निकामा  
जठै गळै गुळ-खाड, उठै मिळ जासी साम्हा

डूम दलाली मौज में, मत रै घर सताप  
चोर चीकणै राज मे, खाय छिनाळी घाप  
खाय छिनाली घाप, पाप री नाव तिरै है  
सुध नै लागी खाप,<sup>१</sup> रोवती राड फिरै है  
उस्तादा री आण, नाप नै नाल कठै है  
कीडा रै दरवार, मिनघ री मोन घटै है

आडावळ मू उतरिया, बचकानी बढ भात  
आ बैठा अणजाण मे, बडपचा री पात  
बडपचा री पात, आत म पडचा अळूझा  
घरचा जेव मे जीभ, करै गादी री पूजा  
उस्तादा री आण, ठाण मे भरचा खोपरा  
निसग चरै अणजाण, काकरा करै कोप रा

कागरेम रै काळजै, बसै बैतिया देव  
दि'ली मे सजीविया, जैपुर मे हरदेव  
जैपुर म हरदेव, टेव रा टावर दोसै  
लोक न मानै पाव, भलाई दस मण पीसै  
उस्तादा री आण, पीमनै करै चापडौ  
छतर सिधासण थका, पातमा वर्ण कापडी

'मुजरौ मा' री मैफला, नवा नवावी ठाठ  
गज नाहर रा जोर सू, स्याळ सवाई लाट  
स्याळ मवाई लाट, हाट रा सीरी फोडै  
इण उण रा नख दात, चरै दो पगता जोडै  
उस्तादा री आण, चिळव है टिनोपाल री  
नाहर पलटचा घाल, छटीवा जोग स्याळ री

नख सू मिख नाटक भरघा, खरा फाटकै बाज  
 निजर चोर, नुगरा, मुघर, नग पाला पुखराज  
 नग पोला पुखराज, सराफै बटै न टक्को  
 साई मे ई साह करै कद सोदौ पक्को  
 उस्तादा री आण, पितळणौ अजब चामडौ  
 जद कद आसी ढाळ, गमासी फेर गामडौ

टिनोपाल सू टोपली, धुप-धुप हुई सफेद  
 धवळ भेख मे दन गया, गुप-चुप काळा भेद  
 गुपचुप काळा भेद, छेद जन रै कोठारा  
 नफाखोर री नाव, दळद दळ री सिरकारा  
 उस्तादा री आण, हुई सब री बरवादी  
 परमिट ठेका पय, पैहरली जद मे खादी

सैंग धडा रा धाडवी, जितरा जोडीदार  
 कागरेस री छाप मू, चढग्या सात सवार  
 चढग्या सात सवार, सवा री मारग न्यारी  
 जन रै हित री नाव आपरी स्वारथ सारी  
 उस्तादा री आण, जीभ इतने कबळी है  
 वापू री जस बेच, तखत पर चरै छळी है

वापूजी रा लाडला, बच बिगाडचौ देम  
 तिकडम तोडा विक रह्यौ, वापूजी रौ भेग  
 वापूजी रौ भेस, कोम अळगा सू वासै  
 खोवरिया री 'रेस', अँठ गिडकडा ग्रासै  
 उस्तादा री आण, आज कविराज भाड है  
 कविता सेता चरै, रुखाळा तणा मांड है

वापू सिर री सेवरी, नेहरू कचन सूत  
 लारै रळणी पीडिया, निपज्या पूत-कपूत  
 निपज्या पूत-कपूत दाम पर दूत-दलाली  
 डाणत विकणी मोल-तोल, सै देग्या ताळी  
 उस्तादा री आण, डाण अणजाण भरै है  
 धवळ भेख री काण, कपूता पाण मरै है

सरगा सत सिधायग्या, सडगी सगळी ओळ  
 चेला हदी चामणी, निमरी पतळी घोळ  
 निसरी पतळी घोळ, झोळ मू लोक छळ है  
 सेवा रै मिस जन-छाती पर मूग दळ है  
 उस्तादा री आण, जाणता हुवा अजाण्या  
 कोड्या त्रिक्या पूत, जूत फटकारै वाण्या

सता रा सळ नीमरघा, बापू करग्या काम  
 हुक्मत हिलता हुय गियो, हव मू हेत हराम  
 हव मू हेत हराम, निवामा नाव कमावै  
 ज्या खाधा पग मैल चढ्या, वै धक्का खावै  
 उस्तादा री आण, दगै रा दाम पटै है  
 बापूजी सू लोक तणी विसवास हटै है

बापूजी थें मर मिया, धिन धिन बारा भाग  
 दो दिन ओरू जीवता, डाकण जाती लाग  
 डाकण जाती लाग, त्याग री स्यान बिगडती  
 हुक्मत हदी दाग, लाग मताई मिडती  
 उस्तादा री आण, आज मै जन ऊपर हौ  
 दो दिन वेग मिधाया, इणी सू आज अमर हौ

बापू थें तो पूचग्या, सरगा पल्ला झाड  
 लारै फमगी लोक री, नाग फाम मे नाड  
 नाग फास मे नाड, नाग चादर मे पाळ्या  
 ज्यानै समझ्या सर, निमरग्या सेंग सियाळ्या  
 उस्तादा री आण, निपूती भिनख सभागी  
 झाड पूत के काम, लगावै चादर दागी

वडै बाप रा डीकरा, दो कोडी री साख  
 बापूजी रै नाव पर, पोत रह्या छै राख  
 पोत रह्या छै राख, धूतारा घरली खादी  
 तक्ली री पतवार, धूड म नाव चलादी  
 उस्तादा री आण, धरी घोडा पर लादी  
 खचरा सिर पग मैल गधेडा चढग्या गादी

आजादी रै जग मे, करी मुलक सू घात  
अधबिच मे छिटकायम्या, जनता तणी जमात  
जनता तणी जमात, रात रा माफी मागी  
सैंग विटाळण फोज, मुलक री सोगन भागी  
उस्तादा री आण, दगौ अव खाय धाप है  
कागरम मे आज, इसा ठग आपताप है

मुख पर राखें अक्ता, मन मे राखें रीस  
अक चुणीजै हेत मू, दगौ चढै उगणीस  
दगौ चढै उगणीस, सयाणा टोकर खाई  
गळै लगाता लफग लाट, करग्यौ चुतराई  
उस्तादा री आण, करा बिण भान मुधारी  
हाथ-हाथ नै खाय, अजब है भाईचारी

अक पुराणी मूदडी, ओढण बाळा सात  
खोदा घालै सीगडा, राली समझ कनात  
राली समझ कनात, घात मे गिडक ताकै  
ऊपर नीचै आमपास, पग माथा झार्क  
उस्तादा री आण, बासग्यौ सडघौ अथाणौ  
मूदड बढै न मूत, कित्ता ई खेंचौ ताणौ

राजबिया री अक्ता, पडदै री चितराम  
पडदै पाछै लोक री, चूथीजै है चाम  
चूथीजै है चाम, रगत घूसै चमजूवा  
कोडा बणग्यौ काम, मुलक रा माझी भूवा  
उस्तादा री आण बासग्यौ मोंग अथाणौ  
दो टुकडा नै मात पेट भर चावै खाणौ

तबली टेरा मूरमा, कूका करणी फोज  
इण उण री जै बोलता, कूट लिबी कन्नीज  
कूट लिबी कन्नीज, दिक्का टुकडैल आगला  
सठ हुवा सिरमोड, हजूरी गीध कागला  
उस्तादा री आण, चोज मे चढग्या गादी  
लखपतिया रै लाभ, करै जन री बरबादी

चरखी चढ्यो मोरघै, जीभ लगायी जोर  
हाका सू ई जीतग्या, बागा रणथभोर  
बागा रणथभोर, जम्होडी गादी मिळगी  
रुसी जरमन रगत दियो, जिण मू छड हिनगी  
उस्तादा री आण, जई तव नी टर्रावै  
सडधै सूत नै तरवारा सू तेज बतावै

वरणी-मरणी कूकता, धिनडा कियो बछाप  
बोधाडघा घर आयगी, हुक्मत चरखा छाप  
हुक्मत चरखा छाप, दिवस नै रात बतावै  
जन रै घर सताप, धापनै धूरत खावै  
उस्तादा री आण, पाण पडपच चडो है  
ढोर चरै पक्वान, लोक रै थाळ कढी है

रघुवाळा रा साडिया, जनता हूदो खेत  
जड मू चरग्या घाम नै, अब चाटै है रेत  
अब चाटै है रेत, लई है तिणका माथै  
वो आवै है काळ, फूँला सगळा साथै  
उस्तादा री आण, मिळैना नही ठिकानी  
जनता जागत पाण, ठगी री धुडसी धाणी

हुक्मत चुगग्या कागला, जन री बाजै राज  
पोट पूठ परलोक रै, माथै ऊपर ताज  
माथै ऊपर ताज, लाज लुच्चा लूटै है  
नौकर-चाकर राज-धणी री सिर कूटै है  
उस्तादा री आण, जिसी पुळ पूठ हिलामी  
माथै ऊगा सींग, सिमाळधा रा खिर जासी

दो बगळा, दो मोटरा, ठाट प्राट तरनीव  
हुवा मिनिस्टर जीभ मू, इतरा थका गरीब  
इतरा थका गरीब, चलै है चोर बजारी  
भाई भेदा चरै, साख जनता री सारी  
उस्तादा री आण, निसरमाई री हृद है  
गजब गरीबी अजब, हुक्मत री पदपद है

इमरत बरमै आख सू, होठा माथै हेट  
 रात पड़ी बे सूट लै, पाडौमी री खेन  
 पाडौमी री सेा, चेन नै दिन रा हानै  
 तिल भर करै न काम, मेंत जम माल कमानै  
 उस्तादा री आण, चार दिन हूकमत करनै  
 तब मिलता ई सगै बाप री जेय बतर लै

नुगराई नित मू रह्यो, राज-धरम री राछ  
 राजस्थानी म्यात नै बाच सकै ती बाच  
 बाच सकै ती बाच, खपाई मै भायेला  
 मामता री पथ, ममाणै पाई हेला  
 उस्तादा री आण, घान जद गादी कग्नी  
 दो माथी के भार लोयडा लादी भरली

मोठा राजा मारिया, वापू चदरमैण  
 गादी लेता घान मू नाव न भीज्या नैण  
 नाव न भीज्या नैण, म्यात सागै दुसराई  
 मरण ममै पण लैर न छोडी पूत-कसाई  
 उस्तादा री आण, अई पण गैन न छोडी  
 दाग मित्रावण नाव, बेचबा पकडी आडी

नेता नोटिम कादियो, ढोल डिंदोरी फेर  
 चोपड़ माथै तेडिया, मभा-मच रा मेर  
 सभा-मच रा सेर, ढेर भर लेकचर झाई  
 इण-उण री जै बोल, गळा चदै नै फाई  
 उस्तादा री आण, तमागो हुबो बिखरग्या  
 जमा खरच मै त्यार, सितर आक प्रिसरग्या

कहदै चदो भागता, सँग मुनक री लाभ  
 मोन माडई सेलडी, मुफ्त मिल्योडी डाम  
 मुफ्त मिल्योडी डाम, भाव मे लागे मस्ती  
 खातै मडघो गुनाव, हजारै री गुनदस्तो  
 उस्तादा री आग, बचत नेता री हक है  
 चदै री बलदार, भगतजी तणी रिजक है

हुकमत बिचनै बरग री, धन री बल महाराज  
 बोट नोट रै बस पड्यौ, सेठ सुधारै काज  
 सेठ सुधारै काज, याज जिग रै मिर आवै  
 पैली करै उधार, सौ गुणौ लोग चुकावै  
 उस्तादा री आण, वणै निरधन 'अमेलै'  
 मो मे अक सगाय, मेठजी सट्टा खेलै

अरथ अनूणी घोसणा, लाधा चवडा बोल  
 भाडै आया भायला, बूटै फूट्या डोल  
 बूटै फूट्या डोल, अळूझी फेर अळूझै  
 बावू लडै चुणाव, मेठ रा साङ्ग्या जूझै  
 उस्तादा री आण, नोट री चमत्कार है  
 इण चुनाव नै उस्तादा री निमस्कार है

गोठ करै है गीधडा, बोटो तणी तिवार  
 कूड-कपट रा नैतरा, रामन सेंग उधार  
 रासन सेंग उधार, बरज ले दिखणा देवै  
 घाड चढ्यौ ब्योपार, अक रा हजार लेवै  
 उस्तादा री आण, रायती जात-पात री  
 काठ-बटी री घाण, लोक सू घणौ आतरी

नेहरू री जै बोलता, खादी री सिणगार  
 तबली लेली हाथ मे, देसभगत है त्यार  
 देसभगत है त्यार, पावली दिवी पराया  
 नोट उडावै सेठ, भगतजी बोट कमाया  
 उस्तादा री आण, गाठ मे पड्यौ घाटी  
 सेठा रा मद भाग, भगतजी निसरघा भाटी

चदो दियो चुणाव मे, खटमल लाटै लाद  
 जन-लोई रा सबडका, लेवै कर-कर स्वाद  
 लेवै कर-कर स्वाद, याद मे मसका मारै  
 घर बैठा परमिट ठेका रा काज सवारै  
 उस्तादा री आण, आण दो बोट-तिवारी  
 चदो दे जन री छाती पर करा सवारी



कूडी भरियो पाखली, जळ सू भरी पखाल  
तूई मे कुछ लाल है, लोक राज री चाल  
लोक राज री चाल, पडै जळ तिरै पाखली  
कचरी गादी चडै, ओढलै बोट-भाखली  
उस्तादा री आण, खाखली गळ जावैला  
सूर सुखामी नीर, लाल ऊपर आवैना

लोक राज मे धर-धणी, जनता री सिरताज  
गोडा घसता सीखमी, कीकर करणौ राज  
कीकर करणौ राज, लाज लाठा सूर रखणी  
घर मे माया फोड, लखैला इमरत-चखणी  
उस्तादा री आण, वडैला घर मे दगा  
जद तक खासी माल, लवाळी चोर लफगा

तिक्कम तोलै ताकटो, गरब दोवडा तोल  
मोटा रै भर ताकटी, छोटा रै रख पोल  
छोटा रै रख पोल, मोल रा मितर न्यारा  
लाठा नै दो भार, निवळ नै हळका भारा  
उस्तादा री आण, नाक री राज अजब है  
भरघं बजारा लूट, साज रा काज गजब है

कुदरत करमी मसखरी, गजा नै दे ताज  
ताज पेरिया बापडा, कीकर खिणमी खाज  
कीकर खिणसी खाज, ताज री दाक्ष करारी  
पीड चहामी खोज, सीझमी जनता सारी  
उस्तादा री आण, ताज नै छाज खिणन दो  
विखरै जितरै गजा री, लोई विखरण दो

गरड बाज मै टाळिया, कठ लगाया बाग  
मळ री काळम डाकली, छळ-भावण रा झाग  
छळ-भावण रा झाग, बाग नुगराई खेली  
नेह दियो जद पूठ, छुरी जननायक झेली  
उस्तादा री आण, अमगळ कियो बाग री  
चवडै देता बाग, धुप कद पाप माप री

माझी इण मरुदेस रा, मगळा मरचा निपूत  
पाग बाधली कागला, गीध वण्या है दूत  
गीध वण्या है दूत, निजर लोया पर राखै  
मरची मास मिळ जाय, उठै ई डेरा न्हाखै  
उस्तादा री आण, कागली मैफल सारी  
दुरगधा रा दास, सडादी तव जनता री

जनता हदै वाग री, माळी भागी बाड  
चौकीदारी चूकगी, गिडक घुसग्या ग्वाळ  
गिडक घुसग्या ग्वाळ, हाडका घर म जोवै  
चूल्है पर मळ न्हाख, तिखडै चढनै रोवै  
उस्तादा री आण, खडाखड करै ठीकरा  
देख हमै ससार, सत रा लडै डीकरा

रीवा गढ मे निपजिया, दूधा वरणा मेर  
हडै राजस्थान मे, कुदरत करी न देर  
कुदरत करी न देर, धवळ कर दियो कागली  
काव-काव कर बीठा मू, भर दियो डागळी  
उस्तादा री आण, गोठिया हम वतावै  
पण कुवधा री वाण, वापडी बठै लुकावै

मुख गोरी मन सावळी, नखराळा नटराज  
शेर खावता नेमिया, वननायक वनराज  
वननायक वनराज, निजर आता ई गादी  
तुरत-फुरत नाहर री, पूठा छुरी चनादी  
उस्तादा री आण, वजावै काग छाजळी  
मेढ पोतिया फिरै, चार दिन हस बाजली

हियो फूटग्यो हस री, गळै पालियो नाग  
जन रा नायक शेर मे, गोद पाळियो काग  
गोद पाळियो काग, मीर है नाग-काग री  
कूड-वपट म् घूड माजनी, कियो बाग री  
उस्तादा री आण, हम पर विपत नाग री  
नायक वणया करै, उतावळ काग पाग री

परम प्यार सू पोछिया, मेग मिछाया दाव  
ऊपर चढता नीसरचा, बपट कोढ रा घाव  
बपट कोढ रा घाव, साव सङ्ग्यो मत सेता  
पल भर बिना पडाव, नाव नरकासर सेता  
उस्तादा री आण, अवल नै झेर आयगी  
हुकमत हदी छूत-सखणी पूत घायगी

जन-लोई री जूट मे, जन हुकमत री सीर  
दूत, दलाली वाणिजा, जन री घाय सरीर  
जन री घाय सरीर, भेळ दो धूड धान मे  
अफसर भीच्या नैण, रिजक री भणक कान मे  
उस्तादा री आण, हाकभी विणनै कैवै  
टाग अडावै तो चुगाथ मे धन कुण देवै

नवी खुल्यो है मैकमी मेटण भ्रस्टाचार  
मोटा मगर बचावता, छोटा मारण चार  
छोटा मारण चार, मार पडसी निबळा पर  
नेता अफसर निमग, चलामी छुरी गळा पर  
उस्तादा री आण, मोज मोटा माणै है  
नवी मैकमी धडै लोग री बळ जाणै है

बडी वैन री नणद रै देवर री दामाद  
हुवी मिनिस्टर ल्होडकी, सगपण री मरजाद  
सगपण री मरजाद, बेलिया जैपर हाली  
हाकम बणवा हुकदारा नै मार हकाली  
उस्तादा री आण, नौकरी करी राज मे  
निबळा रा हुक मार, नोटडा भरौ छाज मे

खाता-खाता खोपरा, पाडा गिया अघाय  
नीली चारो रोवता, टसका करता घाय  
टसका करता घाय, मिनख तरसै टुकडा नै  
रुळवै राज मे रो न सकै, निबळा दुखडा नै  
उस्तादा री आण, अवै धरती धूजैला  
सोक जागता ठग ठाकर रा पग सूजैला

अगरेजा रा लाडला, अपसर आई सी एस  
होली करता मुनक री, निरमै करता अँग  
निरमै करता अँग, चलाता जन पर गोली  
जुगा-जुगा तक घर जनता री छाती छोली  
उस्तादा री आण, आज ई वण्था सेवरा  
नवी हाकमी नै कोडायत करै नवरा

झगड़ै झगड़ै बापजी दो दळ री दरबार  
बाबूजी निरपक्स है, दोनू दळ सू प्यार  
दोनू दळ सू प्यार, पेसगी मिली बराबर  
जीत हुवै के हार, मलीदा बाबू रै घर  
उस्तादा री आण, हार नै ओगी करदै  
बाबूजी री नेग, जीत बाळो दळ घर दै

भेळ करै है बाणिया, जीवण हुवो अनाथ  
त्यारी कर दी नाम री, हुकमत हाथोहाथ  
हुकमत हाथोहाथ, घिरत मे तल मिळावै  
रोक करै तो अपसर नै ओटी धमकावै  
उस्तादा री आण, फिरै ठग लिया टोकरी  
बडा लोग रै निजर करै धन-धान छोकरी

नदिया बहती दूध री, माखण हुती उछाळ  
उण घरती रा घायला, खावै तेल उवाळ  
खावै तेल उवाळ, बाणिया घिरत बनावै  
हाईड्रोजन री भेळ करै नै जहर जमावै  
उस्तादा री आण, मुनक री माणस भाळी  
कपट किराणी तेल भेळ री कियो गयोळी

तेन बाढियो सेठजी, घागी पूर कपाम  
धीरत नै रोगी बँबै, बनस्पति रा दाम  
बनस्पति रा दास, जहर इमरत कर बेचै  
जन-तन री कर नाम, रोग देवै घन खेचै  
उस्तादा री आण, डोन द्वागार बनावै  
अँ पर्दे रा दाग, घाम नै घिरत बनावै

पूज बडेरा आपणा, बे चारण कविराज  
 धीरा तणै बखाण मे, कविता करी सुकाज  
 कविता करी सुकाज, हालता रण म आगै  
 इण जुग रा कविराज, ढोल सुणता घर भागै  
 उस्तादा री आण, बखाणै अस हुक्मत रा  
 कीडा कुरब धघार, बाकरा करद पत रा

रे कवि मत गा बावळा, सिंगर चढधा है काग  
 काव-काव री कूक मे, कुण सुणसी आ राग  
 कुण सुणसी आ राग, जीभ सू झाड अगारा  
 पनपाया बिख-झाड, राख बै करद साग  
 उस्तादा री आण, खाल बाणी री ताळी  
 मिटै अधारै घोर, लोक नै मिळै उजाळी

रे कवि अब जीवै मती, कविता कुरब गमाय  
 घर कीडा री सायबी, घर बाळा नै खाय  
 घर बाळा नै खाय पानणै पूत पराया  
 पडपची पतवार, पकड पीडै पोचाया  
 उस्तादा री आण, खाबरघा साड धडूकै  
 माथै चढिया राड-भाड, गिडवा ज्यू बूकै

रे कवि अब जीवै मती कविता कुजस वमाय  
 भली डुबोयो देस नै, बिख रा रुख लगाय  
 बिख रा रुख लगाय, बाघरै मौत भरी है  
 कीडा तखत चढाय, राग नै राग करी है  
 उस्तादा री आण, मोद रै कोड उघडग्यो  
 मिनखणै री मान, मवाली गड मे मडग्यो

पैली बिकती छोरिया, आज विकै है पूत  
 खरच भणार् भीख नै, दडबड दौडै दूत  
 दडबड दौडै दूत, मिळै कोई घनदाता  
 रूप रग नै कुण देखै, कळदार वमाता  
 उस्तादा री आण, दलाली लेययो बाटो  
 सोनै सू सिणगार, मँसगी छाती भाटो

समता जुग में चाहीजै, सौ हाथा म काम  
जिण घर ठाली देविया, उठै कस्ट री घाम  
उठै कस्ट री घाम, दाम मुलक रा बाबू सेवै  
दस मूडा दो हाथ, भरण पैरण कुण सेवै  
उस्तादा री आण, पढै वो ए मे छोरी  
लगन दलान्धा फिरै गुणा री भरनै बोरी

गोडा घसता सीखमी, जनता करणी राज  
नवी हाक्मी हाथ मे, मिर फोडण री साज  
मिर फोडण री साज, निक्काळै बैर पुराणा  
धोडा दिन इन्याव, ठगी रा रहसी थाणा  
उस्तादा री आण, समझ मिर फूटचा आसी  
धीरै धीरा पचायत सवरी बण जासी

बाबूजी री डीकरी, पढण गई कालेज  
कपडा पँरै ऊजळा, पढण लिखण म तेज  
पढण लिखण म तेज, चढी जेवन री दैली  
प्रेम तणी पाग्ल करी, परणीग्या पैली  
उस्तादा री आण, ग्यान रा गुण अपार है  
नवी भागसी पथ, छोकरी समझदार है

भला घरा री डीकरी, पास बियो कालेज  
युनिवरसिटी पूगता, तेजण हुयगी तेज  
तेजण हुयगी तेज, जोमिया लगन मिळावै  
नवी नार पण उण, आधै मारण कद जावै  
उस्तादा री आण, पढी आजाद हवा म  
क्यू झाकै दुरगधा देती सडो हवा मे

दिन रा जावै डीकरी, सज-धज नै कालेज  
घर मे आता डीकरी, मूध बतावै हेज  
मूध बतावै हज, करै लगना री वाता  
अतै - ऊई पतिवरता रा गुण ममझाता  
उस्तादा री आण, कठै जुग चाल पिछाणी  
नवै पथ मे घाल, सिखावै हलण पुराणी

सुपरडट री लाडली, हुयगी वी अे पास  
उण सू नानो धीवडी, बस लारै दो क्लास  
बस लारै दो कलाम, डोकरी करै उतावळ  
उडणी सीखण मैल, घालणी चावै साकळ  
उस्तादा री आण, अजब गत अेलवार री  
करी भगाई हाट लगन रै रोजगार री

करी सगाई बापजी छोरी हुई जवान  
अेभै पडगी सेंस मे, अेंसीसी कप्तान  
अेंमीसी कप्तान, चाद तक उडणी चावै  
डाकर डोफा परणावण री दवा बतावै  
उस्तादा री आण, छोकरी वाजव नटणी  
बराबरी रै जुग री, परघम हुडी पटणी

जूनी सीवड उधडणी, जुग जोवन आजाद  
नर-नारी रै नेहू नै, नवी मिळी मरजाद  
नवी मिळी मरजाद, जात के नर के नारी  
पडी पुराणी पोपापुर री पोथ्यां सारी  
उस्तादा री आण, चाख नै करै सगाई  
ओठा बधणा पैर, वणै कद गाय पराई

कपडा पैरै छोरिया, जुग-जुग म जुगभात  
जुगा जबानी जोय नै, डोकर पीसै दात  
डोकर पीसै दात, पुराण पथ रा पडा  
करता आया बधतै पथ रै पथ अफडा  
उस्तादा री आण, सेक्स नै सब क्यू मारै  
जोवन रै बरदान, रूप नै क्यू न सवारै

हुलै बीजळी चाल सू, इण जुग मे विग्यान  
कूटणीट नै क्यू करी, मैला री मैमान  
मैला री मैमान, सेक्स रै बधण पडसी  
बा अणु जुग मे बधी, चदरमा कीकर उडसी  
उस्तादा री आण, मेक्स तो आप धरम है  
भगत लगाई इण मारग हसियार परम है

रूप मवारें तो रडै, अग वस तो राड  
होठ नखा पर रम करे तो डोकर मारै घाड  
डोकर मारै घाड, करै भाखर खस-खस री<sup>१</sup>  
माय पडै पण बात किया टीवौ अपजम री<sup>२</sup>  
उस्तादा री आण, घूघटै रखणी चावै  
नवी हवाईजहाज बळदिया जोत हलावै

जुग जोवन जीवण तणी, खेल खुलै मैदान  
डिंगता ई देखै सुणै, ओड नैण नै कान  
ओड नैण नै बान, सुणै सगळा रग देखै  
पाप पुराणा करै, लिखावै विण रै लेखै  
उस्तादा री आण, लाज घर रा ई ले लै  
सुमरा, देवर, जेठ, अघारै अटी खलै

परण्यौ पूत पधारग्यौ, कोप कियो भगवान  
घर रा घर म गाठ लै, विधवा हुई जवान  
विधवा हुई जवान, जेठ देवर नै सुसरो  
ओसर आता पाण, अक सू आगै दुसरो  
उस्तादा री आण, पढघोडी छोरी चूकै  
पडदै पळतौ पाप, घरमघज वण नै कूकै

गज भर लावौ घूघटौ, ओड छिपावै पाप  
पडदा वाली डघोडिया, सवटै सगळा साप  
सवटै सगळा साप, साध घामण वे गोला  
बहू, धीवडी, भैण करै घर माय गवोळा  
उस्तादा री आण, लडै मूजर सू ल्होडी  
मास-बहू मे सीर, बछैरी रै सग घोडी

१ करै मूजर राई री

२ हम रमै तो नाँव बमावै हरवाई री



आगै आई बामणी, जोवन मे भरपूर  
साजन चढ़ग्या चाकरी, डघोड़ी डूबी हूर  
डघोड़ी डूबी हूर, मूर कद दवै दबायौ  
पकड़ै गिडक सूर, जनानी डघोड़ी आयौ  
उस्तादा री आण, कार जोवन भागै है  
घर आना गिट जाय, जवानी भख भागै है

मगर पच्चीसा डावड़ी, चवदै बरसा नार  
माईता परणा दिया, घनडा रै तकरार  
घनडा रै तकरार, जप्था दो-नीन घरम मे  
जोवन हुबौ करार, फिटकड़ी पड़गी रम मे  
उस्तादा री आण, जवानी टोटै रहगी  
बामण तणी बडाण, पोतडा धोता बहगी

अस्पताळ री पोळ रै, माग्ही नगी बनार  
बाबूजी साइकिल खडै, साथै तीन सवार  
साथै तीन सवार, डोकरी हुई लुगाई  
बरस बीसमी चार, जप्था नै पाण गमाई  
उस्तादा री आण, चढ़या दो हेन्डल साथै  
थैली सीम्या मन, नियोड़ी घरणी साथै

समाजवादी देस म, सब रै हाथ बचाण  
आभै उड़ती बामणी, कद बाचै रामाण  
कद बाचै रामाण, कमाडर डाक्टर सीता  
कद बाचै मिस्त्री, साबित्री जम री गीता  
उस्तादा री आण, अरथ के बराबरी री  
नर-नारी दो जात, मेळ मन मे उतरी री

पतिव्रत स्त्रीव्रत सीरखा, ताकडली रा पाट  
बाढ मूतणै भिनख री मरवण जासी न्हाट  
मरवण जासी न्हाट, ठाठ मू घर कर लेसी  
जनम-जनम रा बधणा नै अळगा घर देसी  
उस्तादा री आण, धुपैला दो कर भेळा  
हुँल हुवा गैला, पति परमेसर भटकैला

नेह बिना नर नाग री सावत टिकै न साथ  
जुग जाग्यो के तूटसी, धरम-भरम री नाथ  
धरम-भरम री नाथ, सेवणी सरग-नरक रौ  
पड भागैला देख, ताजणी नवै तरक रौ  
उस्तादा री आण, मिनख वणसी नारायण  
नारी जुग री जोत, नवी लिखसी सीतायण

सावित्री नै जानकी, गधारी नै धोक  
कुती, धिमणा, मुरसती विण री मानी रोक  
किण री मानी रोक, बीर सुत जण्यो कवारी  
पाच किया भरतार, वाप री सेज सवारी  
उस्तादा री आण, काळ री चाल प्रवळ है  
बेल वधण री भूख, कूख रौ डाण अटळ है

आत्म रैती डावडो, सब री करती टैल  
आता रैता मोकळा, विण री ऊगी केळ  
विण री ऊगी केळ, बेल मे मूरज लागी  
पूत बघ्यो परचड, गोत रौ लगै न थागी  
उस्तादा री आण, पढण जद आत्म आयो  
'मा नारी है' आ मुणनै गरू वेद भणायो

पैहरायो नै बाळडी, सतिया री मुध भेम  
जाणै बळता पूतळी, नारी हुयगी नेम  
नारी हुयगी नेस, देस नै घमड घणी है  
जाणै जीती नार, बाळणी मिनख पणी है  
उस्तादा री आण काटद्या मोह जाळ नै  
सता करा दम-धीम, लुगाया मरघा बाळ नै

मझधारा मे विगडगी, पारासर री नीत  
मछवण री पत पाडली, धुडी धरम री भीत  
धुडी धरम री भीत, प्रीत सू पूत रमायौ  
वेद व्यास रै पाट, ठाट सू नाव कमायौ  
उस्तादा री आण, कवारी पोथी पढगी  
भीमम त्यागी राज, पाट पर मछवण चढगी

घर नै धोवै रात-दिन, मळ बिखरघी घर द्वार  
जमा नही पग धरण नै, मै ग्वाडी मे गार  
सै ग्वाडी मे गार, बारणै तारत वासै  
घर-धोवण मळ पूम, गळी री सोभा ग्रामै  
उम्तादा री आण, गिनानी मत अछूता  
नरक नाळ मे ठाण, ताण नै खूटी सूता

चूरु हदी चासणी, चटक चीवणी चाल  
भरम चोवटै भेटिया, गुडणा गुर-घटाळ  
गुडणा गुर-घटाळ, ढाळता चानै पाणी  
सीमै मे रग माल, बतावै मद अणछाणी  
उस्तादा री आण, वात मे आखर जोडै  
नाव जागमी जोन, अधारी चादर ओढै

गादी तकिया ऊजळा, मजी सजाई हाट  
नखरा सोखै नित नवा, नित रा बदळै ठाट  
नित रा बदळै ठाट, चाट रा घटका खाली  
चार टका री माल, रावळी हाट जमाली  
उस्तादा री आण, बाण मे आटा भैला  
चरै परायै ठाण, डाण सू दीसै छैला

पाप्या रा दिन पाधरा मोटर री मरजाद  
सता थारै काज सू, मत री सडघी सवाद  
सत री सडघी सवाद, मिनख री मोवन मिटगी  
माता मरजीदान, ग्यान नै गधिया गिटगी  
उस्तादा री आण, दलाली डाण आकरा  
खीचड वापग्यी नेग, देग मे बच्चा काकरा

धिन भाया सैतानसी, धिन-धिन थळ री रेत  
पाच मिनिस्टर पोहचिया, अत बतावण हत  
अत बतावण हेत, खेत सू अळगा - अळगा  
जोधाणै री पाळ, मसाणै पाछा बळगा  
उस्तादा री आण, घाण बीरा री जूनी  
मरणै पर महाराज, जीवता नगरी सूनी

नेफा नै लद्दाख सू, बगानै कममीर  
 नेगम-नेगम निजर मे, राख रह्या रणधीर  
 राख रह्या रणधीर, मुळबता माथा देवै  
 घर-घर खाता खीर, पीर पडती जस लेवै  
 उस्तादा री आण, प्राण परधै रा सूधा  
 जन हुक्मत रै ठाण, डाण मिनखा सू मूधा

हेमाळै री घाटिया, पौरै पर जमवीर  
 अडिग उजागर सूरमा, तोप चलै के तीर  
 तोप चलै के तीर, झेल लै साम्ही छाती  
 पिण अँठै जस काज, राजवी हुयग्या चाती  
 उस्तादा री आण, विसरग्या तकली घर मे  
 सुध-बुध सैणप मैग सडी चरखा अवर मे

मरदी बिरखा ताबडे, ठेट हिमाळै पार  
 सीव सभाळै भुलव री, हिन्द तणा मोटघार  
 हिन्द तणा मोटघार, त्यार है मिर होमण नै  
 डोल बजै जद यार, मिस्टर जस लूटण नै  
 उस्तादा री आण, बप्प्या है दाता डाणी  
 जूझारा री पाण, हलावै कोडघा वाणी

रण खेता मे जूझिया, राजम्यानी सर  
 भाडवाड मे लागणी, आधा हाथ बटेर  
 आधा हाथ बटेर, टेर टुचिया री टिरगी  
 टिनोपाल मू तेज, टोपिया घर-घर फिरगी  
 उस्तादा री आण, बाण बगला कूटै है  
 मिर दै सिध सपूत, दूत-दळ जस लूटै है

बापूजी नी डीकरी, परणाई परदेस  
 मूनी बरणी झूपडी, बर मैहला परवेस  
 बर मैहला परवेस, जेस मे देग विमरगी  
 बियो राजवी भेस, देस मू दूर निमरगी  
 उस्तादा री आण, बीजळी करै भळाभळ  
 पेड्या करै पठाण, हळावण करै हळाहळ

काम कमाऊ लोवडी, हुयग्यौ लोई ज्ञाण  
 लत्तर-पत्तर लूगडा, रोटचा माथै डाण  
 रोटचा माथै डाण, हाण है कुमळ खेम री  
 हाथ काटली जेव, होठ पर बात प्रेम री  
 उस्तादा री आण, ठाण मे पडचा ठीकरा  
 पेट बघावै सेठ, बैठ मे रळै डीकरा

---

## बधाऊडो

---

निरत-गीत-रूपक राजस्थानी ओपरा

---

पात्र

बधाऊडो

करसा [कम मू कम चार]

मुगाया [कम मू कम चार]

गायक [मरद दो]

गायक [मुगाया दो]

[डोलक, बनेरीनेट, पत्रूट, हारमोनियम, घटी के घुघरा]



## ચોક - ૧    દેલાવ - ૧

ગાવ રી ગ્વાઢ મે મરદ મેહર ને લુગાયા લૂહર નાચે।

લુગાયા    હાલી એ માથણિયા આપા, લૂહર ગ્મવા હાલા એ  
જિણ રી ધાયલ ડળ ઘરતી પર ધૂમર ઘાલા એ, આયો સીયાઢી  
હે'ર આયો સીયાઢી, રત રી રમતા રા રગ રચાલા એ, આયો સીયાઢી  
મોટધાર    સીયાઢી રા દીવા સાથી, મરદા રી રત લાયા રે  
ઝનાઢયાં રા હરખા ધાન સૂ સ્તર છાયા રે, આયો સીયાઢી  
હે'ર આયો સીયાઢી, મરદા રી મૈળત રા દિન આયા રે, આયો સીયાઢી  
લુગાયા    રાત પઢી ચદરમા ચમકે, અરઢ માનલા સેવે એ  
હરખો હેમ જાવા મે તિરસી, ડ્મરત નેવે એ, આયો સીયાઢી  
હે'ર આયો સીયાઢી, પાળત ને વયારા જાલા દેવે એ, આયો સીયાઢી  
મોટધાર    હથ મૈળત હિમ્મત સૂ સાથી, સાખ સાવળી પાકી રે  
ઝનાઢી બાવળ રી સારી કામ બાકી રે, આયો સીયાઢી  
હે'ર આયો સીયાઢી, મોટધારા રે હિમ્મત રી નાકી રે, આયો સીયાઢી  
લુગાયા    દિન ચઢગ્યો દો પહર સાઈન્યા, રોટધા મેકળ હાલા એ  
ચાકોઢા મોટધારો ને, ધો-દૂધ ઘાલા એ, આયો સીયાઢી  
હે'ર આયો સીયાઢી, હાઢયા રી આઢસ માર હવાલા એ, આયો સીયાઢી  
મારા સામલ    ચાર જોડ રા, આઢ હાથ સૂ, મરી ભાવઢી ઘાઢા ઓ  
મિનલા ને વઢદા રી જોડયા, સામલ હાલા ઓ, આયો સીયાઢી  
હે'ર આયો સીયાઢી, મૈળત સૂ ઘર રા ટાવર પાઢા ઓ, આયો સીયાઢી

પરદે પાઠે સૂ વધાઝ બાવે—વધાઈ નિરત ।

વધાઝ    જાગો લુગાઈ ને મોટધાર, વધાઝ આયો જાગળ લે  
સડે સૂ રારા રો મવાર, વધાઝ આયો જાગળ લે  
વોરમ    વધાઝ આયો જાગળ લે  
વધાઝ    દિલ્મિલ્લ હલ્લ જોલી માઈ, મેઢી વમાઈ વરતો  
સજા રી લ્હામ વરતો, માઢા ને અઢગી ઘરતો



भूली अळगाव री विचार, बधाऊ आयी जागण ले  
 कोरस बधाऊ आयी जागण ले  
 बधाऊ लालच परमाद हर नै, अन-धन निपजावो सारी  
 भेळा पुरसारथ कर नै, भाखर हिलाय मारी  
 कळ सू बधावो रे करार, बधाऊ आयी जागण ले  
 कोरस बधाऊ आयी जागण ले  
 बधाऊ सो पग मजबूत पडता, धरती री छाती धडकै  
 मो री हुंकार मुणता, आभै री सीवण तिडकै  
 बाधो पुरसारथ री परवार, बधाऊ आयी जागण ले  
 कोरस बधाऊ आयी जागण ले  
 बधाऊ धरती हथ मैणत सार्थ, करसण रा सझ सारा  
 राव री धणिपाप भेली, भेळा फळ मीठा खारा  
 समता सुख, जीवन री मसार बधाऊ आयी जागण ले

चौक - १ देखाव - २

बधाऊ नै बीच म लेय अरधचन्दर निरत—जोडाजोड ।

लुगाया हिवडै रा नवसर हार, गुण री बात सुणो  
 सुगणा सिर रा सिणगार, गुण री बात सुणो  
 ओ धरै बधाऊ आवियो, सुभ पथ बतावण त्यार, उणरी बात सुणो  
 हळ बळद व री हुसियार, गुण री बात सुणो  
 ओ घण सडै बळ मोकळो, ओ घणा मिनख कमतर करे  
 जद पुणचै-पुणचै भार, उण री बात सुणो  
 जद धोणो धान अपार, गुण री बात सुणो  
 ओ माठा धरती दाबली, सो लीरघा बटग्या सेतद्या  
 करसण री कठै तुमार, उण री बात सुणो  
 मो जाव बघ्या जैकार, गुण री बात सुणो  
 धरती हथ-मैणत मीर मे, जीवन रा दुख-सुख सग मे  
 मगळा री साथ सवार, गुण री बात सुणो  
 मडै बळ मुख री मार, गुण री बात सुणो

चौक - १ : देखाव - ३

कोरस म्हे दम जोडा सीर कराना, ओव सेत मे काम कराना

अक लुगाई बाड हटासा बीस हाथ सू, सग मजूरी नै उतराला  
 कोरम अक खेत म काम कराला, म्हे दस जोडा सीर कराला  
 दूजी लुगाई खरस्या साभौ, भरी तगारी, खाड-खुणा मे धूड भराला  
 कारस अक खेत म काम कराला, सीर कराला, सीर कराला  
 म्हे दस जोडा सीर कराला  
 तीजी लुगाई भेल्ली धरती लाभ मबळ रौ, भेल्ला ई हळ हाथ धराला  
 कोरम अक खेत मे काम कराला, सीर कराला, सीर कराला  
 म्हे दस जोडा सीर कराला

बघाऊ ट्रेक्टर पडती आवै ।

बघाऊ दम जाडा सू अरठ खडौ, कळ रै वळ सू तगडा हळ हाको  
 दस जोडा रा बीस हाथ सू, काम करौ, सागर मध न्हावौ  
 सो बाडा कळ सू कट जासी, भाटा बाठ जडा उखडासी  
 दिखरघा खेत समद वण जासी, माटी कण मण मण निपजासी  
 थोब भाव सू बीज करारी, चहीजैला उतरो मिळ जासी  
 कळा ऊमरा ऊडा खडमी, याकी धरण नवौ वळ पासौ  
 अक साख सखरी पाकै जद, की कळ वाळा नळ ले लीजां  
 वरस बीतता सो बेरा नाकै, तेल्योडा अजण धर दीजां  
 पण पैली दस लिछम्या मिळनै, हाळघा नै शट ट्रेक्टर ले दो  
 मरद गळै रा फूल खोज दो, नै धरवाळघा गहणा धर दो  
 दो माथा पाक्या दखौला, अकमनी मणत फळ लामी  
 माथा सू सोनौ वरसैला, गहणा लाट घरा मे आसी  
 जी भाई मळगा रहम्या हा, सुख मे साझी मँग करैला  
 आघी गाव अक हुय जासी, सो जोडघा भडार भरैला  
 गाव गाव मे जोत जगैला, पाडोस्या रौ पथ उजामी  
 जगा-जगा गावाई करसण, कळ-वळ सू वर दळद गमासी

श्लोक - २ देखाव - १

बीच मे ट्रेक्टर मारै बघाऊ ऊभौ । आबू-बाबू मोग लुगाई ।

बघाऊ नवै बचत रा नवा जवान, भेल्लै धन सगळा धनवान  
 घर-लिछम्या हय-वळ री हर, अन-धन री भडार बुवेर  
 भेल्लौ मुष्ट-बुष्ट बधै विमात, बोली अपणी-अपणी वात

लुगाया भेळें पुरसारथ सिणगारी, रत री साखा न्यारी-न्यारी  
 जो-गेहू नै वणक करारी, ऊताळें आछी तरकारी  
 धन नै चरावो साथी, लीलो लगावो, धीणें धायल घपावो म्हारा भाई  
 कोरस समद जैडो खेत बीजावो म्हारा भाई [दुसरावें]  
 लोग कळ सू कमतर हळकौ लागें, भेळो करसण दूणी पार्क  
 घणें साय सू डर पड भागें, घमकें काळ वसाली थाकें  
 अन-धन उपजावो साथी, जग नै घपावो, भेळी कमतर वमावो म्हारा भाई  
 कोरस समद जेडो खेत बीजावो म्हारा भाई [दुसरावें]

### चौक - ३ : देखाव - १

चार खुणा माथें चौयाई अरठ दोनै । अरठ पेंडी माथें चार  
 हाती झूलता दीसै । बीच म लुगाया इन्दरमूलो निरत करै ।

पहलो हाळी मूरज आयमग्यो साथी आई मवी रात  
 दूजो हाळी अरठ खडा रे साथी, हरचो-हरघो हेम निपजावा  
 लुगाया क्यारा नै इमरत पावा, प्यारा नै पनपावा  
 साथणिया सारी, पाणत नै दोडी-दोडी आवा  
 दूजो हाळी मुघरो वायरियो साथी, हिलै हरचो धान  
 तीजो हाळी निरख-निरख साथी, तिरमा नैणा री तिरम बुझावा  
 लुगाया क्यारा नै इमरत पावा, प्यारा नै पनपावा,  
 साथणिया सारी, पाणत नै दोडी-दोडी आवा  
 तीजो हाळी हरचो रे समद साथी बण्जी सारी खेत  
 चौथो हाळी हरघो पाट दीसै साथी, जठी कठी निजर जमावा  
 लुगाया क्यारा नै इमरत पावा, प्यारा नै पनपावा  
 साथणिया सारी, पाणत नै दोडी-दोडी आवा  
 चौथो हाळी सग री मजूरी साथी, सग री घणियाप  
 सडै सारा रै साथी, हाया रै जोर सू वमावा  
 लुगाया क्यारा नै इमरत पावा, प्यारा नै पनपावा  
 साथणिया सारी, पाणत नै दोडी-दोडी आवा

### चौक - ३ : देखाव - २

लोग लुगाया खुरप्या नै तगारपा लियोडी निनाण निरत करै ।

लुगाया धीणापत धरण बुलावें थे, ऊगतडो धान वतावें थे  
 सग री साथणिया धरती रै धायल नै रमाली

कोरम निनाण करवा हाली रे, नानवडौ धान सवाळी रे  
 लुगाया सग री सायणिमा, धरती रे घायल नै रमाली  
 लोग वण-वण म जीवण जाग्यो रे, पुरमारथ ऊगण लाग्यो रे  
 सढे रा साथी कूटा खाची नै राछ सभाळी रे  
 कोरम निनाण करवा हाली रे, ऊगतडौ धान सवाळी रे  
 लोग सढे रा साथी कूटा खाची नै राछ सभाळी  
 लुगाया चुग-चुग नै चील उखाडी अे जड तोड गोयली गाडी अे  
 सग री सायणिमा, बीरा नै वैरघा सू बचाली  
 कोरम निनाण करवा हाली रे, नानवडौ धान सवाळी रे  
 लुगाया सग री सायणिमा, बीरा नै वैरघा सू बचाली  
 लोग रळियार रायरी बेरी रे, गुण चोर गोयली जैरी रे  
 सढे रा साथी क्यारा सू कचरो सँग निवाळी  
 कोरम निनाण करवा हाली रे, ऊगतडौ धान सवाळी रे  
 लोग सढे रा साथी क्यारा सू कचरो सँग निवाळी  
 लुगाया माखा म रसकस घाला अे, सुयरा क्यारा म पाळा अे  
 सग री सायणिमा, हस हस हाळचा री भार बटाली  
 कोरम निनाण करवा हाली रे, ऊगतडौ धान सवाळी रे  
 लुगाया सग री सायणिमा, हस-हस हाळचा री भार बटाली

### चौक - ३ देखाव - ३

देखाव पलटे, मरदा रे खाधे हाया लाठपा, लुगाया रे हाया  
 गोफण, मगना रे बाछोटा बस्योडा कूकडाम निरत करे ।

लुगाया शरै चादणी चदो चमकै, तारा छाई रात अे  
 बवळी ब्यारघा नवै धान री, वरै जिनावर घात  
 कोरम हाली सेता नै सभाळी, हाळी गोफणिमा घूमाली  
 हिरण्या-सूवर सँग हवालौ, हरियो बवळी धान सवाळी  
 दळमी कठण काम री रात, सहेल्या उण पाछै परमान अे  
 कोरम शरै चादणी चदो चमकै, तारा छाई रात अे  
 बवळी ब्यारघा नवै धान री, वरै जिनावर घात  
 लोग हरघै समद मे हलै बायरी, ऊगण लागो धान र  
 नवै धान रे दुममी लाग्या, जागण करो जवान  
 कोरम हाली आळमियो उडालो, घोस्या काछोटा बसवाली  
 हाली हावै धरण घुजाली, बाया बुडता तणी चडाली

लोग फळसी पुरसारथ री बाज, माधिया कचन करी कनात रे  
 लुगाया झीणो मुधरी हलै बायरी, पडै गुलाबी ठड अं  
 जोर राखिया धान पकैला, साठघा करै अपड  
 कोरस हालो हस-हम भार बटाली, सेवी मुथरी धान सुगाळी  
 हालो सूना डोर हकाली, घडिया पोहरे तणी बघाली  
 लुगाया पकसी ऊनाळी भरपूर, सहेल्या चार दिना री बात अं  
 कोरस झरै चादणी, चदो चमकै, तारा छाई रात अं  
 कवळी क्यारघा नवै धान री, करै जिनावर घात  
 लोग ओळा-दोळा फिरी जाव रे, साठघा कात्र गेल रे  
 रात जागता धान रखाळी, थोडा दिन री खेल  
 कोरस हालो धरती धान पकाली, चोरधा करता नै चमकाली  
 हालो हेतू हेम रखाळी, पाका धान गाहगं घाली  
 लोग भरलो ऊनाळी कोठार, अगाडी आवै ना बरसात रे  
 कोरस झरै चादणी, चदो चमकै, तारा छाई रात अं  
 कवळी क्यारघा नवै धान री, करै जिनावर घात

देखाव पलटै ।

अन-धन रा कीडा मर जासी, फूवारा छर छर छूटै रे  
 सै धान रोग नै धमकासी, धरती सू धवा ऊठै रे  
 ऊगै उण माथै जीवै, जड-डाळ पात मुळ जावै  
 साखा री लोई पीवै, जन री मैणत रुळ जावै  
 सै बघता बूटा मुरझासी, माटी री रसकम खूटै रे  
 जड खाय करै जबराई, लीलो सै पीळी पडसी  
 करसण पर डाढ लगाई, जड डाळ पानडा झडमी  
 हथ मैणत पडसी गळफासी, मिनखा नै कीडा लूटै रे

चौक - ४ : देखाव - १

ट्रक्टर धोचोबीच, आजू वाजू लोग-नुगाई, अग मचालण निरत ।

लुगाया खड-खड करती ट्रक्टर हालै, धरै धडाधड धान बटाय  
 धड धड धरती हेम उछाळै, कण कण मोनी बिखरघा जाय  
 लोग बूटै-बूटै मण-मण पाक्यो, दो बरसा री भूख भगाय  
 लोग-लुगाया दडबड दौडै, ढेर करै लाटा धन लाय

## बलम रौ उस्ताद

लुगाया बाया भर मोट्यार अवरै, लगी लुगाया मन हूळमाय  
पूळा बाध भरै गाडोला, ट्रेक्टर लाटा म ले जाय  
लोग ज्यू लाटा म ढेर लगावै, झटपट न्हाकै धान कढाय  
भरै खाखली ढोर धपावै, दूध दही घी टावर खाय  
लुगाया लोग लुगाया सदै वरमण, अन धन दे कोठार भराय  
घर खावण रौ न्यारी धरमी, बाकी लेसी दाम पटाय  
कोरम म्हावट आली रेत करैला, सावण सारू खेत खडाय  
सवै अमाडा मेह वरमैला, नवी साख देसी बीजाय

चौक - ४ : देखाव - २

लाटा रौ परबमा करता लोग लुगाई ।

अवे हाळी लाटा पर ओटै रळग्यो रे, अन ढिगला भरघौ अथाग  
कोरम र अन ढिगला भरघौ अथाग  
दूजो हाळी मग रौ पुरसारथ फळग्यो, रे भेळप रा मोटा भाग  
कोरम रे भेळप रा मोटा भाग  
पैलो हाळी माठ उधेडी, जाव वधायो, वळ जाती, हळ बायो रे  
सवै सीपाळै बीज नखाधो, डोरा खड-खड पायो रे  
कोरम पनपायो राता जाग, रे भेळप रा मोटा भाग  
दूजो हाळी मोट्यारी रौ चढी नाडगत, रमत तणी रत आई रे  
नर-नारघा रा नैण गुलाबी, तन-मन मस्ती छाई रे  
कोरम रग-रग राच्यो रग-राग, रे भेळप रा मोटा भाग  
तीजो हाळी ढळनी बहता करै मस्करघा, चलती रा चुतराई रे  
छोरा छोरघा ओला ताकै, लगन चढघा ललचाई रे  
कोरम बीनणिया भरघौ सवाग, रे भेळप रा मोटा भाग  
चौथो हाळी बामणिया सिनगारा लागी, मरदा मूछ छटाई रे  
आणायत रा छैलमवर, रणवानै राड मचाई रे  
कोरम जीवण रौ जबरी लाग, रे भेळप रा मोटा भाग  
पैलो हाळी घास बेन रूखा पर राच्यो, रूप रिझाणी रग रे  
ढोर पभेरू मिनखा मायै, चवडै चढी उमग रे  
कोरम नरनारी मेवै पाग, रे भेळप रा मोटा भाग  
दूजो हाळी उनाळी ओवै वर सीन्ही, रिजव दियो विमराम रे  
पाडा दिन रौ मन अधगेली, माट्यारी म राम रे  
कोरम पाणी मे पनरी आग, रे भेळप रा मोटा भाग

## चौक - ४ • देखाव - ३

देखाव पनटै, लोग लुगाई अरघचद बगऊ अेकसो पने निरन करै ।

बधाऊ आगै पग भई, मायै पग धर

कोरस भरी जवानो, नूकया पाटै, कर मढै भई, उण सू कमार

बधाऊ आगै पग भई, मायै पग धर

बधाऊ धिचती माठा ग्योद बणादै, मेन बणादै समद समान

कोरस मेत बणादै समद समान

बधाऊ धरती री धणिदाप नाक री, सरग्री हीनो सरग्री मान

कोरस सरग्री हीनो सरग्री मान

बधाऊ जीणो मग, सरावर दरजी, समझ घणा री लाभ बराबर

कोरस आगै पग भई मायै पग धर

बधाऊ निबजावै वारा धन धरती, वाम करै वारी मिरकार

कोरस वाम करै वारी मिरकार

बधाऊ इण जुग मडै कमतर करता दा हाया बाजा मिरदार

कोरस दो हाया बाळा मिरदार

बधाऊ काम कडू वै घणा मिनख भई, सडै हाथ हिनादै भाबर

कोरस आगै पग भई, मायै पग धर

बधाऊ दवै अेकली कमतर भारी, भेळी करमण बटती भार

कोरस भेळी करमण बटती भार

बधाऊ करडो धरण पताळा पाणी, बळ नळ अजण घणी करार

कोरस बळ नळ अजण घणी करार

बधाऊ घण सडै मुख-दुख बटै भई मुख जीवण री भेळी बळधर

कोरस आगै पग भई मायै पग धर

बधाऊ छिटव पडै सो धरती खेचै, पाणी दळै जठीनै ढाळ

कोरस पाणी दळै जठीनै ढाळ

बधाऊ पिण भेळा मिनखा रै बळ सू, ठेठ हिमाळै चडै पताळ

कोरस ठेठ हिमाळै चडै पताळ

बधाऊ घडली घडती ह्वद भरै भई, घण टोपा भर जाय समदर

कोरस आगै पग भई, मायै पग धर

---

## धरती-उत्तरण

---

निरत-गीत-रूपक

---

मुख भरी सांझ री वेळा  
मद भरी हवा सहुराई  
वासती मद छकपोडी  
रत चढी, धरण मुस्काई  
मैणत मू थावा वरमा  
लै बळद चल्या घर वानी  
आखं दिन बावड चरती  
मैं गाय भेंम घर आई  
वै वेत समद गोना रा  
मिमजर मू निवती डाळी  
मैं घाम वेव रुखा पर  
या पुमप गध मनवाळी  
रतमेळा चिडी चिडबला  
रुखी पर गीत गुणाता  
वळताडो मूरज वणग्यो  
जिणमिणनी मोवन घाटो  
उग मांपत जन रै जीवन  
रा वण-वण रतमाना हा  
मदछकिया मिनग्य जितावर  
मम्नी रा गुर गावा हा



अँडा मन-हरणा गँहणा  
 म्त्वनी घरण सजोया  
 छिण भर थमवा आथमतै  
 मूरज नै लनचाता हा

हवळै सू तणवा लागी  
 रजनी री चूदड काळी  
 घुरिया भे गिया जितावर  
 पखेरू डाळ सभाळी  
 हवळै-हवळै वन डूगर  
 मून्याड वधी जानी ही  
 गढ गाव नगर ढाणी भ  
 घेरदार दीवटा वाळी

मूरज करग्यो अधारी  
 जद जिग्या चाद नै तारा  
 जीवन री रग-रग फडवै  
 मन लूम-झूम मितखा रा  
 उण पुळ कुरजण नै उणरी  
 साथणिया घूमर घाली  
 रणकण लाग्या पायन नै  
 पेजणिया रा झणवारा

धरती माथै जिण साथत  
 कुळ कवरचा रमत रचार्  
 जोवन थिरकण नै लाग्यो  
 जीवन री तिरस बघार्ई  
 उण साथत मरगापुर रा  
 दो देव उड्या जाता हा  
 वै झणक मुणी जद उतरचा  
 देखत ही मुध बिसरार्ई

देखाव - ?

अंक बगीचें म कुरजण अर उण रौ महेल्या नाचें ।

कुरजण जीवो जीवण जोर जवानी, तन रौ तडपण द्रिग रौ पाणी

कोरम जीवो जीवण जोर जवानी, तन रौ तडपण द्रिग रौ पाणी

कुरजण जीवो नर-नारी रौ प्यार, हिवडै-हिवडै रौ व्योपार

कोरम पीड तकसार, जीत नै हार, मेळ मनवार, ऊमर नादानी

जीवो नर-नारी रौ प्यार, हिवडै हिवडै रौ व्योपार

कुरजण जीवो परवत वन जळधार, धरती आभी समद सकार

कोरम जीवो परवत वन जळधार, धरती आभी समद सकार

कुरजण जीवो रग विरगा फूल, निरमळ नवळ नदी रौ कूल

कोरस गाड नै भूळ, सुफळ नै सूळ, चिमन नै झूल, मुगध मिजमानी

कुरजण जीवो वाग बगीचा खेत, धरती रौ धन ग्याभण रेत

कोरम जीवो वाग बगीचा खेत, धरती रौ धन ग्याभण रेत

कुरजण जीवो धूप छिया वरसात, झिलमिल मिश्या नै परभात

कोरस दिवस नै रात, डाळ नै पात, वनपाती जात, जुगत अममानी

कुरजण जीवो नैण निजर सकेत, छिण छिण राग रिमाणा हेत

जीवो मस्त मदन उनपात, मुघरी मुळवण मीठी वात

कोरस प्यार रौ रात, मदन रौ मात, अळसता गात, मुघड मनराणी

नाच मगन किन्वाचां मस्त है । ऊपर आशात मे उडता दा देवन गरीर नाच सू विभोर  
हुप अटवी । नाच पूरण होता पाण कुरजण बगीचें म अक मकराणै रौ कुरमी ऊपर बँट  
अर उणरी महेल्या पगवाई हरष घाम ऊपर बँट आखी हुप जावै । अक देवत गरीर कुरजण  
रै रूप माथे मोहित हुवै अर अटक जावै । दखाव पचटै । हवेसी रौ चानगी कुरजण  
अक पिलग माथे अर महेल्या पगवाई गदरा माथे मूती, दोनू देवत गरीर पाधरा ऊभा ।

नाच रौ गन धोमी ग्हिया, पडदो पडण लागे ।

पैनी देव इण घूड भरी धरती माथे, पूनम रौ चाद लिया साथे

नारा रौ टोळी रै मझ मे, विण कुळ कवरी मेज लगी

दूबो देव इण सुरग नरक रै जीवण मे, जुग जागण तान विमम सम मे

धरती अक्वाम रै मगम पर, जगमग मोर्न रौ ढाल टगी

पैनी देव जद नैण फस्या तन-बचन मे, हिवडो हलवयो, वणण तन मे

मा अटम राखी, प्रतिभा तणगी, पग पूठ पडै अभिताम जगी

अर मगम चहु धरती उत्तर के मिनग जात रौ रूप धम्

नै प्राण घुटपा, कडे अटवया, मन जोवन ज्वार अपार जगी

नाच रौ गन धोमी ग्हिया, पडदो पडण लागे ।

## देखाव - २

स्थान—अमरलोके गुरगपुरी । पैली देव नाच मगन होय मुराबो गावै ।

पैली देव अब बिण बिध मुरग मुहावै, म्हारी कुरजण कद घर आवै  
तन बिन मन-बळ वण्यो थापडो, निरवळ बुध विसरावै  
अमर लोके मन तिल-तिल मिळगै, धण धरती घवरावै  
म्हारी कुरजण कद घर आवै

प्रमादेवी अंकाअक प्रगटे अर बाक्या म  
आमू अर लावगा भर धूपचाप ऊभो रौवै ।

देव जूण मे भरौ भावना, तन बिन मन तडपावै  
धरती जीवण निपट निघोटो, हस हस खेल खावै  
म्हारी कुरजण कद घर आवै,  
दूजो देव प्रेमादवी रै अपूठी प्रगटे अर प्रमन मुहा म ऊभो रौवै ।

देह नही पण अमर जवानी, मन ई मन समझावै  
हाड-मास री कुरज पूतळी, सोस चढी सतावै  
म्हारी कुरजण कद घर आवै  
प्रमा अर दूजो देव अदीठ हुवै ।

अमरापुर री मुधर बायगी, बुझी अगन मिळगावै  
जूण भुवन री जुगल जुडै जद, दो तन अक समावै  
म्हारी कुरजण कद घर आवै  
पडदा रै तारै ।

दूजो देव साची सखरी वामना, साची मन री पीड  
साची तन री चावना, निकट नदी री नीड  
पडदा रै ओनै नाच गीत चाले दूजो देव नाचती गानो आवै ।

दूजो देव जीवण जागण सार सयाणा, चलती री ससार  
मूळ भावना कारण जीवण कारज डील करार  
अक कनै दूजो पा लेमा, झडपा वाह पसार  
सयाणा, झडपा वाह पसार  
मुदरा पत्रट बडै घर चाला, कथन करा विस्तार  
थोडा दिन मोटघार वणासी, अमरापुर मिरदार  
सयाणा, अमरापुर मिरदार  
दानू नाचता-गाता आवै पडदो पडै ।

### देखाव - ३

स्थान—इन्द्राको । देवराज री दरबार । देवराज मिधामण मार्य विराजमान ।

कोरस सज्यो है अमरापुर दरवार, सयाणा सुरग तणा सिरदार  
 पैली देव भूत बिहूणी दसू दिसा मे, ऊपर नीचै, दिवम निसा मे  
 प्रेमा देवी भरी भावना अन्तरतममे, बिना भार आकार  
 कोरस सज्यो है अमरापुर दरवार, सयाणा सुरग तणा सिरदार  
 दूजी देव साथ चलै भावुक जीवन मे, तिरपति कामना दोनू मन म  
 पैली देव छिण भर मे सै जीवन बीतै  
 दूजी देव पल मे देर अपार  
 प्रेमा देवी अमरग्लोक जीवन इकरगो, निरमल भाणस सुध-बुध चगो  
 कोरस जगत जीव, तन सू मन प्यारी, मन सू मन री प्यार  
 सज्यो है अमरापुर दरवार, सयाणा सुरग तणा सिरदार  
 नाच म पैली देव डालम डाली प्रमा अर दूजा देव मार्य  
 उगरी परछाई पडती देख, देवराज गमझनै मुलकै ।  
 देवराज द्विग मैला मुख सावळी, चचल चित्त उदाम  
 भोड पडी किण कारणै, क्यू लो दोरा सास  
 पैली देव म्हाराजा म्हानै घणी ई मुहावै सा  
 दूजी देव सुख भर सुरग समाज  
 सुखदाता म्हानै इचरज आवै सा, घरती पर काया हदो राज  
 चाव चढघी काया तणी, दव गुधारो काज  
 गिणिया दिन घरती बास री मया हुबै महागज  
 देवराज इण दिन मू इक्कीस दिना लग ओ जोखम सिर थारै  
 नर देवत जो जठै कामना औमर बुध चीतारै  
 कोरस थिरक थिरक धुनै ऊपर निरत । पडती पई ।

### देखाव - ४

राजधानी पाटनगर री एक बड़ मिघडारो । दोनू देवता मिनख भम मे आवै, दूजी बाज अर जवान भाग्य अर चार हथियार बड़ मिपाई घाडकी तक्क नै बाछ्या लावै ।

नामक [ बिचाड मार्य थापी देवै ]

रक्मक द्वारो खालदो, महाराजा रै नाव

भ्याव करा तक्मक तणी लूट लिया शम गाव

स्टेज आदम—आडो होनै हानै खुलै इत्ता नाच म तक्क नै मिनशारूप दवना चीनिजर हुबै । तक्कक गुरत मटकी देव बध तोड नहाकै अर जुड म देवता

तत्त्वक री मदत करे । इतरे मे बारणे विगन यात्रण रं मागे दम मिपाई आवता  
देख तत्त्वक भाग जावे । मिपाई अर नायक दोनू देवताका रा हाथ पकडे ।

नायक देवत ज्यू दिप-दिप करे, डील पराक्रम तेज

राजद्रोह कर बाळ सू, बिरथा घाली हेज

दूही मयूरण व्हिया पैली पछी अदीठ हुवे अर पडदी पलटै

स्थान बजार — चूरण वाजी आय खूमचो जमावे फेर मिठाई वाली

दूजी कानी खूमचो जमावे । लोग किता धिरता । दोनू देवता आवे ।

चूरण वाली लाला । चूरण खाली आय, खाता भाखर देवी गुडाय

म्हारी चूरण खाटी मीठी, लका लूटी हणमत दीठी

चढग्यो लका चूरण खाय, अगद दीन्हो मुकट गुडाय

पैली देव चूरण रं खूमचं झुक'र ऊभो ।

मिठाई वाली दिन ऊगो भाई करली कुल्ला, नरम नरम खाली रमगुल्ला

जो धाने उरपावे अंधी, चाराना री चरी जळेची

दूजडी देव मिठाई माथे हुनमे अर अकात्रेक दोनू जणा

अक मूठी चूरण माथे अर दूजी दो नग मिठाई माथे

मारं । हाका दडवड मे देवता अदीठ पडदी पलटै ।

स्थान — बजार री दूजी नक्की । दोनू देवता अक कानी स आवे ने दूजी कानी

लोकाचारिया आवे । आगे-आगे सिनगार करियोडी अक अधजवान लुगाई,

माथे ऊपर चूदडी ने दीकी । हाथ मे नालेर । दो जवान लडका चार खाधिया ।

रेण नीद लेणी व्हे घोर, जद भई गिटली दस दम ठोर

दोनू लडका हाथ काका । कठे चाल्या, गडचा धन री बात गिटने हाथ काका ।

कठे चाल्या

कोरम राम नाम सत्त है, सत्त सू मुगत है

लुगाई हाथ परण्या कठे चाल्या, कामणी तन बाळवा ने

हाथ परण्या । हाथ परण्या ।

कोरम राम नाम सत्त है, सत्त सू मुगत है

दोनू देवता दोनू बाजू रची पकडे ।

पैली देव हे भाई । आ कचन काया डोरघा सू क्यू बाधी है

गियो जीव पाछो आ जामी, पण काया कुण साधी है

अक बेटी [ धक्की देवे ] किण दुनिया रा डोर मिनख ही, इतरी धाने ग्यान नही

जीव गिया काया माटी है, इतरी जाण पिछाण नही

लुगाई धक्की देव आगे बधे अर पैली देवता रा पण पकडे ।

हे भगवत रा प्यारा मिनखा, इमरत थारी बानी मे

मुडदो जद तक पाछो आवे, म्हने लुकाली झोळी मे

हुल्लड जागै, लुगाई भाग जावै, देवता अदीठ  
हुवै अर सीढ़ी चालण लागै अर पडदौ पडै ।

स्वान—बजार री दूजो नाकी । अक कानी मू दोन  
देवता प्रगटै नै दूजो बाजू सू अक जान री मजमौ आवै ।

लुगाया आइजो म्हारा बनडा, घें आइजो  
होजी म्हारी गळिया मे धूम मचाइजो  
म्हारा बनडा, नवी हवेली वाळा  
थारा दादोसा नै घणा ई पियारा  
म्हारा बनडा, पियारा सुख लाडला  
नवी हवेली वाळा

दूजो देवता अक जानी री हाथ पकडै । हाकौ मचै ।  
सिपाई दीहना नाचै । देवता अदीठ । पडदौ पडै ।

#### देखाव - ५

स्वान—नगर रै बारे री बगीची, दोनू देवता  
पाकयोडा सूता । प्रेमादेवी प्रगटै । नाच गाण ।

प्रेमादेवी पलक भर चैन न पाऊ, पिव-पिव करै मन-मोर  
सजन किण विध समझाऊ, सोक लियो चित चोर  
अमरापुर गैष्ट घट-जीवण, आणद हौ झकझोर  
मिरतलोक री कामण हर गई, अमर जवानी री जोर  
सजन गिया सुरमापुर सूनी, दुख री ओर न छोर  
कचन काया सू कामण बण गई, कथ काळजै री कोर  
मजन किण विध समझाऊ, सोक लियो चित चोर  
घोरं घोरं दूजो देवता उवासी खाय आलस भोड जागै, धीमै-धीमै उणरी निजर  
प्रेमादेवी ऊपरा पडै । उणरी मुद्रा बदलै अर निजर मे कामना-निराग। दीक्षण लागै ।

दूजो देव प्रेमा प्रेमल बावळी, बयू चित करै उदास  
देवी है के मानवी, प्रेम पढी के ग्रास  
प्रेमादेवी सजन सभाळण नीसरी, सरग तणौ सुख त्याग  
बादळ लारै दौडस्यू, हिवडै लागी आम  
प्रेमा अदीठ नै आवै, दूजो देवता जोवतौ रैवै ।

दूजो देव [ मन-मते ]

माथी भीठी प्रेम नै तनक न मन मे आम  
पण इणरी निरमळ छिन्न, मन उपजाई प्याम

ਮਨ ਉਪਜਾਏ ਪਿਆਸ, ਭਾਸ ਰਹਿੰਦੀ ਚਿੰਤ ਭਾਰੀ  
 ਚਿਣ ਚਿਣ ਅੰਤਰ ਮਾਧ, ਅਚਲ ਚਿੰਤ ਪਿਆਰੀ-ਪਿਆਰੀ  
 ਜੀਵਨ ਮੇਂ ਰਸ ਨਾਧ, ਭਵੈ ਚਿੰਤ, ਨਹੀਂ ਠਿਕਾਣੀ  
 ਭੁਣ ਭਵ ਸਭਵ ਨਾਧ, ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੇਮਾ ਸੂ ਪਾਣੀ  
 ਪੈਲੀ ਦੇਵਤਾ ਉਥਾਸੀ ਲੇਵੈ ਆਲਮ ਛਾਂਡ ਠੰਡੈ ਬੰਡੈ ਅਰ ਬਡੀ-ਬਡੀ ਆਧਾ ਪਾਛ ਆਵੈ ।

ਪੈਲੀ ਦੇਵ ਮਿਰਤਲੋਕ ਮੁਤਲਵ ਤਨੀ, ਮੁਤਲਵ ਜੀਵਨ ਸਾਰ  
 ਆਨੰਦ ਫੀਕੀ, ਦੁਖ ਬਿਨਾ ਖੀਡ ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰਤਿਵਾਰ  
 ਦੂਜੀ ਦੇਵ ਜਗ-ਜੀਵਨ ਵਿਚਰੀ ਵਿਚਿਤ ਹੈ, ਜੀਵ ਅੰਕੁਸੀ ਲਾਗ ਚਿਤ ਹੈ  
 ਰੋਗ, ਸੋਗ ਹੈ, ਮੌਤ ਪੀਡ ਹੈ, ਨਦਿਆ ਹੈ ਪਣ ਨਿਕਟ ਨੀਡ ਹੈ  
 ਟਕਰ ਹੈ, ਗਤ ਹੈ, ਸਗਤ ਹੈ, ਪਣ ਕਾਧਾ ਹੈ ਜਦ ਰਗਤ ਹੈ  
 ਪੈਲੀ ਦੇਵ ਅੰਕੁਸ ਉਦਾਮ ਛੈ ਜਾਵੈ ਅਰ ਥੋਟੀ ਨਾਲ ਅੰਕੁਸੀ ਰੇਖ ਗਾਵਨ ਲਾਗੈ ।

ਸਾਇੰਨਾ ਰੇ ਕਾਧਾ ਬਿਨਾ ਕਸ ਨਾਹੀ ਜਗਤ ਮੇਂ, ਕਸ ਬਿਨਾ ਸਰਵਮ ਨਾਹੀ  
 ਅਮਰਾਪੁਰਾ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਜੀਵਨ, ਸੁਖ ਸਗਵਡ ਪਰਚਾਹੀ  
 ਖੀਡ ਬਿਨਾ ਸਭ ਸੁਖ ਬਿਸਵਾਦੀ, ਛੂਤ ਬਿਨਾ ਰਸ ਨਾਹੀ  
 ਮਾਧੇ ਤਨ ਸੂ ਅਪਤਿ ਅਧੂਰੀ, ਦੁਖਿਧਾ ਦੁਖ ਮਨ ਮਾਹੀ  
 ਅਮਰਪਣੀ ਅਲਗੀ ਮੇਲਿਆ ਬਿਨ, ਕੁਰਜਣ ਪਰਵਸ ਨਾਹੀ

ਦੂਜੀ ਦੇਵ ਲੋ ਜਦ ਹਾਲਾ ਅਮਰਲੋਕ ਮੇਂ, ਦੇਵਰਾਜ ਰੈ ਦੁਆਰ ਧਰਾ  
 ਸੁਖ-ਦੁਖ ਸਭਰੀ ਕਾਧਾ ਮਾਗਾ, ਅਮਰਪਣੀ ਰੀ ਬੇਟ ਧਰਾ  
 ਪਰਿਵਰਤਣ ਰਾ ਧਨਾ ਬਟਾਕ, ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਧਿਆ  
 ਪਣ ਬਿਨ ਜਠੈ ਨ ਕਾਟੀ ਭਾਗੈ, ਉਣ ਜੀਵਨ ਸੂ ਪਡ ਭਾਗਾ  
 ਦੋਨੂ ਜਾਵੈ ।  
 ਧਿਰਕ-ਧਿਰਕ ਬਲ ਧੁਨ, ਪਡਦੀ ਪਡੈ ।

## ਦੇਸ਼ਾਵ - ੬

ਸਥਾਨ—ਮੁਰਗਲੋਕ । ਪੈਲੀ ਦੇਵਤਾ ਨਿਰਤ ਗਾਨ ਸਧਨ । ਦੂਜੀ ਦੇਵਤਾ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾਦੇਵੀ  
 ਵਿਪਰੀਤ ਬਾਜ਼ੂ ਸੂ ਪ੍ਰਗਟੈ । ਪੈਲੀ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਆਲਸੂ ਤਨੀ । ਦੂਜੀ ਦੇਵਤਾ  
 ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਕਾਨੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਤਨੀ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਦੀ ਪੈਲੀ ਦੇਵਤਾ ਕਾਨੀ ਆਚਕ ਤਨੀ ।

ਪੈਲੀ ਦੇਵ ਡਿਗਧੀ ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਆਧਾਰ, ਪਡਧੀ ਜੂਨ-ਬਧਣ ਭਾਰ  
 ਮਿਨਛਾਜੂਨ ਦੀ ਸਿਰਦਾਰ, ਕੁਰਜਣ ਚਰਣ ਚਡਧੀ ਪ੍ਰਾਰ  
 ਪਈ ਤਨ ਬਿਨਾ ਲਾਚਾਰ, ਊਪਰ ਅਮਰਤਾ ਦੀ ਮਾਰ  
 ਵਿਛਵੈ ਮੇਂ ਅਲ੍ਹਖਿਆ ਪ੍ਰਾਣ, ਭੂਲਧੀ ਭਾਣ, ਨਿਸਰਧੀ ਸਾਰ

ਡਿਗਧੀ ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਆਧਾਰ, ਪਡਧੀ ਜੂਨ ਬਧਣ ਭਾਰ  
 ਉਣ ਦੀ ਆਖ ਮੇਂ ਤਸਵੀਰ, ਉਣ ਦੀ ਆਖ ਦੀ ਤਾਮੀਰ  
 ਦੀਸੈ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਤੀਰ, ਪਈ ਜੂਨ ਸੂ ਦਿਲਗੀਰ

देवराज बँ पग धरचौ अकास पर, म्हानै मिळचौ उजास

मागौ, मन भर मागलौ, सुख-दुख सुध परकास

पैलौ देव मन मिनखजूण रस मागै, ही देवा रा राजा

दूजौ देव मन मिनखजूण रस मागै, ही देवा रा राजा

बुछ करचा धरचा बिन हाकी, इण अमरपणै सू थाकी

औ जम ऊपर बस मागै, ही देवा रा राजा, जम ऊपर बस मागै

जद दुख सू मिट्टी सगाई, जद देवत देह गमाई

औ मासळ अतस मागै, ही देवा रा राजा, मासळ अतस मागै

म्हानै मिरत लोक चितारै, सुख-दुख सरखा स्वीकारै

औ डील-डोळ बस मागै, ही देवा रा राजा, डील डोळ बस मागै

देवराज अपनी बुध बरती जद पावौ, सुख दुख मरखी काया पावौ

दोनू देवता दडौत बर जावण भागै इतरै म प्रमा नाचती गानी आवै ।

प्रेमादेवी जगत सारी जोऊ तौ, व्रदण कर रोऊ तौ

कोई सुणै नाय, हा ! हा ! कोई सुणै नाय

प्राण पिया धरती धन प्यारी, उण दिन जीवण बटक सारी

बिमळू अघरतिया जागू, सोऊ बैठू के भागू

निपट अडोळी लागू, दिव्य मेज माय, रतन म्है तौ जोयी सा

जतन मू जोयी सा, देवलोक माय, सारै इन्द्रलोक माय

राजन म्हारौ नेग चुकाज्यो, जगत प्रीत री रीत निभाज्यो

साजन विसराया ज्यानै, इमरत विस लागै बानै

सुख नै मताप मानै, मुध नै नमाय

कोई सुणै नाय, हा ! हा ! कोई सुणै नाय

देवराज करणी मन भरणी बरौ, मन मे राखी जाम

द्विग भीज्या धक् देवपण, धक्-धक् अमर विलास

प्रेमादेवी . जगत सारी जोऊ तौ, व्रदण कर रोऊ तौ

कोई सुणै नाय, हा ! हा ! कोई सुणै नाय

पहरो परै ।



## देखाव - ७

स्थान—कुरजण री हवली री छात । कुरजण पिलग माथै सूनी ।  
सहेल्या ओलू-दोनू जाजम माथै सूनी । दोनू देवता अर प्रेमादेवी  
पिलग रैं चारू बानी निरत करे । पडदे पाछै मू धुन चानै ।

धुन धिरक-धिरक चल रिमझिम पग धर  
छिण-छिण, पल-पल, मधुर निरत कर  
मत कर अचपळ, आचळ मत धर  
प्रेमादेवी अमरपुरी आनद घट, चिंतामणि घट माय  
मन प्यामो मन पी रह्यो, अपति तनिक मी नाय  
धुन धुन निरमळ जळ री गत वळ-वळ  
रति चित चचळ, मुख मति मगळ  
अधर मुजळ थळ, पर रति सु-दर  
प्रेमादेवी रतिपति परगत अलपती, स्नेही चतुर मुजाण  
भरम भूल बस बिमरभ्या, नर देवत री भाण  
धुन धिरक धिरक चल, रिमझिम पग धर

इण निरत म प्रथम देवता री नालमा-रली निजर कुरजण रैं पिलग माथै पिलल  
अर प्रमा प्रथम देवता बानी जाचक तणी निजर तिया नाचै । दूजो देवता प्रेमा  
बानी बिमाद मू जोवै । धीमै-धीमै कुरजण जागै मै उणरी निजर दूजा देवता  
माथै जमै । पडदो पडघा पैला चारू जणा आप आपरें प्रेम पात्र माथै लालमा  
भरी निजर जमावै । निरत लगो-लग धीमो अर गत मदी व्हेनी जावै ।  
पडदे पाछै मू ।

समझ रे जग जीवण री मोल, जगत मे सुख-दुख सरस्वी सोल  
हिवडै कसक कामना तिरसी, पग-पग पीड बिजोग  
पण इण जग जीवण अणमोली, मिनखजूण सजोग  
निरत री गत धीमो पडै, जिण रैं सजोग साथै पडदो पडै ।  
धुन चालती रैंवै अर धीमै मुधरै मुर मू सपूरण ॐहै ।

## राखडली

### गीत - नाटिका

१

आगीवाण जागी धीवड नवें हिंद री, नव जुग री परभात है  
जो घर इण री मारग रुधै, उठे अधारी रात है  
कोरम जो घर इणरी मारग रुधै, उठे अधारी रात है  
आगीवाण जुगा-जुगा सू सूती सगरया, धूमो सुणता जाग गई  
जुगा जुगा री लदी गुलामी, जाग हुई के भाग गई  
पीठपा सू पिछडघोडी मरवण, आज डवल पर दोडे है  
भूल गई पडपच पुराणा, काज भुलव रै लाग गई  
कोरम घेत भील मे, रण सेता मे, आ हजार दिन रात है  
जो घर इणरी मारग रुधै, उठे अधारी रात है  
आगीवाण इण जुग मे धीवड री राखी, बवच बणली वारा री  
बीया दिन जद घर-घर राहा, वारा चडती होरा री  
भम्तर ले भारत री बेटी, आज मारच चढ चाली  
अब इण रै मन हिचक नही, तोपा तरवारा तोरा री  
कोरम पढदै नै अठगाव तणी, अब लीरालीर बनात है  
जागी धीवड नवें हिन्द री, नव जुग री परभात है  
आगीवाण जद राखी ही नैन धेण री, भीडा वोर बुलावण री  
आज बवळ री बणी मूदही, मार्ग रण चढ जावण री  
अब दूत्या बीरळिया बणगी, बघणा तोडपा, मीय गई  
जगां मिठें मो जीवण री, नाय सगं मो गावण री

कोरस आज बामणी रें मुख पर बटूक बमा री बात है  
 जो घर इणरी मारग रुधै उठै अधारी रात है  
 आगीबाण आ धरती माता री बेटी अब किण सू इ मुडै नही  
 धरती पर पग रोप खडी है बजर पडचा इ गुनै नही  
 आज मुलक री सीव रखाळण सागै चडी जवाना रें  
 इणगी नीव पताळा पूगी किणी जोर भू धुडै नही  
 कोरस हाथा म बटूक पावडी नस्तर कलम दवात है  
 जो घर इणरी मारग रुधै उठै अधारी रात है  
 आगीबाण साथ खडी राखी बावैली भूधै हाथ जवाना रें  
 सस्तर घडता भिस्तरिया रें हळ खडता हळवाना रें  
 मोटर रेल हवाई जहाज घडता खडता हाथा रें  
 भीड पडी तेडचा पैनी मदत चडचा मिजमाना रें  
 कोरस नवै हिंद रें नव जीवन म अक भरता जात है  
 जो घर इण री मारग रुधै उठै अधारी रात है

२

भारत री बेटी मुलक रें भेंट चडचा म्हारा भाई बधावै कुण राखडली  
 म्हारा रखडीवध बीरा दादा नै जाफर भाई  
 दोनू जहार कहग्या सला पर देह चढाई  
 सागै ई सागै हुयग्या जूझार दोनू भाई  
 बधावै कुण राखडली [रोवण लागै]  
 भारत माता लाडसर बेटी आखी हिंदुस्तान थारी भाई बधावै थारी राखडली  
 सिणगार बेटी सगळी मुलक थारी भाई बधावै थारी राखडली  
 थारा जवान बीरा, हाथा सिर धरिया जागै  
 कोरस हाथा सिर धरिया जागै  
 भारत माता जम ई चड जाय ती हथियार सभाळै साम्हा भागै  
 कोरस हथियार सभाळै साम्हा भागै  
 भारत माता पाहुरै कळ नेफा लद्दाखा कस्मीर थारा भाई  
 बधावै थारी राखडली  
 कोरस बधावै थारी राखडली  
 भारत माता कळ पर मैणत सू कारीगर सस्त्र बणाव  
 कोरस कारीगर सस्त्र बणावै  
 भारत माता मरदी विरखा तावडियै करमा सेना हळ बावै  
 कोरस करसा सेता हळ बावै

ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਮੋਟਰ ਨੈਂ ਰੇਲਾ, ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੈ ਧਾਰਾ ਭਾਈ, ਬਧਾਵੈ ਧਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਕੋਰਸ    ਬਧਾਵੈ ਧਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਬੀਰਾ ਜਵਾਨ ਦੀ ਰੈਫਲ ਦੀ ਨਾਲਾ ਬਧਸੀ ਰਾਖੀ  
 ਕੋਰਸ    ਰੈਫਲ ਦੀ ਨਾਲਾ ਬਧਸੀ ਰਾਖੀ  
 ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਹੱਲ ਕੱਲ ਰਾ ਹੈਡਲ ਬਾਰਾ ਪਰ ਬਧਸੀ ਰਾਖੀ  
 ਕੋਰਸ    ਹੈਡਲ ਬਾਰਾ ਪਰ ਬਧਸੀ ਰਾਖੀ  
 ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਮੁਲਕ ਰੈਂ ਹਾਧਾ ਦੀ ਕਰਾਰ ਧਾਰੀ ਭਾਈ, ਬਧਾਵੈ ਧਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਕੋਰਸ    ਬਧਾਵੈ ਧਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਮੁਹਾਰੈ ਸੀਵਾਡੈ ਪਰ ਚਢ ਜਾਯ ਉਧਰੀ ਚਟਾਣੀ ਕਰਦੈ  
 ਕੋਰਸ    ਚਢ ਜਾਯ ਉਧਰੀ ਚਟਾਣੀ ਕਰਦੈ  
 ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਰਾਜ ਰਾ ਕੋਠਾਰੀ ਮੇਂ ਅਨ, ਪੈਰਾਜ ਨੈਂ ਹਥਿਆਰ ਭਰਦੈ  
 ਕੋਰਸ    ਪੈਰਾਜ ਨੈਂ ਹਥਿਆਰ ਭਰਦੈ  
 ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ    ਆਮੈਂ ਜੱਲ ਥੱਲ ਮੇਂ ਲਾਦੈ ਲੇ ਜਾਵੈ ਧਾਰਾ ਭਾਈ, ਬਧਾਵੈ ਧਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਕੋਰਸ    ਬਧਾਵੈ ਧਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਮੁਹਾਰਾ ਜੂਝਾਰ ਬੀਰਾ, ਏਕ ਰਾ ਅਪਾਰ ਕਰਮਾ  
 ਕੋਰਸ    ਏਕ ਰਾ ਅਪਾਰ ਕਰਮਾ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਹਿੰਮਤ ਹਾਥਾ ਰੈਂ ਬੱਲ ਸੂ ਮਾ ਰਾ ਭਡਾਰ ਭਰਮਾ  
 ਕੋਰਸ    ਮਾ ਰਾ ਭਡਾਰ ਭਰਮਾ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਜੱਠੀ ਨੈਂ ਜਾਵੂ ਹਜ਼ਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਹਾਰਾ ਭਾਈ, ਬਧਾਵੈ ਮਾਰਾ ਰਾਖਡਲੀ  
 ਸਾਰਾ    ਲਾਡੇਮਰ ਬੈਠਾ, ਆਖੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਧਾਰੀ ਭਾਈ, ਬਧਾਵੈ ਮਾਰਾ ਰਾਖਡਲੀ

੩

ਕੋਰਸ    ਨੇਪਾ ਲਹਾਥਾ ਕੱਠ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਗਾਨੈਂ ਸੀਵਾਡੈ ਪਰ  
           ਹਾਜਰ ਹੁਸਿਆਰ ਖੜ੍ਹਾ ਏ, ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਰਾ ਲਾਡੇਸਰ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਆਖੀ ਪਰ ਉਡਤੀ ਆਈ, ਸਾਗੈਂ ਰਾਖਡਲੀ ਲਾਈ  
           ਬੀਰਾ ਹਿੰਦੀ ਫੌਜ ਜਵਾਨ ਰੇ, ਭਾਰਤ ਰੈਂ ਭੁਜ ਬੱਲਵਾਨ ਰੇ  
 ਕੋਰਸ    . ਹਿੰਦੀ ਫੌਜ ਜਵਾਨ ਰੇ, ਭਾਰਤ ਰੈਂ ਭੁਜ ਬੱਲਵਾਨ ਰੇ  
           ਮੁਹਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ ਬੀਰਾ, ਹਿੰਦੂ ਰੈਂ ਤਾਰਾ ਪੋਈ  
           ਬੀਰਾ ਜਵਾਨਾ ਰੈਂ ਮਨ ਭੁਜਵੱਲ ਦੀ ਜੰਕਾਰਾ ਪੋਈ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਬਾਦਲ ਪਰ ਚੜ੍ਹਤੀ ਆਈ, ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਹਰਖ-ਬਖ਼ਾਈ  
           ਬੀਰਾ ਜਨਤਾ ਰੈਂ ਅਭਿਮਾਨ ਰੇ, ਜੁਗ ਜੋਬਨ ਰੈਂ ਦਿਨਮਾਨ ਰੇ  
 ਕੋਰਸ    ਜਨਤਾ ਰੈਂ ਅਭਿਮਾਨ ਰੇ, ਜੁਗ ਜੋਬਨ ਰੈਂ ਦਿਨਮਾਨ ਰੇ  
           ਮੁਹਾਰੀ ਰਾਖਡਲੀ ਮੇਂ ਬੀਰਾ, ਜਨ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਧੜਕ ਭਰੀ ਏ  
           ਜੁਗ-ਜੁਗ ਮਿਰ ਦੀਨਾ, ਬਾ ਜੁਮਾਰਾ ਫਾੜੀ ਕੱਢ ਭਰੀ ਏ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਪਲਕਾਂ ਦੀ ਪੂਠ ਖੁਵਾਇ, ਬੀਜਲਿਆ ਰਾਜ ਜਮਾਇ  
 ਵੀਰਾ, ਮਜ਼ਾ ਬੇਤਾ ਮੈਦਾਨ ਦੇ, ਇਥੇ ਕਾਠੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ  
 ਕੋਰਸ    ਮਜ਼ਾ ਬੇਤਾ ਮੈਦਾਨ ਦੇ, ਇਥੇ ਕਾਠੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ  
 ਮੁਹਾਰੀ ਰਖੜੀ ਮ ਵੀਰਾ, ਜੁਗ-ਜੋਗ ਦੀ ਰਾਗ ਨਵੀਂ ਏ  
 ਨੇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਵੀਰਾ, ਗੀਤ ਨਵੀਂ ਏ ਰਾਗ ਨਵੀਂ ਏ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਉਡਦੀ ਬਦੂਕ ਸਮਾਇ, ਹੇਮਾਲੀ ਹਾਕ ਲਗਾਇ  
 ਵੀਰਾ ਚੜੀ ਮੋਰਚੇ ਆਨ ਦੇ, ਆ ਏਕ ਕਰੇ ਅਸਮਾਨ ਦੇ  
 ਕੋਰਸ    ਚੜੀ ਮੋਰਚੇ ਆਨ ਦੇ, ਆ ਏਕ ਕਰੇ ਅਸਮਾਨ ਦੇ  
 ਮੁਹਾਰੀ ਰਖੜੀ ਮ ਵੀਰਾ ਸੀ ਪੀੜੀ ਰਾ ਨੇਹ ਨਿਚੋਧਾ  
 ਬਾਧ ਬਧਾਵੇਂ ਉਥੇ ਦੇ ਤਨ ਮਨ ਰਾ ਮੈਂ ਮੈਲ ਧੋਧਾ  
 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ    ਸਜੀਵਣ ਕਰਨੇ ਲਾਇ, ਆਸੀਸਾ ਸਦਾ ਸਵਾਇ  
 ਵੀਰਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਦੇ, ਇਥੇ ਹਿੰਦੀ ਫਾਜ਼ ਜਵਾਨ ਦੇ  
 ਕੋਰਸ    ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਦੇ, ਇਥੇ ਹਿੰਦੀ ਫਾਜ਼ ਜਵਾਨ ਦੇ

---

## જૂઞ્ઞાર-ઘુડલો

---

નિરત - ગીત - રૂપક

---

૧

પૈલી છારી મ્હારા દા વીરા વછ મ લડે, નપા મે ભરતાર  
આઠવી છોરી મ્હારો મગો ભાળજો લાગજૂ, જીજો સમદા પાર  
કોરમ વાઈ એ, હિંદુસ્તાની મીવ પર ગગા ઉતરણ પાર

વાઈ એ, ગગા ઉતરણ પાર

વાઈ એ જૂઞ્ઞણ મેંગ ઉનાવલા, માયા દવણ ત્યાર  
દૂજી છોરી મ્હારો માઈનો મસ્તર ઘડે, જેઠ હવાઈમ્હાજ  
સાતવી છારી મ્હારો એવ ભત્તીજો મિમ્તરી, દૂજી તોરદાજ  
કોરમ વાઈ એ જલ્લ થલ આમે શિદ રા મગર સૈર નૈ વાજ

વાઈ એ મગર મૈર નૈ વાજ

વાઈ એ અન ઘન મસ્તર મોકલા, દૂળ જનના રૈ રાજ  
ત્રીજી છારી મ્હારા કાવીજી ધોમૂઠ મ, માગતર વગાન  
છઠી છોરી મ્હારો દેવરિયો આમે ઉડે સમદ રચાલે લાલ  
કોરમ વાઈ એ, વળ-વળ નૈ રચવાલના, મળ મળ રગત ઉછાલ

વાઈ એ મળ મળ રગત ઉછાલ

વાઈ એ ઘૂસો મુળના ઢાવને, વુળ માઈ રો લાલ  
ચોધી છોરી મ્હારો વડો જિઠાળી ઢાકટર, છોટી નરસ દયાલ  
પાંચવી છોરી મ્હારો નળદલ નૈ દો છારિયા, એસી જાતાં ન્યાલ  
કોરમ વાઈ એ ધરે ઝગગ્યા મૂરમા, ધર નારધા જૈમાલ

વાઈ એ ધર નારધા જૈમાલ

ਬਾਇ ਐ ਜਾ ਚੰਦ ਆਵੇਂ ਮੀਂਹ ਪਰ, ਕਟ ਜਾਗੀ ਬਗਾਡ  
 ਗਾਰੀ ਮ੍ਹਾਰੀ ਸੋਗ ਸਾਮਰੀ ਸੇਤ ਮ, ਅਨ ਬੀਜੈਂ ਹੁਲ ਬਾਧ  
 ਮ੍ਹਾਰੇ ਪੀਧਰ ਜੋ ਪੇਟੀ ਚੰਦ, ਕਾਰੀਗਰ ਬਧ ਜਾਧ  
 ਬਾਇ ਐ, ਨਗਰ ਹਾਟ ਨੈ ਚੌਬਟੈ, ਕਥਕ ਕਨਕ ਰੀ ਧਾਧ  
 ਬਾਇ ਐ, ਅਨ-ਧਨ ਰਾ ਫਿਗਨਾ ਜਿਯਾ, ਦੇਸੀ ਮੁਖਕ ਧਾਧਾਧ

੨

ਸ਼ਨ ਸ਼ੇਖ ਮ ਬੀਠਾ ਨੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ

ਬੀਠਾ ਹਟਜਾ ਰੇ ਹਟਜਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਬੀਠ ਵਿਖੈਂ ਹੈ ਨਬੀ ਕਾਠਾਠੀ  
 ਭਾਇ ਕਿਥ ਰਾ, ਬਾਨ ਪੁਰਾਣੀ ਪਨਮੀਲ ਰੀ ਊਨਰਬੀ ਪਾਠੀ  
 ਹੇਮਾਲੈ ਪਰ ਰਾਜ ਬੀਠ ਰੀ, ਆਜ ਬੀਠ ਮੇਂ ਨਬੀ ਜਵਾਨੀ  
 ਹਟਜਾ ਰੇ ਹਟਜਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪਟਜਾ ਰੇ ਪਟਜਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਕਮ ਦੇ ਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਧਾਟੀ  
 ਅਮਮ-ਕਗਾਨੈਂ ਨਦਿਆ ਪਾਟੀ, ਪਾਸ ਪਕਾਇ, ਬੀਠਾ ਲਾਟੀ  
 ਪੂਠ ਚੁਰੀ ਧਰ ਨੈ ਧਮਕਾਵੈਂ, ਸਕਟ ਬਧਤਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ  
 ਪਟਜਾ ਰੇ ਪਟਜਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

ਘੁਡਲੀ ਧਠੀ ਐਕਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਸੀ ਬੀਠਾ ਸੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ  
 ਕੋਰਸ ਸੀ ਬੀਠਾ ਸੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ, ਧਠੀ ਐਕਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ  
 ਘੁਡਲੀ ਰਗਤ ਚਾਹਿਜੈਂ, ਨਿਰਮ ਬੁਝਾਠੀ, ਜਦ ਬੀਠਾ ਤਰਵਾਰਾ ਠਾਠੀ  
 ਪੂਠ ਚੁਰੀ ਧਰ ਨੈ ਧਮਕਾਵੈਂ, ਪਾਸ ਪਛੀਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ  
 ਸੀ ਬੀਠਾ ਸੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ, ਧਠੀ ਐਕਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

ਕੋਰਸ ਸੀ ਬੀਠਾ ਸੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ, ਧਠੀ ਐਕਲੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ  
 ਲੜਾਇ ਹੁਵੈਂ ਬੀਠਾ ਨੈ ਮਾਰ ਅਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਯਾ ਨੈ ਭਗਾਧ ਧਾਧਕ ਘੁਡਨੀ ਪ੍ਰਾਠ ਦੇਵੈਂ ।

੩

ਭਾਰਤ ਰੀ ਵੇਟੀ ਹੇ ਸੌਰਾ ਪਧਾਰੀ ਜਨ ਰਾ ਦੇਵਤਾ  
 ਕੋਰਸ . ਥੈਂ ਤੀ ਮੋਰਾ ਪਧਾਰੀ ਘੁਡਲਾ ਕੀਰ, ਧਾਧਲ ਥਾਰੀ ਧਿਨ ਹੁਇ  
 ਭਾਰਤ ਰੀ ਵੇਟੀ . ਹੇ ਜਦ ਥਾਰੀ ਕਲ-ਕਲ ਆਡੀ ਆਕਿਸੀ  
 ਕੋਰਸ ਓ ਤੀ ਅਜੂ ਈ ਊਠੀ ਈ ਜਵਾਨ, ਮਾ ਵੀਠਾ ਇਧਰੈਂ ਸਾਗੈਂ ਚੰਡੀ  
 ਭਾਰਤ ਰੀ ਵੇਟੀ . ਹੇ ਭਾਰਤ ਮਾ ਰੀ ਸਗਲੀ ਵੇਟਿਯਾ  
 ਕੋਰਸ . ਐਂ ਤੀ ਨਿਸਗ ਰਮੈ ਥਾਰੀ ਛਾਕ, ਪੋਰੀ ਰੇ ਥਾਰੀ ਪੋਜ ਰੀ  
 ਭਾਰਤ ਰੀ ਵੇਟੀ ਹੇ ਕਾਕਡ ਸੀਵਾਇ ਪੋਰੀ ਆਪਰੀ

कोरस ओ ती समद रखाळै थारी मोर, आकासा परजन आपरा  
 भारत री बेटी हे आज घीवड सामे नोसरी  
 कोरस आ ती सामे सामे लडैली भैदान, डरैली नही काळ सू  
 भारत री बेटी हे सोरा पधारी मन रा बापजी  
 कोरस • थे ती सोरा पधारी तन रा वीर, थे ती सोरा पधारी घुडला वीर  
 जवानी थारी अमर रेवै

४

कोरस [ गूजरी ]

अबकी नेफा मे मनामा नै लदात्र म रम लेसा गिणगोर  
 घूमरदार गवरी, हे सरगम-मार भवरी, जठै जूझै है जवान  
 जन री आस री  
 जठै सीबाडो सभाळै, जठै हेमाळो रखाळै है जवान  
 हिम्मतदार गवरी, हे मोटियार भवरी, जठै अक भारती गाळै  
 गरब पचास री  
 जठै चीण चढ-चढ आवै, जठै भीड पडथा धमकावै पाकिस्तान  
 हे तरवार गवरी, हे भारत प्यार भवरी, वानै देवै है जवान  
 मारग नाम री  
 हाली हसती-हमती हाला, रिमक्षिम करती घूमर घाला सज सिणगार  
 जोवनदार गवरी, हे नैनवटार भवरी, जठै रणवकी निसाण  
 हरख हुलास री  
 प्रीतम प्यारा नै रीझावा, देवर-जेठा सू मिळ आवा साथीसाथ  
 दावदार गवरी, हे रस री खाण भवरी, जठै साईना जूझै  
 है उठे सासरी  
 हाली वीरा नै बिडदावा, राख्या बाधा, तिलक लगावा, मगळ गाय  
 दूधाधार गवरी, हे निरमळ प्यार भवरी, जठै फौज पडी उण काठै  
 पीहर पास री  
 हाली छम छम करती हाला, हाली घुडलै रा अस गाला, मनरी मौज  
 गगाधार गवरी, ह ब्रह्माधार भवरी, जठै छिटक ध्यानणो नेहरू रै  
 बिसवास री



੫

ਗਾਧਕ ਧਰਤੀ ਰੀ ਗਰਬ-ਗੁਮਾਨ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਭਾਰਤ ਰੀ ਭੁਜ ਬਣਵਾਨ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਓ ਹਿੰਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਰੀ

ਤਿੰਗਵਾਗ ਜਵਾਹਰ ਨਾਨ ਰੀ ਓ ਹਿੰਦੀ ਪੋਜ਼ ਜਵਾਨ ਰੀ

ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਓ ਨਿਮਗ ਨਫੇ ਮੈਦਾਨ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਦੁਸਮਣ ਰੀ ਗਾਵਡ ਨਾਪ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਚੜ੍ਹ ਬਾਝਾ ਜਾਸੀ ਧਾਪ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਅਕਮਾਈ ਬੀਠ ਨੇਂ ਪਾਗੜ੍ਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਗਾਲੀ ਸੀਬ ਪਰ

ਦਲ-ਬਲ ਸੂ ਡੇਰਾ ਧਾਪ

ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਜੋ ਹਿੰਦ ਜਵਾਨੀ ਆਪ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਓ ਜਾਹਰ ਜਗ ਜਹਾਨ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਸੁਖ ਜੀਵਨ ਰੀ ਕਰਦਾਨ  
 ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ  
 ਗਾਧਕ ਭੀਡੂ ਜਨਤਾ ਰੀ ਭੀਡ ਮ, ਸਿਰ ਪੇਚ ਮੁਲਕ ਰੀ ਪਾਗ ਰੀ

ਓ ਹਿੰਦੀ ਪੋਜ਼ ਜਵਾਨ

ਕੋਰਸ ਧੁਡਲੀ ਹਾਜਰ ਏਂ ਜੀ ਹਾਜਰ ਏਂ

---

## धरती पुरसारथ

---

निरत गीत ?

---

धरती काट कागरे उभी जावू पुरमारथ री बाट रे  
घर सावण री पथ करै जद आख्या खोनू पाट रे  
आड राखिया अटक रैवेला अवन हुनर री आम रे  
पथ बिना पाणी कए पूगै पाट थळी रै पाम रे  
भीत धुई जद भेलप पनपै नैडा रह्या निवास रे  
जन रै मन म जाय बसै ती जीवन मिलै उजास रे  
धन बान्ह ।

पुरमारथ धरती जागी भुजा करार  
कोरम पय पाडता कितरी बार  
धरती धम धम धम जुग रा पग बाजै  
अजण घुगै मसीना गाजै  
कोरम मसीना गाजै  
पुरमारथ जोड भुजा महकारा त्यार  
कोरम पय पाडता कितरी बार  
धरती साथ मजूरी मै फळ साजै  
जण मणत दुख दाळद दाजै  
कोरम दाळद दाजै  
पुरमारथ कळ नळ अजण बधै करार  
कोरम पय पाडता कितरी बार

## निरत - गीत २

पुरसारथ साय सभळ, पुरमारथ पळ भई  
 कोरस आगै हल भई, आगै हल भई  
 धरती जमी खोद नै बाठ उयेल  
 कूट वाकरी डवर टेन  
 कोरस डवर टेन  
 धरती वळ अजण ज्यू बैठै मळ, माटी मगळ, पमीनी भेळ  
 कोरस पमीनी भेळ  
 पुर्मारथ धमक मोगरा, फोड बरा वळ  
 इतरा मितत्र, इत्ती गी वळ भई  
 कोरस आगै हल भई, आगै हल भई  
 धरती जळ री हालै रेलमपेल  
 मुयरी मडक अगाडी रेन  
 कोरस अगाडी रेल  
 धरती दुख दाळद नै दूर धरैन  
 हथ मेणत सू मोड नवेल  
 कोरस मोड नवेल  
 पुर्मारथ : वाध मुरग पुळ, मुयरा कर सळ  
 बुलडोजर सू बाठ उयेल भई  
 कोरस आगै हल भई, आगै हल भई

## निरत - गीत ३

पुरसारथ वधणा नै तोडी, जुग रा जूझारा दोडी-दोडी  
 धरती वधणा नै तोडी, जुग री जन-सगत्या दोडी-दोडी  
 धरती-लुगाया हाय सरीखा नर नै नारी  
 पुरसारथ-लोक फोड भुजा वळ नै काई भागी  
 कोरस जो रीता जन रा पग बाधै, वारी नाड मरोडी  
 वधणा नै तोडी  
 धरती-लुगाया जतवळ जागै घडी घडी मे  
 पुरसारथ-लोक बधै बीजळी बढ गुदडी मे  
 कोरस धरण जागगी, हथवळ हुळस्यौ, जूझै जन जाग्योडी  
 वधणा नै तोडी

धरती-नुगाया    धडक् धडक् भव री हिय धडक्  
 पुरसारथ-लाव    जुग-पुरसारथ रा भुज पडक्  
 कोरस    गेद वणा धरती सूरमल जीवण ज्वार चढघोडी  
 वधणा नै तोडी  
 धरती लुगाया    हुक्मत घर री जुग गत मायै  
 पुरसारथ-लोउ    कळा मोकळी धरती हायै  
 बारस    ममद रोक दै, त्रोट जणा री साथै चरण बघ्याडी  
 वधणा नै तोनी

---

## जुग-जाझरकी

---

निरत - गीत

---

देखाव १

गांव रँ गगन की गान आतँ छोग्यां बाधे ।

फोरम    पुरमाग्य री दिन ऊगी, गर नारी बगा पूगी  
जन जुग जांझरकी जायो, जुग जाग्यो मोर जगायो  
तन साजी भरी जवानी, बंद रेहमी घर में छानी  
अधग्या मन अगमानी, तन जागी भुजा भरानी  
कुण रोर करँ इदवागी, पग गाथँ लोच बघायो  
पौ पाटी आग उघाटी, पन में परमाद पछाटी  
अणवण री जडा उघाटी, कर समता में सगाटी  
गुध-गुध री मूरज चमकँ, दो हायां दळद दमायो  
मेतां रा टुबडा जोडे, बाडां रा बघणा तोडे  
आळम री नाड मरोडे, में लोच बध्यो मेंजोडे  
जुग-जीवण पथ सवारँ, बरतारें नै बढाया  
जन लड-भिड ली आजादी, जद पच पौचग्या गादी  
अणवण रँ आग सगादी, तारां पर निजर जमादी  
अँ जुग भेळप रा बाहेला, बळ गू बळ बियो सवायो

## देखाव २

भूटकी । पढदो पलटै । ऊगतै मूरज री उजाम अंक बाजू सू खिलतौ दीनै ।  
गीत पलटै । दोनू बाजू सू छोरा नाचता आवै । दोनू मटल निरत करै ।  
फोरस जुग री झणक बाजी, जद लोक भुजा राम जागै  
जन री समझ साजी, जद कोड मिनख काम लागै  
घडक घडक धूजै धरण, अन धन भडार भरण  
भेळप री सबळी सरण, कोड चरण धरण आगै  
पुरसारथ अंक साथ, उलडै अणगिणत हाथ, उलडै अणगिणत हाथ  
तन री तडफ ताजी, जद जीवण परमाद त्यागै  
जागै जीवण जवान, मैणत री करै मान, मैणत री करै मान  
काम करण राजी, जद जीवण सिणगार सागै  
नदिया रा जळ बघाय, जळ म् बिजली कढाय, जळ सू बिजली कढाय  
कळ री धमक गाजी, जद अन धन री भीड भागै  
जगळ सू थळ सभाय, थळ सू कचन कमाय, थळ सू कचन कमाय  
हळ री हलण जाझी, जद जन रा दुख दळद दागै

## देखाव ३

भूटकी । पढदो पलटै । मूरज री आधो चक्कर फिरतौ चमरतौ दीनै  
थू जुग री झालो भाळ, माटी जन रै आगै हाल रे  
थू बगल जोडी घाल गोरी, साजन सागै हाल अे  
बघण नही, रात गई, आज रही बात रे  
धरण नवी, नार सवी, ऊगतौ परभात अे, ऊगतौ परभात अे  
धरण घणी, लोक घणी, नै करारा हाथ रे  
राग गुणी, जाग वणी, कोड मिनख साथ अे  
थू उपरली चढ डाळ माटी, मन री मारण ढाळ रे  
थू हसतौ पय उजाळ गोरी, हाथा मू हीरा उछाळ अे  
आप गुणी, भीत चुणी, पय रै सांम्ही पाळ रे  
टूट तणी, आड वणी, मैम चरम माळ अे  
थू समद नै घाल माटी, डूगर री दळ गाळ रे  
थू गरम-गरम ढाळ गोरी, गरम रगत लान अे  
लोह बैयी, बान हूई, बाल नही आज रे  
साथ रैयी, जोड बैई, सार रण साज अे

થૂ જુગ રો મારગ કાલ માટી, મૈનત મે મન ધાન રે  
થૂ સુખ રો સાથ સખાઢ ગોરી, જન રે મન રી કાલ એ

દેસાવ ૪

મૂટકો ! મૂરજ ડગળ લાગે । હોલ્ હોલ્ મૂરજ રો  
ચમકતો પિરતો ચકર પરગટ । દોલદો લૂહર-નિરલ ।

છોરિયા    વાઈ એ મૂરજ ડગ્યો સોવળી, જાગ્યો મ્હારો વત

વાઈ એ ઓ જાગ્યા જગ જાગસી, રહસી સદા વસત

છોરા    સાથી, આલુ ખુલી ઘર-નાર રી, મૈવન્નન સમાર

સાથી, મોટધારી મૈનત વરે, પુણર્વ-ગુણર્વ ભાર

છોરિયા    વાઈ એ સાથળિયા મુઘ સામઢી, સાઈના રે સગ

વાઈ એ અઢધગ્યા સાથે વઢી, અવ જીવળ મે રગ

છોરા    સાથી ઘર ધળિયાળી જાગતા, અઢગી હુયગ્યો ભાર

સાથી મુરગ વિયો સસાર નૈ, મુઘ સામી ઘર નાર

છોરિયા    વાઈ એ સાત્રન ગોરો નીસરે, લિયા કરારા હાથ

વાઈ એ અનઘન ડરજ સો ગુળો, મુઘરે સગઢો સાથ

---

## रिमझिम

---

### निरत - गीत

---

अंक ऊँचै महल रै साम्ही अंक झूपडी । मरन सू झाझर री  
झणवार हुवै । झूपडी सू करमै री लुगाई आपरै घर धनी रै  
मागै बारै निवर्त्त अर कामै रा झाझरिया लावण री बात कैवै ।  
लुगाई रिमझिम रिमझिम बाजै वाल्हा मेहला मे हमार रे  
कासै रा ई खादै म्हारै झाझरिया भरतार  
मरद रिमझिम रिमझिम बरमै गोरी, गिरखा दूधाधार अ  
रूपै रा ला देस्यु प्यारी निसरण दे दिन चार  
लुगाई इमतिम-इमतिम मत बर मौजी, हमारू पधार रे  
उधार मिळ जामी, जवरी पावी है जवार  
मरद दिन-दिन नैडी नार म्हारै, हिवडै हदौ हार रे  
तिरिया हठ सू बावळी मन देवैलौ धिरवार  
लुगाई दिवनी थारै हाथ माजन, हालण गोरी त्यार रे  
नारी री गुभाव प्यारा जोउन री सिणगार  
मरद मोनौ रूपी देत मांगै, देणौ है उधार अ  
जिण सू मुख रा मज घडैला जनता री मिरवार  
लुगाई साचाणी हो जामी बाई बाध आपनी त्यार रे  
पैरपोडा ई देछू साजन जद मागै मिरवार  
मरद पावया मै दे देखा, पैरपा रेबाई हमार रे  
पैर मांगया आमी, कुण री लावाला जवार  
लुगाई थोडा दिन री काम माजन, घाडा दिन री भार रे  
मँजन फळता मैल मानगो झूषा नै मिरदार



मरद दरपण में झाकै तौ दीसै अजब पूठरी नार अ  
 म्हारी कचन बामणी रै फूल निरा सिणगार  
 लुगाई मुखडी थारै दो नैणा में नित देखू भरतार रे  
 जन बारज में आगै म्हारो आलीजो मिणगार  
 म्हारो अलबेलो सिरदार

---

## कावतरी

---

निरत - नाटिका

---

गायक जळ भूखी धरती पर करता, विरखा धिरकारा री  
आ नवी जोड मिनखा री चारै, नवी जोड नारा री  
सगळा थारी दाय पडै ती बोलजी, इमरत मे बिख मत धाळजी  
सगळा री सीरी सड जासी, लण खाड मत ओळजी  
गायक खेत पडघी धरती वण बोव्यो, म्हनै मती धिरकारी  
मप ममझ पुरसारथ भूव्यो, चूक मानखा थारी  
सगळा थारी ताव पडै ती बोलजी, बोली ती जीवण तोलजी  
एण धरती प रतन गडघा है, कळ सू ताळी खोलजी  
गायक नवी नार परण्यै री प्यारी, नाक चढाया बाली  
आ धरती असमान गुखाई, विरग्या हालै होळी  
सगळा थारी समझ मभै ती बोलजी, मत कोरा बादा छोलजी  
घर खाडघा नै गाव मुलक रा, हेत हुनर धन मोनजी  
गायक बिडती छोट अमाकी बोनी, मुणो नार नखगळी  
अटधग्या, अधरग्या दृषणी, जिण भू धरती काळी  
सगळा थारी सरघा द्यै ती बोलजी, घर पूष्योदा मन दाटजी  
बामण सू करमण वण मगन्यां, भूय निरम गगदाळजी  
गायक कुणमण करती बामण बोनी, करमण गज गळावै  
अनघन मूषो, माघन मूषा, हागन वणनी जावै  
सगळा थारी पीड पडै ज्यु बोलजी, मत कोरी काळम छोलजी  
बिग इमरत भंडार भरी रमना री रम मन राटजी

गायक कामण री कावतरी सुणता बोल पड्यो चपडासी  
 घर री राज, रकम सँ घर री, काम किया बध जासी  
 सगळा थारा हाथ हिलै ती बोलजौ, अण नाय्याडी मत डोलजौ  
 पग हेटै जुग पथ पड्यो, मन डाँडी मत टटाळजौ  
 गायक अडधग्या करमण हुय जागी, हाळी सू हूठ माडी  
 सँजाडै चढसी मोटियारी नवी करण पग डाडी  
 सगळा थारी पोहूच पडै ती बालजौ, पडपच भती पवाळजा  
 जन मारग मे अटक करै वै, भाटा बाठ उखोलजौ

---

## जाझरकी

---

### निरत - गीत

---

गायक जाझरकी हुयग्यी हाळी जाग रे  
ताती बनेवी लिया, धण खडी  
बेत्या नीरण नै बेगी लाग रे  
हळ नै हळपाणी, रासा जो परो

आध निखरघी सावण मूखी रे  
जळ गारु धरती-बण भूखी रे  
बिरघा आया मू जागै भाग रे  
मोती बिघरैला हळ रै ऊमरै

मूड किया सखरी जळ लेमी रे  
घान खडाई रो पळ देगी रे  
मैणत मतवाळी गाता राग रे  
दानू परभान पैवी रण चडो  
घन बरम ।

मरद जाझरकी दळ चान्नी गाधी  
कुण मूतो छे नीद मे, कुण मूतो छे नीद मे  
मुगापा • निगट निराधी गे पर बाळो  
यो मूतो छे नीद मे, यो मूतो छे नीद मे



खातर तिकड़म करे पण भून-चूक सू ई उणनै कोई अंडी  
 मिनख नौ मिळघौ जकौ अकल बघावण री चावना राखै ।  
 हर कोई समझवान बिचै धनवान वणण सारू ताखडा तोड़ै ।  
 अपारै समाज धनवती सगळै पूजवाण पण समझवान री कठै  
 ई पूछ कोनी—ओ कंडौ विवेक अर आ कंडी व्यवस्था ।  
 समझ री परख फगत धन-सपत रै परवाण । पण उस्ताद री  
 कविता मे तो उस्ताद री विवेक ही । उस्ताद री व्यवस्था ही ।  
 ठोड-ठोड उणरी कविता मे धनवती धाडेतिया सू ई माडा अर  
 धन री जोरावरी सबसू माडी जोरावरी । इणरी अतकाळ  
 अखरै । सुयरी समझ री उजास उणरै आखरा-आखरा  
 जगमग । माया सपत सारू तो वो पूरी सतोखी हौ पण समझ  
 रै बघापा खातर उणनै कदै ई सतोख नौ ब्हियो । उणरी तो  
 घडी-घडी आ इज भुळावण ही के भई सोच समझनै हाली ।  
 जगत मे सार चीज फगत समझ है । सुध-बुध री सूरज ई  
 सबसू सातरो सूरज है ।

समझ अर अकल री अस्टपोर डोल घुरावणिया उस्ताद  
 री निजर मे मिनखादेह री मँणत अर हाथ रै हुनर री मोल ई  
 कम नी हौ । मिनख री परसेबी ई उणरी दीठ साचैला मोती  
 हा । लिछमी नै प्यारी फगत पुरसारथ । हाथ बिना आखी  
 दुनिया री चाळचोळ मे आवगी हडताळ ई पड जावै । मिनख  
 री मरजाद फगत मँणत अर मँणत । जबी ई दो हाथा री  
 मजूरी खावै बी निकमा सू नित मोटी । दा हाथा री मजूरी ई  
 सबसू सिरै रतन अर हेमाणी है । उस्ताद रै सयद कोस मे  
 कामधेण री अरथ ई मिनख री मजूरी हौ । रत आयोडी रेत  
 नै फगत पुरसारथ ई वाल्हो व्है—उस्ताद री फगत आ इज  
 अमोलक सीख हौ । बीरता री ठोड मँणत नै बिडदावण बाळी  
 बी नवो चारण हौ । रगत पुहारा री ठोड पमीना रै टपका रो  
 महातम समझावणियो बी पैलो गरु हौ ।”